

H NAFMANIA THE AIGAE

ΥΠΟ Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 2' 15-21
ΙΟΥΛΙΟΥ 1907

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΙΣ "ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ"

Ἀρχίζοντες «Τὸ βιβλίον τῆς αυτοκρατείας Ἐλισάβετ» τοῦ κ. Κ. Χρηστομάνου, τὸ ὁποῖον προαναγγελαμεν, δημοσιεύομεν ὡς πρόλογον ὀλίγας γραμμὰς ἀπὸ τῆς ὠραίας σελίδας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Μωρίς Μπαρρές «Μία αυτοκρατορῖσα τῆς Μοναξιάς», ἐκ μεταφράσεως τοῦ κ. Παύλου Νιρβάνου. Σ. τ. Δ.

Τὴν αυτοκρατορῖσσαν αὐτήν, ποῦ μὲ μιὰ φυγὴ ἀδιὰ-κοπη, μ' ἓνα ριπίδι ἀνάμεσά της καὶ τοῦ κόσμου κ' ἓνα πέπλο ἀπλωμένο ἀπάνω στὴ σκέψη της, μπό-ρεσε νὰ κρύψῃ ὡς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τὸ ἀριστοῦρ-γημα ποῦ ἐπλάσε ἀπ' τὸν ἑαυτὸ της, θά τὴν καμαρώ-σωμε τώρα, ἀν' ὄχι μᾶτια μὲ μᾶτια, τουλάχιστον ὅμως ὅπως καθρεφτίζεται στὴ μνήμη ἐνὸς νέου ποιητῆ, ποῦ τὰ περιστατικὰ καὶ τὸ φυσικὸ του τὸν κάμανε ἀξίον νὰ αἰσθανθῇ τὴν ὠραιότητά της.

Νέα ἡ αυτοκρατορῖσα τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ εἶχε θαμπώσει μὲ τὰ κάλλη της τοὺς λαοὺς της καὶ ὅλη τὴ μεγάλη κοινωνία τῆς Ἑσθῆτης· μὰ ὅσο κι' ἀν' ἐμοιαζε μὲ βασίλισσας παραμυθιοῦ ἢ πρώτη της ὁμορφιά, γιὰ μᾶς στέκει ψηλότερα ἢ στερνὴ τῆς ὠραιότητος, αὐτὴ ποῦ τῆς χάρισαν οἱ πληγῆς τῆς ζωῆς. Ἐμοιαζεν ἔτσι μὲ τὴν αυτοκρατορῖσσαν Ἐὐγενία. Ποῖος λοιπὸν θὰ μπόρῃ νὰ φερῇ τὰ θέλητρα ποῦ ματωμένα δά-κρυα καὶ τῆς ζωῆς τὰ σημάδια ἐνώσανε μὲ μιὰς θεᾶς κάλλη; Στὴν ἀπόγονον αὐτῆ τῶν Βιττελσβάχων τὰ ἔξωτερικὰ περιστατικὰ βοηθοῦνε τὶς ἐσωτερικῆς ρο-πῆς. Κι' ὁ θάνατος ἔρχεται νὰ δώσῃ ἓνα ὑπέροχον γοη-τρο στὴν ψυχὴν αὐτὴν, ποῦ τάλύπητα χτυπήματα τῆς εἰμαρμένης τὴν εἶχανε περίτεχνα δουλέψῃ ὡς ἓνα ἀπάνιον κ' εὐγενικὸ ὄντιον.

Ἦτανε ἓνας νέος Ἀθηναῖος σπουδαστὴς ποῦ δου-λευε ὅλη τὴν ἡμέρα κι' ἀργὰ τὸ ἀπόβραδο σὲ μιὰ μελαγχολικὴ πολυκατοικία κάποιου προαστείου τῆς Βιέννης. Μονάχα, ὅταν ζητοῦσε λατινικὰ κείμενα γιὰ τὴν διδακτορικὴν του διατριβήν, ὀνειρευότανε κάποτε κι' ἀναστέναιζε. Ὅταν ἔπεφτε τὸ βράδυ, ἓνα κοτσόφι ἔρχότανε κι' ἀκουμποῦσε στὴν ἀντικρινὴν στέγη καὶ τραγουδοῦσε, τραγουδοῦσε, ὡς ποῦ τὸ σκοτάδι ἔσβυνε τὸ μικροῦλι του σχῆμα καὶ τὴ μικρὴ του φωνούλα. Καὶ νὰ ποῦ μιὰ φορὰ ἦρθε στὸ νοῦ τῆς αυτοκρατο-ρῖσσας νὰ μᾶθῃ τὰ ἑλληνικὰ καὶ θέλησε ἓνα νέον Ἕλληνα νὰ τὴν ἀκολουθῇ στοὺς περιπάτους της. Τῆς μιλῆσανε τότε γιὰ τὸ σπουδαστὴ. Κ' Ἐκεῖνη ἔστειλε ἀμέσως ἐν' ἀβλικὸ ἀμάξι καὶ τὸν ἐζήτησε.

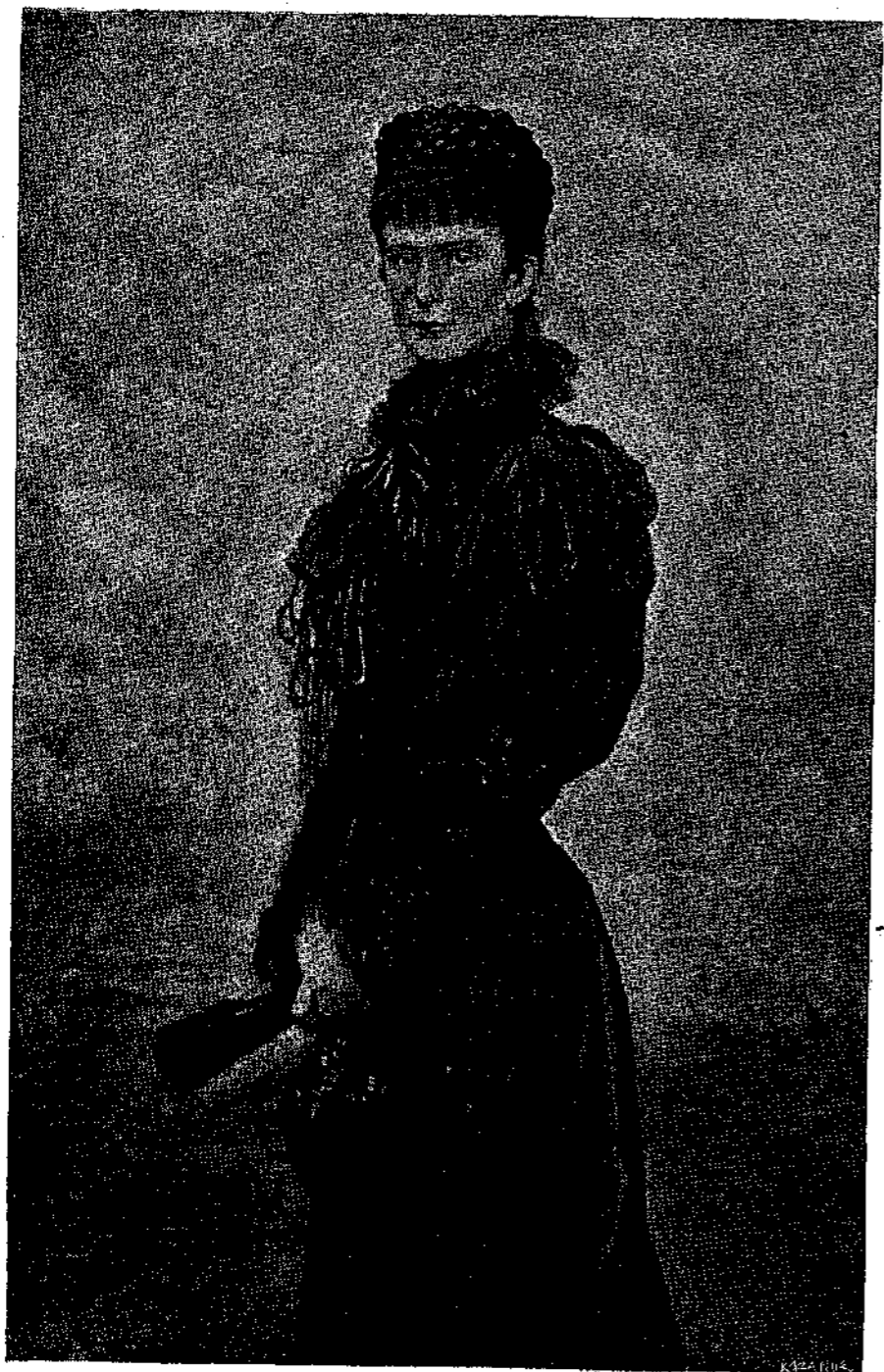
Τὰ προτερήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα ἐκεينوῦ ποῦ θὰ γίνῃ τώρα ὁδηγὸς μας, θὰ ταναγνωρίσετε διαβά-ζοντας τὴν πρώτη σελίδα τοῦ βιβλίου του, γοητευτικὰ

ἀπὸ νεότητα καὶ δίψα γιὰ κάθε τι ἀρχοντικὸ, αἰσθη-τικὸ καὶ σπάνιον, μιὰ σελίδα ποῦ μέσα της ἀναγνωρί-ζομε ἓναν μακρινὸν ἀδελφόν, ποτισμένον ἀπὸ ἀνατο-λισμὸν, τοῦ δικοῦ μας τοῦ Ἰουλιανοῦ Σορέλ. Μὰ τί μιλᾷ γιὰ τὸν Ἰουλιανὸ Σορέλ! Νομίζω πὼς διακρίνω τώρα τὴ νέα Ἐσθῆ, διὰν λιγοθυμᾷ μπροστὰ στὸν Ἀσσοῦρη νομίζω πὼς ἀκούω τὸν στίχον τοῦ Ρακίνα νὰ ἐμφυχῶν τὸ παιδί αὐτό:

Ἐσθῆ, τί τάχα σκαίτσοι; Δὲν εἶμ' ὁ ἀδερφός σου; Ὁ Χρηστομάνος, ὡς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου της, πί-στευε στὴν ποιητικὴν αὐτὴν ἀδελφοσύνη. Θὰ ἦτανε λυ-πηρὸν ἀν' μιὰ τέτοια πεποιθήση τὸν ἔκανε νὰ παραλ-λάξῃ στὸ ἡμερολόγιόν του τὰ αἰσθητικὰ καὶ τὰ λόγια τῆς αυτοκρατορῖσσας. Νομίζω ὡστόσο πὼς μποροῦμε νὰ ξαναβροῦμε μέσα στὴν τεχντροπία τοῦ νέου ποιη-τῆ τὰ ἴδια κινήματα τῆς Ἐλισάβετ τῆς Βαυαρίας. Καὶ ἴσα-ἴσα μπαίνομε βαθρὰ κ' ἐμεῖς μέσα στὴν εὐγενικὴν αὐτὴν οἰκειότητα, ἀκολουθώντας τὸν ὁδηγὸν αὐτόν, παράφορα εὐαίσθητον, ποῦ ἀπὸ γενετῆς του κατέχει τὸ γούστο γιὰ τὶς πικρὰ σπάνιας αἰσθητικῆς παντασίας.

Ὁ Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος εἶχε τάχα τὸ δι-καίωμα νὰ ποσπάσῃ ἀπὸ τὸ θεληματικὸ αὐτὸ in pace τὴν ὑπάρξῃ ποῦ ὀδηγεῖ τώρα μέσα στὴν πολιτεία τῶν ποιητῶν; Νέος, λαχταρόντας ἀπ' ὄνειρα καὶ γεννη-μένος νὰ τὰ ντύῃ μὲ τὴν πορφύρα τοῦ λόγου, δὲν μπό-ρεσε, κοντὰ στὴν τόσο ποιητικὴν αυτοκρατορῖσσαν νὰ κλείσῃ τὰ μᾶτια του καὶ νὰ κόψῃ τὴ γλώσσα του. Ἀ-νιστορεῖ καθεὶ ποῦ εἶδε κι' ἀλήθεια ἐρμηνεύει σὲ θαυμάσιους ρυθμοὺς τὰ μάγια ποῦ αἰσθάνθηκε. Ἀναμ-μένος ἀπὸ ἓνα τέτοιο πλησίασμα, ἀν' ἀρπαξε ἓνα κο-μάτι ἀπ' τὸ λοκαῦταμα ποῦ ζητοῦσε νὰ καψῇ καὶ νὰ γίνῃ στάχτη, πρέπει νὰ τοῦ καταλογίσωμε τὴ συναρπαγὴ, ὄχι τὴν ἀρπαγὴ. Δὲν μπόρεσε νὰ πετάξῃ στὴ θάλασσα τὸ χρυσὸ ποτήρι, ποῦ μιὰ τυχαία περιστασιὸν τὸν ἔκανε νὰ σώσῃ ἀπ' τὴν ἀβυσσο τῆς λήθης. Δὲν εἶδα ὅμως ποιεῖν νὰ κατηγορήσῃ τοὺς φίλους τοῦ Βιργιλίου, γιὰτὶ δὲ θέλησαν νὰ καταστρέψουν τὴν Ἀινιάδα, ὅ-πως στὴν κλῆν τὸ θανάτου του εἶχε παραγγεῖλαι ὁ ποιητῆς.

Ἄλλοίμονο! Ὅσο ζῆ στὸν βαθὺν ἄμμο τῆς ἀβύ-σσου τὸ ποτήρι τοῦ βασιλεῆ τῆς Θούλης, ἐρεθίζει μέσα μας τὴν αἰσθησὴν τοῦ μυστηρίου καὶ μᾶς ὑποχρεώνει σὲ κάθε τόλμη· μὰ τί θάξιζε τάχα τὸ ποτήρι αὐτὸ ἀν-τὸ φέρναμε γύρω στὰ χεῖρα τῶν συμποτῶν τῆς ἀγο-ράς, ποῦ εἶνε πιά μεθυσμένοι ἀπὸ τὰ πρόστυχα ποτὰ; Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ κ' ἡ αυτοκρατο-ρῖσσαν αὐτὴ τῆς μοναξιάς φιλολογικὸν θέμα καὶ, καθὰς λένε, μιὰ μορφὴ αἰσθητικῆ!

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΡΙΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ

== ΦΥΛΛΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ ==

Τὸ Μάη τοῦ 1891 ὁ ἀδελφός μου κ' ἐγὼ μέναμε στὴ Βιέννη καὶ κατοικοῦσαμε σ' ἓνα μεγάλο σπίτι τῆς Ἀλξερστρασε, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ χτίζον σὰ στρατῶνες γιὰ εἰσόδημα· εἶχαμε νοικιάσει σὲ μίαν φτωχῆς νέας γυναικούλας ποῦτονε ζωντοχήρα, ἐπειδὴ ὁ ἀντρας τῆς ἦτον κλεισμένος σὲ φρενοκομεῖο. Στὸ διαμέρισμά μας εἶχε μαζεμένα ὄσα ἐπιπλα τῆς ἀπόμεναν ἀπ' τὰ εὐτυχημένα τῆς χρόνια καὶ ἡ ἴδια εἶχε στριμωχτῆ σ' ἓνα στενὸ καὶ γυμνὸ καμαράκι μαζί μὲ τὸ παιδί τῆς, ἓνα κοριτσάκι τριῶν ἐτῶν ποὺ τὸ φώναζε Γκρετίγκα. Αὐτὴ ἡ Γκρετίγκα ἔβαζε τὰ κλάματα μόλις τὴν κύτταζε κανεὶς χωρὶς νὰ τῆς χαμογελάσῃ. Τὰ καλὰ ἐπιπλα τοῦ δωματίου μας καὶ τὸ στενὸ γυμνὸ καμαράκι καὶ ἡ εὐαίσθητη Γκρετίγκα ποὺ εὗρισκε τόσο τρομερὴ τὴ ζωὴ χωρὶς χαμόγελο, ὅλα αὐτὰ μοῦ φαίνονταν τότε πολὺ συγκινητικά.

Ὁ ἀδελφός μου Τῶνης ἦτον φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς καὶ πλησίαζε νὰ δώσῃ τὶς πρώτες μεγάλες, λεγόμενες «ἀδστηρὲς» ἐξετάσεις του. Ἐγὼ, ὅτι τελείωνα τὶς σπουδές μου στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ καὶ σκόπευα τὶς προσεχεῖς παύσεις νὰ τὶς περάσω στὸ Ἰνσμπρουκ γιὰ νὰ ἐπεξεργασθῶ ἐκεῖ, μὲ τὴν ὁδηγία ἑνὸς φημισμένου καθηγητοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Δικαίου, τὴ διδακτορικὴ μου διατριβὴ «*Περὶ τῶν βυζαντινῶν θεσμῶν ἐν τῷ φραγκικῷ Δικαίῳ*». Τὸ χειμῶνα ἔλεγα νὰ πάρω τὸ δίπλωμά μου στὴ Βιέννη.

Ζούσαμε ἀπλᾶ καὶ ἤσυχα, γυρίζοντας σπίτι προτοῦ κλείσουν τὴν ἐξώπορτα γιὰ νὰ βυθισθοῦμε στὰ βιβλία μας. Ποῦ καὶ ποῦ νὰ ποῦμε καμμιά λέξη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, ὀλόκληρη τὴ βραδειά. Καὶ ὅταν ἀνοίγαμε τὰ παράθυρα, ποὺ ἔβλεπαν σὲ μίαν ἀλλὴ βαθειὰν καὶ σιωπηλὴν σὰν ἄβυσσο, μᾶς ἐρχότανε ἀπὸ πάνω ἀπ' τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν ὁ θόρυβος τοῦ δρόμου, ἀδυνατισμένος καὶ συγκεχυμένος, καὶ καμμιά φορὰ μὴ λεπτὴ εὐωδία ἀπὸ κάποιο ἀόρατο περιβόλι ἢ ἴσως ἀπ' τὶς γλάστρες ποὺ εἶχε ἀπέναντί μας ἓνα ἰσχνό, ξανθὸ κορίτσι καὶ τὶς πότιζε κάθε πρωτὶ. Καὶ ἐνῶ ἐγὼ ἤμουν καθισμένος μπροστὰ στὸ τραπέζι μου καὶ στὸν κιντρινοφεγγό κύκλο τῆς λάμπας μου καὶ γέμιζα μὲ γράμματα κάτι μικρὰ τετράγωνα χαρτάκια,

ἢ ἔφαχνα σὲ λατινικὰ κείμενα παραπομπὲς γιὰ τὸ «*mundium*» καὶ τὰ «*beneficia ecclesiastica*», ξάνοιγαν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου μέσ' ἀπ' τὶς γραμμὲς κάποια φωτεινὰ βύθη, τοποθεσίες ἀπὸ εὐτυχημένες χώρες, ποὺ ποτὲ μου δὲν εἶχα ἰδῆ ἢ ἴσως περαστικὰ νὰ πῆρε τὸ μάτι μου, ἀλλ' ἐξιδανικευμένες τώρα καὶ συνθεμένες σὲ εἰκόνες φανταστικῆς. Ἦτον ἓνα ἀδιάκοπο ταξίδι ἐπάνω σὲ σιγαλὲς φτεροῦνες, χωρὶς κόπο ἢ αἴσθησι τοῦ χρόνου, σὰ νὰ ποῦμε ἡ οὐσία καὶ τὸ ἄρωμα τοῦ ταξιδέματος. Καὶ ἀναστέναζα βαθυὰ ἀπὸ νοσταλγία γιὰ κάτι ἀφάνταστο καὶ ἀνήκουστο. Ὁ ἀδελφός μου ποὺ παρατηροῦσε τὸνευροπλάνο βλέμμα μου, ἀκίνητο σὰν ταξιδιάρικο πανὶ στὸ πέλαγος, μοῦ ἔλεγε κάποτε, ὅταν ἀποφάσιζε νὰ μιλήσῃ.

— Ἄν κάνῃς ἔτσι, δὲ θὰ βρῆς ἄκρη. Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ παραδίνεται στὰ αἰσθήματά του: εἶναι ρεύματα ἀντίθετα ποὺ παρασύρουν κάθε πραγματικὴ σκέψη.

Τὸ πρωτὶ νορὶς, ὅταν ἀνοίγαμε τὰ γυαλιὰ κ' ἐπεφτε στὸ πρόσωπό μας μὴ πνοὴ δροσερῆ καὶ παρθενακία ποὺ μύριζε καλοκαιριάτικη αὐγὴ (σὰν ψέματα μέσα στὴν πόλη!) καὶ τὰ κεραμίδια ἀντίκρου μας χρυσώνονταν, μοῦ ἦτον αὐτὸ σὰν εὐαγγελισμὸς ἑνὸς ἄλλου κόσμου ἀφθαστοῦ καὶ ἀφάνταστοῦ ποὺ τονε διψοῦσεν ἡ ψυχὴ μου.

Ἡ νοικοκυρὰ μας συχνὰ ἔμπαινε στὸ δωμάτιό μας γιὰ νὰ πῆ κανένα λόγο νὰ ξεσκάσῃ. Ὁ ἀδελφός μου ἔδειχνε μεγάλη δυσανεξία γι' αὐτὴν τὴν ἐνόχληση, ἐπειδὴ, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν εἶχε βιβλίον ἀνοιχτὸ μπροστὰ του, ἔξακολουθοῦσε, φαίνεται, νὰ διαβάσῃ στὸ μυαλό του. Ἐγὼ ὅμως μ' εὐχαρίστηση προσφερόμουν σ' αὐτὲς τὶς διαχύσεις, ἐπειδὴ ἤθελα νὰ ξεγελάσω τὸ αἶσθημα τοῦ καιροῦ ποὺ περνᾶ καὶ νὰ ξεχάσω τὴ μικρόπρεπη πραγματικότητά τῆς ζωῆς μου.

Ἀμέσως μετὰ τὸ φαγητὸ στὸ φοιτητικὸ ξενοδοχεῖο μας, ξαναγύριζα σπίτι κ' ἐπιπλέον τὴν ἐργασία, ἐνῶ ἔξω ὅλα γυάλιζαν στὸν ἥλιο τόσο χαρούμενα καὶ τὰ περιβόλια ἦταν κατάγλωρα ἀπὸ τὰ νέα φυλλαράκια καὶ γεμάτα ἀνθισμένες πασχалиές, ὡς ποῦ ἀρχίζε νὰ βραδυάζῃ. Τότε κάθε μέρα ἐρχόταν'

Ένας κότσουφας και καθότανε στην κορυφή των κεραμιδιών αντίκρυ μας και σφύριζε και τραγουδοῦσε ὄρες δλόκληρες μέσα στο σύθαμπο του δειλινού, πάντα στην ίδια κορυφή των κεραμιδιών, πάντα την ίδια ὥρα, ὡς πού ξεπερτε τὸ σκοτάδι κ' ἔσβυνε τὸ μικρὸ του σχῆμα και τὴ φωνή του. Τὸν περιμέναμε τὸν κότσουφα μὲ πάθος, ὁ ἀδελφός μου κ' ἐγώ. Δὲ μιλούσαμε γι' αὐτόν, και ὅμως εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἂν ὁ Τώνης γύριζε τακτικά αὐτὴν τὴν ὥρα, ἅμα εἶχε βγῆ ἔξω, ἦτονε μόνο και μόνο γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ τραγοῦδι τοῦ κότσουφα.

Μιά μέρα τοῦ λέω, ἐνόσφ ὁ κότσουφας τραγουδοῦσε.

— Δὲν αἰσθάνεσαι πόσο μονότονα και χωρὶς χαρὰ περνᾷ ἡ ζωὴ μας; μοῦ φαίνεται πὼς τὴν ἀκούω νὰ κυλᾷ σὰν ποταμάκι.

Και αὐτὸς μοῦ ἀπαντᾷ:

— Δὲν πρέπει νὰ συλλογιζέται κανεὶς τέτοια λυπηρὰ πράματα.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς δύο μας, αὐτὸς ἦτον πάντοτε ὁ πιὸ φρόνιμος κ' ἐγὼ ὁ παλαβός.

Ἐξαφνα συνέβηκε κάτι ὀλωσδιόλου ἀπρόοπτο και ξεχωριστό.

Ἐνας λακὲς ἔφερε ἕνα γράμμα τοῦ Νικολάου Δούμπα, πού ἦτον ἕνα ὑψηλὸν ὑποκείμενον, γνώριμὸς μας και μάλιστα λίγο συγγενής. Δὲν ξέρω τί ἀπόγινε τὸ γράμμα, ἀλλὰ θυμᾶμαι πὼς ἔγραφε καθαρά και ξάστερα, ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο μας νὰ πάῃ ἀμέσως στὴ «Χόφμπουργκ»¹ και νὰ παρουσιασθῆ στὸ βαρῶνο Νόπτσα, ἀυλάρχην τῆς Α. Μ. τῆς Αὐτοκρατείας, ἐπειδὴ ἡ Αὐτοκρατεία ζητοῦσε ἕνα νέον Ἑλληνα, πού νὰ τῆς μαθαίῃ ἑλληνικά και νὰ τὴ συνοδεύῃ μερικὲς ὄρες στὸν περίπατο, και εἶχαν συστήσει ἐμᾶς.

Γιὰ πολλὴν ὥρα κνιτάζαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ λέμε λέξη. Ξέραμε κάπως συγκεχυμένα, ὅτι ἡ Αὐτοκρατεία μάθαινε ἑλληνικά. Τὴν ἐποχὴ πού πέθανε ὁ Ἀρχιδουξ Ροδόλφος εἶχαμε διαβάσει στὶς ἐφημερίδες διάφορες λεπτομέρειες γι' αὐτὴν ἔκτοτε ὅμως δὲν ἀσχοληθήκαμε διόλου μὲ τὸ πρόσωπό της. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶχαμε και καιρὸ γιὰ τέτοια πράματα.

— Βλέπεις, εἶπα τέλος πάντων στὸν ἀδελφὸ μου, δὲν ἔχω δίκαιο νὰ λέω ἐγὼ πὼς κάθε φορὰ πού χτυπᾷ ὁ ταχυδρομὸς τὴν πόρτα μας, εἶναι ἡ Εἰμαρμένη πού στέκει ἀπ' ἔξω και θέλει νὰ μπῆ. Ὡ! τί τρομερὲς πού εἶναι αὐτὲς

¹ Hofburg, τὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι.

οἱ στιγμές, ὅταν ἀνάμεσ' ἀπ' τὴ Μοῖρα και τὰ θύματά της δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο μιὰ σαινίδα!

— Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐσὺ θὰ πᾶς, ἀποκρίθηκεν ὁ ἀδελφός μου.

— Τρελλάθηκες; ξεφώνισα ἐγὼ. Ἀκουσεσ πολὺ καλά, ὅτι πρέπει νὰ τὴ συνοδεύῃ κανεὶς ὄρες δλόκληρες στὸν περίπατο. Χωρὶς ἄλλο θὰ ἔβαλε στὸ νοῦ της κανένα δρομέα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Κ' ἐγώ, μὲ τὸ σῶμα μου! Ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς δύο, τουλάχιστον ἐξωτερικῶς, ἐσὺ φαίνεσαι ὁ πιὸ γερός.

— Ἐγὼ! Θὰ τρομάξῃ, ὅταν μὲ δῇ τόσο κοκκαλιάρη!

— Μὰ ὀλωσδήποτε ἐσὺ κάνεις τὴν πιὸ καλὴ φριγοῦρα!

— Ἄλλο τίποτα; εἶπεν ὁ ἀδελφός μου. Κ' ἔπειτα ἐγὼ δὲν ἔχω καιρὸ! Τέλος πάντων, ἐσὺ ξέρεις και μιλεῖς καλύτερα.

Πολλὴν ὥρα φιλονεικοῦσαμε, ὁ καθένας μας ζητῶντας νὰ βάλῃ σὲ κατάλληλο φῶς τὰ ὄχι και τόσο ξεχωριστὰ προτερήματα τοῦ ἄλλου, γιὰ νὰ κρυφτῆ ὁ ἴδιος πίσω ἀπ' τὴ δική του ἀνεπάρκεια. Τέλος πάντων ἔπεισα τὸν ἀδελφὸ μου νὰ πάῃ αὐτὸς στὸ παλάτι. Ὅταν γύρισε ἦτον πολὺ συγκινημένος γιὰ τὴ μεγάλη καλοσύνη μὲ τὴν ὁποία τοῦ φέρθηκε ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ βαρῶνος Νόπτσα. Μοῦ διηγήθηκε ὅτι, ἀπὸ αὔριον, κάθε μέρα στὶς δέκα τὸ πρωὶ θᾶρχεται μιὰ ἄμαξα τῆς Αὐλῆς στὸ σπίτι μας νὰ τὸν παίρῃ και θὰ τὸν ξαναφέρῃ τὸ βράδυ. Ἄλλ' ἐνόσφ μοῦλεγεν αὐτὰ εἶχε μιὰν ὄψη σὰ ζεματισμένο σκυλί. Και ἐγὼ αἰσθανόμουν ἕνα παράδοξο αἰσθημα, ἀνάμικτο ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴν εὐτυχία του κ' ἕναν κάποιον θαμπὸ καθῦμό, ἐπειδὴ ἔλεγα μέσα μου μὲ θλιμμένη ὑποταγὴ στὴ θέληση τῆς Μοῖρας, ὅτι ἡ εὐτυχία εἶχε μπῆ στὸ δωμάτιον αὐτό, ἀλλὰ πέρας' ἀπὸ κοντὰ μου χωρὶς νὰ μ' ἀγγίξῃ, γιὰτὶ δὲ μοῦτον προορισμένη.

Ἡ εἰκόνα τῆς Αὐτοκρατείας, πού εἶχαμε συνειθίσει νὰ βλέπωμε καθημερινῶς στὸ κουρεῖο ἢ στὸ ξενοδοχεῖο και πού κάθε φορὰ, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε, τὰ μάτια μας δὲν ξεκολλοῦσαν ἀπὸ πάνω της (ἐπειδὴ ἦτον τόσο ἀπερίγραπτα ὄραία), μοῦ παρουσιαζότανε τώρα σχεδὸν παντοῦ ὡς τὸ μόνο πράγμα πού ἔπρεπε και μπορούσα νὰ ἰδῶ, σ' ἕνα φῶς ὀλωσδιόλου διαφορετικὸ και, μωρῶ νὰ πῶ, μὲ μιὰ βαθειὰ συμβολικὴ σημασία: ἀνέκαθεν αὐτὲς οἱ εἰκόνας κρέμονταν ἐδῶ γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ τὶς δοῦμε, και ἐμεῖς δὲν ἐννοοῦσαμε, ὅτι μᾶς εὐαγγέλιζαν τὸ

τί θὰ μᾶς ἦτον Ἐκείνη μιὰ φορὰ, ἅμα θὰ ἐμπαινε στὴ ζωὴ μας...

Πάνε τώρα πιά οἱ χιμαιρικὲς τοποθεσίεις πού ξεπρόβαλλαν ἀνάμεσα τῶν γραμμῶν τῶν βιβλίων μου μαζί μὲ τὶς βραδινὲς συναυλίεις τοῦ κότσουφα και πού ὄρεξη πιά (μὰ καμμία!) γιὰ τὶς φλυαρίεις τῆς νοικοκυρᾶς μας. Μιὰ μεγάλη ἀνησυχία εἶχε πέσει στὴ λίμνη τῆς ζωῆς μου και εἶχε θολώσει τὰ κοιμισμένα της νερά. Μὲ ἀγωνία περιμένα κάθε βράδυ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀδελφοῦ μου ἀπὸ τὸ Λάιντς...

Τί σουσουρο στὸ δρόμο, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἄμαξι σταμάτησε μπρὸς τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μας! Ἀπ' τὸ ζαχαροπαλαστεῖο, ἀπ' τὸ καπνοπωλεῖο, ἀπ' τὸ ψιλκατζίδικο, ἀπ' ὅλη τὴ γειτονία μαζεῦτηκε κοσμᾶκης και στάθηκε γραμμὴ στὰ πεζοδρομία. Ἡ νοικοκυρᾶ μας, χωρὶς πνοή, μοῦ διηγήθηκε αὐτὴν τὴ σκηνή! Και ὡς πού χάθηκε τὸ ἄμαξι στὶς καταχνιὲς τοῦ ἴσιου δροῦμου τάκολουθοῦσαν τὰ μάτια τοῦ κόσμου, τρέχοντας πῶς τον' οἱ ἴδιοι ὅμως εἶχαν μείνει καρφωμένοι στὸν τόπο και κρυφομιλοῦσαν ἀτέλειωτα. Ἐγὼ φανταζόμουν τὴν ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ἀδελφοῦ μου μέσα σ' ὅλην αὐτὴν τὴν τελετὴ γι' αὐτὸ και δὲν τὸν εἶχα συνοδέψει στὴν πρώτη του αὐτὴ και κρίσιμη ἔξοδο πρὸς τὸ μυθικὸν ἄμαξι. Μὲ τὴ σχεδὸν ἐπάδουνη εὐαισθησία του, μὲ τὸν παθολογικὸ φόβο του ἀπὸ τὸν κόσμο και ὄλες τὶς πολυθόρυβες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τᾶμαξι του θὰ τὸν πῆγαινε μισοπεδαμένο.

Ὅταν γύρισε, διάβασα στὰ χαρακτηριστικά του κάτι πού εἶχε πολὺ βαθυὰ αἰσθανθῆ και πού τὸ ὑπόφερε σχεδὸν μὲ πόνο. Τὸ στόμα του ἦτονε συσπασμένο σ' ἕνα ὀχρόσβυστο χαμόγελο πού ἔμοιαζε περισσότερο σὰ βαστηγμένο κλάμα παρὰ σὰν κάθε τι ἄλλο. Κι' αὐτὸ τῶχει πάντα, ὅταν τοῦ συμβαίῃ τὸ ἔκτακτο και τὸ ἀπρόοπτο: μιὰ εἶδησις πού δὲν περιμένει, μιὰ μεγάλη δυστυχία, ἀκόμη και ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου φέρνει τὸ οἰκτρὸν αὐτὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του, ἐνῶ σὲ ὄλα τὰ ἄλλα συμβάντα τῆς κοινῆς ζωῆς βαστᾷ μιὰν αὐστηρὴ σοβαρότητα. Τοῦ ἔκανα διάφορες ἐρωτήσεις, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελε σχεδὸν τίποτα νὰ μοῦ διηγηθῆ. Ἐνόησα, ὅτι τὴ στιγμὴ αὐτὴ περιφρονοῦσεν ἐξ ἐνοτίκτου ὄλες τὶς συνειθισμένες λέξεις ὡς ἀκατάλληλες, ἐπειδὴ δὲ φθάνουν τόσο βαθυὰ. Τέλος πάντων εἶπε μόνο:

— Ἦτον παρὰ πολὺ καλὴ μαζί μου. Εἶναι πολὺ πιὸ ὄραία παρὰ στὶς εἰκόνας της: εἶναι

ἀπερίγραπτη. Μιλεῖ πολὺ σιγαλά και ἀγάλια. μὲ μιὰ φωνὴ σὰν τραγοῦδι. Περιπατήσαμε δύο ὄρες στὸν κήπο και μιλήσαμε γιὰ ἕνα σωρὸ πράγματα. Μὲ ρώτησε γιὰ τὸν μπαμπᾶ, τὴ μαμά, τὰ δέλφια μας και πρὸ πάντων γιὰ σένα. Στὰ τελευταῖα δὲν ἤξερα πιά τί νὰ τῆς πῶ τῆς διηγήθηκα γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο και περὶ Ἰατρικῆς. Αὐτὰ τῆς φάνηκαν πολὺ ἐνδιαφέροντα. Μοῦ δῆλωσε, ὅτι δὲν ἔχει καμμιὰν ἐμπιστοσύνη στὴν Ἰατρικὴ: τὸ πολὺ πολὺ στὴν ὀμοιοπαθητικὴ μέθοδο. «Οἱ ἄνθρωποι, εἶπε, θέλουν ἔτσι και ἔτσι νὰ γελιοῦνται και οἱ μικρὲς δόσεις βλάπτουν ὀλιγώτερο»... Μὲ ρώτησε, ἂν μελετῶ πολὺ, κ' ἐγὼ τῆς εἶπα, ὅτι ἔχω ἀκόμη νὰ δώσω ἔξετάσεις σὲ εἰκοσι μαθήματα και ὅτι μοῦ μένουν νὰ μάθω ἀπ' ἔξω τουλάχιστον δέκα χιλιάδες σελίδες, και αὐτὴ τότε ξεφώνισε σιγά: «Μὰ αὐτὸ εἶναι τρομερόν!»

Ἐγὼ τὸνὲ μάλωσα:

— Τί ἔκανες καλέ!

— Ἐ και; μπορεῖ νὰποτανθῆ σὲ σένα ἂν θέλῃ.

Αὐτὴν τὴ βραδυὰ τὴν περάσαμε σὰν ἐορτῆ. Στὴν ἀρχὴ ὁ ἀδελφός μου θέλησε νὰ κερδίση τὶς χαμένες του ὄρες και ἄρχισε νὰ διαβάξῃ μὲ λύσσα τὰ βιβλία του, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ καταφέρῃ οὔτε μιὰ σελίδα. Ἐτσι ἀποφασίσαμε νὰ βγοῦμε ἔξω. Ὡς τὶς ἔνδεκα περασμένες μείναμε στὸ καφενεῖο, ὅπου ξεφυλλίσαμε και διαβάσαμε ὄλα τὰ εἰκονογραφημένα περιοδικὰ και ὄσες ἐφημερίδες ἦδραμε.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ, ἡ ἴδια ἱστορία. Ἡ πορτιέρεισα ἀνέβηκε στὴν κατοικία μας γιὰ νὰ μᾶς ἀναγγείλῃ, ὅτι ξαναἦρθε ἡ ἄμαξα τοῦ παλατιοῦ. «Σήμερα ἔχει ἄσπρα ἄλόγατα. Χριστοῦλη μου! χαράστον πού θὰ καθίση μέσα. Ὅλο και μετάξῃ εἶναι!» φώναζε ἀπ' τὴ σκάλα ἀκόμη, πρὶν νὰ μπῆ στὴ θύρα μας, λαχανιασμένη, ἀλλὰ λαμποκοπώντας ἀπὸ ὑπερηφάνεια και πατριωτικὸ ἐνθουσιασμό. Ἐμπρὸς σ' ἕνα ἀνθρωπομάζωμα ἀκόμη πιὸ σημαντικὸ ἀπ' τὸ χθεσινὸ και ἀνάμεσα σὲ δύο φράχτες ἀπὸ ματιὲς διαπεραστικὲς και στόματα ἀνοιχτά, ὁ ἀδελφός μου ἔγιν' ἀνάρπαστος, χάθηκε μέσα σ' ἕνα ἀχτινοβόλημα γυαλιστερῶν τροχῶν κ' ἕνα παχὺ πλατάγισμα τῶν ὄραιων ἄσπρων ἄλόγων. Πρὸς τὸ μεσημέρι ἄρχισε νὰ βρέξῃ ραγδαία. Γύρισε κατακουρασμένος, μὲ ὑγρὰ ροῦχα. Μοῦ διηγήθηκε ὅτι τοὺς εἶχε πιάσει ἡ βροχὴ πολὺ μακρυὰ ἀπ' τὸν πύργο. Αὐτὸς δὲν εἶχε ὀμπρέλλα. Ἐξακολούθησαν τὸν περίπατό τους κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα δέντρα τοῦ ἄλλους. Ὁ-

ταν ξφθασαν πάλι στὸν πύργο, ἦτον μούσκεμα. Ἡ Αὐτοκράτειρα διάταξε νὰ τοῦ δώσουν ἄλλα φορέματα καὶ νάναψουν φωτιά στὸ δωμάτιον ὅπου ἔμενε. Ἦτον ἀναγκασμένος νὰ καθήση ἐκεῖ καὶ νὰ περιμένῃ ὡς ποῦ νὰ στεγνώσουν τὰ ρούχα του. Ἡ Αὐτοκράτειρα ἔστειλε δύο φορὲς νὰ ρωτήσῃ μήπως κρύωσε.

— Ὅλα ὑποφέρονται, ἔλεγε τὸ βράδυ, νὰ μὴν ἦτον μόνο αὐτὸ τὸ τρομερὸ ἀμάξι τῆς Αὐλῆς! Ὁλος ὁ κόσμος μὲ κνιτᾶζει σὰ φάντασμα. Στὴ Μαριαμίλφεροστρασε πρὸ πάντων, στὴν ἐπιστροφή, εἶναι ἀληθινὸ μαρτύριο!

Τὴν ἄλλη μέρα, μόλις ἦρθε σπίτι, μοῦ φώναξε ἀπὸ τὸ κατώφλι τῆς θύρας:

— Αὐριο θὰ πᾶς ἐσὺ στὴν Αὐτοκράτειρα, θέλει νὰ σε γνωρίσῃ.

— Τῶκανες ἐπίτηδες, εἶπα, ἐπειδὴ ἔχεις νὰ μελετήσῃς.

— Ὅχι, ἀλλὰ μόνο τῆς μίλησα γιὰ σένα καὶ ὅταν μ' ἀποχαιρέτησε μοῦ εἶπε δυὸ φορές: «Μὴ λησιμονήσετε νὰ πῆτε στὸν ἀδελφὸ σας, ὅτι αὐριο μπορεῖ νὰ ἔλθῃ αὐτὸς στὴ θέση σας».

Ἐνας θαλαμηπόλος μὲ μαύρην οἰκοστολή μὲ ὑποδέχθηκε στὴν κνικλιωτὴ θύρα τοῦ πάρκου καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης μὲ παρακαλοῦσε νὰ τὴν περιμένω στὸν κήπο. Μὲ ὀδήγησεν εἰς ἕνα ἀπὸ πρὶν ὀρισμένο μέρος τοῦ πάρκου, πλησίον τοῦ πύργου, καὶ μ' ἀφήκεν ἐκεῖ μονάχον, ἀφοῦ μοῦκαμε μιὰ βαθύτατη ὑπόκληση.

Μεταφερόμενος ἔτσι ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ σταχτερὴ ἀτμοσφαῖρα τῆς ταπεινῆς καθημερινῆς ζωῆς τῆς πόλεως σ' αὐτὸ τὸ κλεισμένο αὐτοκρατορικὸ περιβόλι, ὅπου οἱ κοινοὶ θνητοὶ δὲν πατοῦσαν ποτὲ τὸ πόδι τους, ταραγμένος ἀπὸ τὴν ἀναμονὴ ἑνὸς κρίσιμου συμβάντος τῆς ζωῆς μου, βρέθηκα, μπορῶ νὰ πῶ, ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς συναισθήσεως καὶ τοῦ ἐγῶ μου. Μοῦ ἦτονε σὰ νὰ συνέβαιναν ὅλ' αὐτὰ σ' ἕνα ἄλλο πρόσωπο καὶ ὅμως αὐτὸ νὰ ἦμουν ἐγώ. Εἶχα τὸ αἶσθημα, ὅτι ὀνειρευόμουν ἕνα παράδοξο καὶ θελκτικὸν ὄνειρο καὶ φοβόμουν μήπως σβύσῃ πολὺ γρήγορα ἔξ' ἄλλου ἢ ἀνυπομονησία γι' αὐτὸ ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔρθῃ μὲ βασάνιζε ὑπερβολικὰ καὶ δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα ποτε νὰ ξυπνήσω.

Δὲ γνώριζα τὴν Αὐτοκράτειρα παρὰ ἀπ' τὶς εἰκόνες τῆς ποῦ τὴν παράσταναν σχεδὸν πάντα μὲ τὸ στέμμα στὸ κεφάλι. Ἡ-

μουν γεμάτος ἀπὸ μιὰν ἀνέκφραστη συγκίνηση. Πλησίον μου στεκόταν ἕνα δέντροκι ποῦ ἔτρεμε ὀλόκληρο κι αὐτὸ, μιὰ μιμῶσα ἀντισημένη σ' ἄπειρα χρυσὰ σβολαράκια. Ὁλόγυρα βούιζαν πληθὸς μελίσινα. Μοῦ φάνηκε, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ χρυσὰ σβολαράκια, ἐκτὸς ἀπ' τὴ μεθυστικὴ τους εὐωδία, ἔχυναν καὶ ἕνα χρυσὸ χαμόγελο βέβαια δὲν ἤξεραν, ὅτι βρισκόνταν ἐδῶ ἄλλο τόσο γιὰ μένα ὅσο καὶ γιὰ τὶς μελίσινες, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἢ ὀψῃ τους, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἢ πνοή τους νὰ μοῦ κάμουν τὴν ὄψαν αὐτὴ πανεύσομη καὶ ἀλησμόνητη, ὅσο καὶ γιὰ νὰ χαρίσουν τὸ μέλι τους στὰ μελίσινα. Καὶ σὰν τὰ μελίσινα, τὸ αἷμα μου βούιζε στὰ μηλίγγια μου, ἐνῶ ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου: «Νὰ ἕνας κόσμος ποῦ ζῆ χωρὶς ἐμένα, ποῦ φαίνεται πῶς οὔτε καν μὲ γνωρίζει καὶ ὅμως ἀπὸ ἀμέτρητα μάκρη μὲ καλεῖ καὶ μὲ προσμένει!»

Ξαναζῶ πάλιν, μαγευτικά, τὴν ποίησιν αὐτῆς τῆς ὄρας, τῆς γεμάτης θεσπέσιαν ἀγωνία, ποῦ μὲ συνεπῆρε μακρὰ ἀπ' τὸν ἑαυτό μου, σ' ἕναν ὀρίζοντα μυστηρίου χωρὶς ὄριο, ποῦ μ' ἔρριξε σὲ μιὰν ἄβυσσο, τόσο ποῦ, ὅταν πάλιν συνῆρθα, αἰσθανόμουν σὰ νὰ μ' εἶχε σηκώσει ἕνα μεγάλο κῆμα ἀπὸ τὸν πρᾶσινὸ φεγγα καὶ ἀθύμιστο βυθὸ μιᾶς θάλασσας καὶ νὰ μ' εἶχε ρίξει σ' ἕναν ξένο καὶ ξεχασμένο γυαλὸ τοῦ νησιοῦ τῆς Ζωῆς. Καὶ ἐνόσφ στεκόμουν ἔτσι δά, ἡ ψυχὴ μου ὀλοένα περισσότερο γέμιζε ἀπ' τὴ βεβαιότητα πῶς ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ ἔβλεπαν τὰ μάτια μου, ὅτι πολυτιμότερο εἶχε νὰ μοῦ φανερώσῃ ἡ ζωὴ μου.

Διὰ μιᾶς βρέθηκε μπροστὰ μου ΕΚΕΙΝΗ, χωρὶς νὰ τὴν ἀκούσω νῆρθῃ, μαυροφόρα καὶ λυγερὴ σὰν κυκαρίσινα.

Πρὶν ἀκόμη μ' ἀγγίξῃ ἡ σκιά τῆς γιὰ νὰ μὲ κινή νὰ πεταχθῶ τρομαγμένος ἀπὸ τὸνειρο ποῦ μέσα του χανόμουν, αἰσθάνθηκα τὸ πλησίασμά τῆς, καὶ αὐτὸ τὸ αἶσθημα, ἀν καὶ γεννήθηκε συγχρόνως μὲ τὸν ἐρχομὸ τῆς, μοῦ φάνηκεν ὡς νὰ ὑπῆρχε στὴν ψυχὴ μου πρὸ πολλοῦ, ὡς νὰ εἶχα ζήσει μαζί του ὄρες καὶ χρόνια. Στεκόταν ἐνώπιόν μου λίγο γεμμένη πρὸς τὰ ἔμπρός τὸ κεφάλι τῆς ξεχώριζε ἀπ' τὸ βάθος μιᾶς λευκῆς ὀμπρέλλας, διάφεγγης ἀπ' τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ποῦ ἔκαναν σὰ μιὰ φωτεινὴ καταχνιά, σὰ φωτιστέφανο γύρω στὸ μέτωπό τῆς. Μὲ τὸ ἄριστο χέρι κρατοῦσεν ἕνα μαῦρο ριπίδι, ἐλαφρὰ ἀκουμπισμένο στὸ μάγουλο. Καὶ τὰ μάτια τῆς, χλωμόχρυσά, μὲ ἀτένιζαν ἀκολοθῶντας τὶς γραμμὲς τοῦ προσώπου μου, ζωντανὰ ἀπὸ τὸν πόθο νάνακαλύ-

ψουν ἐπάνω του κάτι. Ἦδραν ἄρα γε αὐτὸ ποῦ ζητοῦσαν; Μήπως ἀργότερα μόνο μοῦ χαμογέλασαν, ἢ μὲ τὸ πρῶτο συναπάντημα μὲ φώτισαν μὲ τὶς γελαστὲς τους ἀκτίνες;

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲν εἶχα καιρὸ νὰ συλλογιθῶ τέτοιο πρᾶμα, καὶ τὰ συναισθήματα ποῦ τόσο καθαρὰ διακρίνω τώρα, δὲ ζοῦσαν τότε μέσα μου παρὰ μόνο θαμπά, συγκεχυμένα καὶ ἀσυναίσθητα. Ἐνα ὅμως ἐνόησα ἀμέσως: ἦτον Αὐτὴ!—καὶ συνάμα ἀπόρησα βαθυά: τί λίγο ποῦ ἔμοιαζε μ' ὅσες φωτογραφίες τῆς εἶχα ἰδῆ! Ἦτον ὀλωσοδιόλου ἄλλοιώτικη καὶ μολεταῦτα ἦτον ἡ Αὐτοκράτειρα. Καὶ μέσα μου ἔλεγε μιὰ φωνὴ πῶς αὐτὴ ἢ αὐτοκράτειρα δὲν ἦτον μόνο μιὰ αὐτοκρατορίσσα; ἀλλ' ὅτι βρισκόμουν μπρὸς σὲ μιὰν ἐμφάνιση ἀπὸ τὶς πιδ ἰδανικὲς καὶ τὶς πιδ τραγικὲς τῆς ἀνθρωπότητος. Τί μίλησα τότε; Ντρέπομαι νὰ τὸ ξαναθυμίσω στὸν ἑαυτό μου: κάτι φράσεις ἀνακατωμένες, λόγια μασημένα γιὰ τὴν εὐτυχία μου καὶ τὴν ὑψηλὴ τιμὴ. . . Ἐκείνη ὅμως μὲ βοήθησε νὰ μὴν πνιγῶ στὴν πρῶτην αὐτὴν τρικυμία, καὶ εἶπε, πάντα μὲ τὶς φωτεινὲς ἀκτίνες τῆς καλοσύνης στὰ μάτια τῆς.

— Ὅταν οἱ Ἕλληνες μιλοῦν ἑλληνικὰ εἶναι σὰ μουσικὴ.

Κ' ἔπειτα πρόσθεσε:

— Σήμερα θὰ πᾶμε ἕως τὸ τέλος τοῦ κήπου. Θὰ ἰδοῦμε πολὺ μεγάλα καὶ ὄμορφα δένδρα καὶ θάπολαῦσωμε μιὰ θεὰ μαγευτικὴ.

Αὐτὴν τὴν πρῶτη μέρα ὁ περίπατος στὸ πάρκο τοῦ Λαίντις βιάστηκε περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ὄρες.

Τί εἶπαμε ὅλες αὐτὲς τὶς ὄρες; Ὅταν θέλω νὰ τὸ θυμηθῶ, πνίγεται κάθε λεπτομέρεια σὰ μέσα σ' ἕνα σύννεφο εὐτυχίας, ἀφραστα. Τέτοια εἶναι ἡ αἰσθησις τοῦ ὀνειρευμένου ποῦ ξυπνᾷ ποτισμένος γλύκα ὡς τῆς πιδ βαθεῖες ρίζες τῆς ὑπάρξεώς του, τὸ στήθος του γεμάτο σὰν ἀπὸ ἀνθινὴ εὐωδία, καὶ ὅμως δὲν ξέρει πιά τί ὀνειρεύτηκε. Κ' ἔπειτα αὐτὴ ἡ ἀξέχαστη αἰσθητικότης τοῦ ἔξω κόσμου γύρω μας ἐκείνη τὴν ἡμέρα! Ἄσος μαγευτικὸς ποῦ μᾶς ἀγάλιαζε, ἀλησμόνητο καὶ σὺ ἐπειδὴ τραγουδοῦσε τὴν ἐσώτερή μου μιλιὰ, ἐπειδὴ οἱ γραμμὲς καὶ τὰ χρώματά σου ἦτανε σὰν ὅσα μέσα μου τραγουδοῦσαν. Ἐτσι κ' ἐγὼ πίστεψα σχεδόν, ὅτι ἡ πιδ ἐνδόμυχη ὑπόστασις τοῦ εἶναι μου εἶχε σκορπιστῇ καὶ μεταμορφωθῇ μαγικά σ' ὅλα αὐτὰ τὰ θαύματα: στὴ δροσιά τῆς αὐγῆς, στὸ ζωντανὸ δίκτυ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, στὸ πράσινο μυστήριον τοῦ δάσους, σ' ὅλες τὶς

φωνὲς ποῦ ἔθιγαν μὲ μουσικὲς φτεροῦγες τὴν ἀκοὴ καὶ τὴν ψυχὴ μου. Αὐτὴ ἡ περιπλάνησις ἀνάμεσα σ' ἀνοιχτόχρωμους κορμούς ἀπὸ ὀξείες καὶ σημύδες, αὐτὸ τὸ βύθισμα μὲς τοὺς μενεξεδένιους ἡσκιούς τοῦ παραμυθιοῦ ποῦ σὰν χεροπιαστοὶ παραμέριζαν στὰ βήματά μας, σ' ἀθόρυβά μας πατήματα ἐπάνω στὸ μαῦρο ὑγρὸ χῶμα, τὸ στρωμένο πλατεῖα μὲ βροῦ, ποῦ ἀπὸ μέσα ἔβγαζαν μεγάλα μανιτάρια τὸ κεφάλι τους νὰ μᾶς δοῦνε νὰ περνοῦμε, ἐπάνω στὰ σαπισμένα φύλλα τοῦ ἄλλου φθινοπώρου, ποῦ κάτω τους ἀκόμη ἀνθίζαν μενεξέδες. Καὶ ἔξαφνα, ἕνα μεγάλο δέντρο, ὀλομόναχο, ἔχυνε στὶς ἐρημιὲς γύρω του μιὰν ξεφωνητὴ ἀγαλλίαση, ψέλλοντας μ' ὅλες του τὶς κορφές—μοναδικὴ ὀρχήστρα ἀπὸ μύριες φωνὲς μικρῶν ξετρελλαμένων πουλιῶν! Καὶ ἔπειτα ἐν' ἀνοιγμα στὸ ὕψος, καὶ κάτω, κύματα ἀτέλειωτα ἀπὸ φύλλα, οἱ κορυφὲς τῶν δέντρων ποῦ σὰν ξεπελεγμένες κόμης στὸν ἄνεμο ἀνέμιζαν καὶ σάλευαν καὶ σιγοτραγουδοῦσαν τὸν πόθο τους. Πέρα ὅμως ἀπ' τὸ ζωντανὸ πέλαγος τοῦ δάσους ἀνοίγε ὁ ἀπλωτὸς κάμπος, καὶ τὰ χλοερὰ λειβάδια του ἔφθαναν ὡς τὴ μακρυνὴ δέντροστοιχία τῶν σκοτεινῶν δέντρων, ποῦ ἀνάμεσά τους περνοῦσε ὁ σκοτισμένος δρόμος ἀργὰ καὶ κουραμένα. Καὶ πιδ μακρὰ ἀκόμη, β.θυὰ στὸν ὀρίζοντα, μιὰ μελανὴ καταχνιά σὰν ἀπὸ σκιά καὶ αἷμα, γεμάτη ἀγέννητους κεραυνούς τῆς Μοίρας, βαρῶν καθισμένη ἐπάνω στὴν πολιτεία.

Πρόβαινε Ἐκείνη μέσα στὸ πολυδένδρο ἄσος, λὲς κ' ἤθελε νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἐσώτερό τῆς ἀχτινοβόλημα πρὸς ἕνα ἀπὸ πρῶτῆτερα ὀρισμένο σταθμὸ, πρὸς ἕνα γνώριμόν της βωμό. Καὶ ὅλα γύρω τῆς φαίνονταν σὰ νὰ εἶχαν μνηθῇ στὸ μυστήριον αὐτοῦ τοῦ προσκυνήματος: ὅλα ἔπαιρναν ἄλλην ὀψη καθὼς πλησίαζεν Ἐκείνη. Ἡ φυσιογνωμία, ἡ ἀπόχρωσις τῆς ζωῆς ὄλων τῶν πραγμάτων γύρω ζωντάνευε καὶ ὑψωνότανε κατὰ ἕνα ἕνα τόνο, σὰ νὰ προσπαθοῦσαν ὅλα μαζί νάπαντήσουν στὴν ἰδικὴ τῆς ἐνδόμυχη μουσικὴ καὶ μ' αὐτὴ νὰ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ συνήχησιν ἀρμονικὴν.

Καὶ καταλάβαινα τότες, ὅτι οἱ κρήνες καὶ οἱ πηγὲς ἄλλῶς τραγουδοῦσαν στὸ πλησίασμά τῆς, ὅτι οἱ βράχοι καμυλωνόνταν καὶ ἀπάλυναν τὰ σχήματά τους, παίρνοντας γραμμὲς ἀγνῆς ὀμορφιάς, καὶ οἱ πέτρες ἀκόμη ἔχυναν μιὰν εὐσομη πνοή, ὅτι τὰ φύλλα τῶν δέντρων μόλις φανερόνταν Ἐκείνη ἀνατρίχιαζαν, ὅπως ὅταν ἀπαντέχουν τὸν ἥλιο τὴν

αυγή, και πάλι ξεγερναν απελπισμένα αμα ξεφυγε μακριά τους.

Κοντά της όλα τα άνθη μου φαίνονταν συγκινημένα. Μερικά απαντούσαν με χρυσό χαμόγελο στο βλέμμα της, άλλα κουνούνιζαν σιγά τα χαμπανωτά τους κεφαλάκια ή άνοιγαν κάτω ούρανια μάτια ολογάλανα. Ήταν όμως και άλλα που ξετρεμαν δλόκληρα χωρίς ή παραμικρή πνοή ανέμου να τα έγγλιξη: αυτά ήταν σχεδόν όλα άχνόασπρα με πέταλα διάφανα σαν από μεταξωτή γάζα και οι κάλυκες τους, που ύψωνονταν επάνω σε μίσχους χλωμούς και εύθραυστους σα λαιμούς κύκνων, ξεγερναν ανάλαφρα πόντ' έδω πόντ' εκεί. Παρακάτω, άνοιγαν άμέτρητα μικρά στοματάκια, δροσερά και ρόδινα, σαν από ένα σωρό παιδάκια που στέκουν και χάζουν. Για τα τριαντάφυλλα δε θέλω να μιλήσω: του καθενός ρόδου ή πνοή (ώ μαγεία!) πετούσε να μάς άνταμώνη, προτού ακόμη το ιδούμε, και από κοντά φαίνονταν σα χείλη που φιλούσαν στον άέρα, μυστικά. Άλλο πάλιν έβλεπε κανείς μάτια που με κόπο ύψωναν βαρειά κέρνα βλέφαρα και άτένιζαν άποκάτω με βαθύχρωμες μενεξεδένιες κόρες, μισοκοιμισμένα και λυπητερά. Και παρά πέρα ακόμα ήταν άλλα λουλούδια στον ήλιο, σαν άποκαρωμένα άπ' τη γλύκα της ζωής, και ζύγιαζαν τα μικρά πολύχρωμα φτερά τους — πεταλούδες έτοιμες να πετάξουν.

Όλα αυτά τα θαύματα έγώ τα ξεγούσα με τον έρχομόν Έκείνης.

Όταν ή ήμέρα άρχιζε να πεθαίνη και ο ήλιος ξεγερνε πίσω από τα δάση και τα παχειά λειβάδια γαλάζωναν μυστικά και από τα φύλλα στάλαζαν άπαλά επάνω μας οι γλυκύτατες ήρεμίες του δειλιναύ, τότε ξεπαιρναν τέλος και οι όδοιοποιρίες μας. Με πολύγυρες λοξοδρομίες, για ναπολαμβάνωμε όσο το δυνατόν περισσότερο τις ύστερες αυτές μελαγχολίες, επιστρέψαμε στον πύργο. Στο δρόμο μας τα άνθη έκλειναν τα πέταλά τους σα ματόφυλλα κουρασμένα, και ένα μακάριο βύθισμα, ένα ξαναγύρισμα στον έαυτό τους έδειχναν όλα όσα έως τώρα είχαν παραδοθή τόσο σπάταλα στο φως και στη ζωή. Έγώ τότε συνόδευα Έκείνη ως το άνθηρο του πύργου, περνώντας πλάι από λίμνες σαν καθρέφτες, που επάνω στις κοιμισμένες τους σιωπές άρχιζαν να μαζεύονται τα λευκά όνειρα των νούφαρων. Εκεί μ' άποχαιροτούσε με λίγες λέξεις: όταν τις άκουγα μου φαίνονταν σα μιάν ήχώ των όσων μου είχαν

άποτίνει στην πρώτη μας συνάντηση, τόσο που κι από τον ήχο τους μονάχα άποχτούσα την πεποίθηση, ότι αυτός ο καθημερινός χωρισμός είχε μέσα του για μένα την ύπόσχεση της ανανεώσεως.

Δύο φορές μου δόθηκε ή άδεια να περάσω με την Αυτοκράτειρα από τα έσωτερικά διαμερίσματα του πύργου και μου φάνηκε τότε ως να μην είχαμε φύγει από το περιβόλι, επειδή ξεπαιρνε μαζί της εκείνον τον κόσμο που απάυγασμά του έδειχνε να ήναι, σα μιάν άτμοσφαιρα που χωρίς αυτή δεν μπορούσε ν' άναπνεύση. Σ' ένα άπ' τα βιαστικά περάσματα του πύργου χρεωστώ τη φευγαλέα τριανταφυλλένια όπτασία της κόρης της, αρχιδουκίσσης Βαλερίας, που μέσ' σε μιá μεγάλη φωτεινή αϊθουσα ζωγράφιζε λουλούδια: μιάν άλλη φορά την πήρε το μάτι μου να γενέη της μητέρας της πίσω άπ' τα γυαλιά μιās σέφρας στον ήλιο, σαν από το βάθος ματιών δλάνοιχτων σ' όνειρα μεσηριατικά.

Και ο Αυτοκράτωρ μερικές φορές ξεβγαίνε άπ' τον πύργο και κατέβαινε με βήμα σταθερό και έλαστικό από το άνθηρο για να συναντήση στον κήπο τη σύζυγό του. Στο πλευρό του τότε Έκείνη ήταν ίδια ή ενσάρκωσις της Έιδεας που το μεγαλείο της άνυψώνει τον αυτοκράτορα πάνω άπ' τους άλλους ανθρώπους: και μολαταύτα, σε κάθε τέτοιαν περίσταση, δεν κατόρθωνα να έλευθερωθώ από τη σκέψη, ότι ήτον ξένη μες τον αυτοκρατορικό πύργο: ο κήπος και τα δάση ήτον ή προορισμένη της κατοικία, και όταν ήθελε κανείς να τη σχετισθή, έπρεπε να πάη να την εύρη στο μυστικό της Βασιλείο.

Έπειτα έφθασε ή τελευταία εκείνη ήμέρα που ήτονε νάφηση τον πύργο και το άλλος του Αϊνις για να μεταφέρη τη διαμονή της, όπως κάθε χρόνο, εις το Ίσλ και εις το Γκαστάιν. Εκεί πέρα άλλα δάση και άλλα βουνά την περίμεναν. Αυτή ή περιοδική αναχώρησις μου έκανε την ίδιαν έντύπωση, όπως όταν άκούω να λένε πως ήρθε πάλι ο καιρός να φύγουν τα πουλιά για το χρονιάριο ταξίδι τους, επειδή είχα σχεδόν συνειθίσει να την έ βλέπω με τα ίδια μάτια πάγναντεύει κανείς τα όσα γλυκύτατα πλάσματα βρίσκονται πλησιέστερα στη φύση και σε σχέσεις πιό άπλες μαζί της παρά οι άνθρωποι. Τη στιγμή που την άποχαιροτούσα μου είπεν ακόμη:

— Καλήν άντάμωση! Σας χρεωστώ μερικές ώρες που δε θα ήθελα να τις ξεχάσω. Ευχομαι να περάσετε ένα ώραίο καλοκαιρι!

Και τα μάτια της με άτένισαν τόσο σοβαρά και βαθιά σα να ήθελε να διακρίνη όλες τις πίκρες που είχαν μαζευτή στις ρίζες των σκέψεών μου για να μου τις πάρη και στη θέσι τους να βάλη την έλπίδα του ξαναϊδωμού.

Την ίδια ήμέρα έφυγα για το Ίνσμπρουκ, ακόμη σαν πλανταγμένος άπ' όλα αυτά τα συναισθήματα που καθώς νόμιζα θάπόμεναν, όσο ζούσα, ή μόνη τροφή της ψυχής μου.

Έτσι μου πέταξαν οι ώρες και οι μέρες μιās σχεδόν φανταστικής διπλοζωής. Κάθε βράδυ το θαυμάσιο άμάξι μου, το «όλο και μεταξύ», με τα μεγάλα άσπρα άλόγατα που σχεδόν δεν πατούσαν το χώμα, μ' άρπαζ' άπ' τον πύργο του δάσους στα σύννεφα. Στον άνοιχτό κάμπο ήταν πεσμένη μι' άνεκλάλητη γαλήνη έπειτα από εκείνη τη συμπυκνωμένη ζωή του όνειρου που ξεφυγε πίσω μου στα βύθη του δριζόντος, όλο εικόνες χιμαιρικές τυλιγμένες άφάνταστα σε άγνες ιριδόχρωμες μαγείας και παραμυλητού. Και έπειτα ξμπαινα πάλι στην πόλη, ανάμεσα στους πολλούς φορτωμένους ανθρώπους, όλους τόσο βιαστικούς που φαίνονταν πως δεν είχαν καιρό νάβαι λυπημένοι, παρά ξεγερναν στίναμεταξύ τις λύπες τους μαζί τους, επάνω στα πρόσωπα και στις κινήσεις τους. Τέλος γύριζα σπίτι. Κάθε φορά που διάβαινα το κατώφλι του δωματίου, μου σφιγγόταν' ή καρδιά σαν μπρός σ' ένα χαμό, επειδή κάθε γωνία, κάθε άντικείμενο μου ξεφώνιζε τη βεβαιότητα, ότι έδω, μέσα σ' αυτήν την άτμοσφαιρα δε θα μπορούσα πια να ύποφέρω το βάρος της συνειδημένης ύπάρξεως ούτε την έσωτερή μου μοναξιά. Η αλήθεια είναι, πως όλον αυτόν τον καιρό δεν ξυπνούσα στην κοινή ζωή παρά μόνον όταν ή ήμέρα ξεπαιρνε τέλος, για να ξαναβυθισθώ πάλι την έπομένη αυγή, με το φως του ήλιου, στο παραμύθι μου. Αυτή ή καθημερινή άλληλουχία του όνειρου και της πραγματικότητας σ' ανάστροφη τάξη: ή ξυπνητή ζωή για όνειρο και ο ύπνος της νυκτός για μόνη αλήθεια, σκόρπισε στην περίοδο αυτή της ζωής μου μιá λάμψη υπερφυσικής ποιήσεως για πάντα. Στα λιγόχρονα διαλείμματα αυτών των δυό καταστάσεων, προσπαθούσα να δώσω λογαριασμό στον έαυτό μου τί συνέβαινε μέσα μου, αλλά μου ήτον σχεδόν αδύνατο να διακρίνω τότε ήμουν ξυπνητός και πότε κοιμισμέ-

νος: επειδή και ο ύπνος μου ακόμα δεν ήτον παρά μιá εξακολούθησις αυτής της συννεφιασμένης και πλανταγμένης εκστάσεως που τίποτ' άπ' αυτά δεν άνέβαινε στην επιφάνεια της συναισθήσεώς μου. Όλα ήταν άξεχώριστα, βαθειά και άπόμακρα, σα θαμμένα σε καταχνιές. Μιá γυναικεία σκιά, λυγερή και μαυροφύρα σαν κυπαρίσσι, και μόνον αυτή, ύψωνόταν' επάνω από όλα — μαύρη ίρις ζωντανή που περπατούσε σε μαγεμένο περιβόλι. Και μόλις ξεβγαίνα άπ' αυτό το περιβόλι ξεφταν πάλι τα νέφη στην ψυχή μου. Ένα πράγμα μονάχα ήξερα με βεβαιότητα: κάθε φορά που ή κυρλιδωτή θύρα του πάρκου του Αϊνις έκλεινε πίσω μου, με συνέπαιρνε ένα θαμπό αίσθημα τρόμου, σα νάφηνα κάποιον άστυλο που θα με προστάτευε από τις άπειλές της σκοτεινής ζωής, για να μπώ σε άγνωστους κινδύνους και άπ' όλους τους κινδύνους που διέτρεχα τότε, ο πιό φοριτός μου φαινότανε να μην ξαναβρω το δρόμο του γυρισμού. Κάθε βράδυ ξεπαιρνα την άπόφαση, την άλλη μέρα να παρατηρήσω με προσοχή όλα γύρω μου, να ψηλαφήσω με την πιό άκονισμένη ένταση των βλεμμάτων μου τις έξωτερικές και σωματικές λεπτομέρειες, να τις χαράξω στο μυαλό μου ώστε να μείνουν άλησμόνητες, για να μπορέσω επάνω σ' αυτές να στερεώσω την πίστη μου στην πραγματικότητα των δραμάτων μου. Ποιά είναι τα γνωρίσματα της πανεμορφιάς της, ρωτούσα τον έαυτό μου όλοένα και χωρίς τέλος.

Άλλά τον καιρό εκείνο μου ήτον αδύνατο να λύσω αυτό το ζήτημα, επειδή ή απάντησις βρισκότανε μέσα στην ίδιαν έρώτησή μου άγέννητη ακόμη, και έγώ, τυφλωμένος άπ' την αύγλη της, δεν κατόρθωνα να τη διακρίνω από την πηγή της. Τώρα ο κήπος εκείνος της μαγείας άπόμεινε μακριά άπ' τη συναισθησή μου, σ' ένα μυθικό παρελθόν. Σήμερα ή ένσάρκωσις ακόμη της απαντήσεώς μου για πάντα άπ' τα μάτια μου έχάθη. Άλλά στην ψυχή μου μπήκε σα μιάν άντανάκλασή της, ένα συγκλονιστικό αίσθημα λύπης μαζί κ' εύφροσύνης, μιá πνοή κάποιον πράγματος εξαίσιου που είχε άνοίξει επάνω μου τα φτερά του και έπειτα έσβυσε. Κι άπ' αυτό το αίσθημα άντλώ πιό ισχυρές βεβαιότητες παρά αν άπολαμβάνω τότε τη χιλιόποθητη άπόκριση. Τώρα δεν ξερω πια τί μιλούσαμε μαζί, αλλά ξερω καλά τί δεν είπαμε. Τώρα καθαρότερα μπορώ να διακρίνω τα συστατικά της αϊώνιας της πενταμορφιάς, επειδή νοιώθω μέσα μου τα φτερουγίσματα

των μεταμορφώσεών της. Ἀλλὰ πολὺ ξερὰ εἶναι τὰ λόγια μου γιὰ ν' ἀγγίξουν τὴ φωτεινὴ οὐσία τῶν ὑγρῶν της γραμμῶν, χωρὶς νὰ γίνοντε σάχη καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια στὴ φωτιά τους. Πολὺ βαρεῖα εἶναι τὰ λόγια μου γιὰ νὰ περπατήσουν ἐκεῖ ὅπου θάλλουν ὅλα τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ψυχικῆς της ὄψεως καὶ ὅλα τὰ ἐξαισία πένθη της, χωρὶς νὰ τ' ἀφανίσουν ἢ νὰ τὰ τρομάξουν.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Ἡ κεφαλή της ὑψώνεται στοὺς ὤμους της μὲ τὴν εὐθραστη χάρη ποὺ ἔχουν τόσο ξεχωριστὴ τὰ ἀνθη μὲ τοὺς μακροὺς τοὺς μίσχους. Περισσότερο παρὰ σ' ἄλλους θνητοὺς γεννιέται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὸ κεφάλι της σχηματίζει τὸ στεφάνωμα καὶ τὴν τελικὴ συνήχηση τῶν μουσικῶν γραμμῶν τοῦ σώματός της. Τὸ πρόσωπό της εἶναι ἐλαφρὰ γεμμένο πρὸς τὰ ἔμπροσθ, ἐνῶ ὁ τραχήλος, ποὺ ἐπάνω του ἀναπαύεται τὸ σκιερὸ στέμμα τῶν μαλλιῶν της, λυγίζει πρὸς τὰ πίσω, σὰ νὰ ἤθελε ν' ἀνασηκωθῆ ψηλότερα ἀπὸ κάποιον ἐπίπεδο. Καὶ μέσα στὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ὅπως σὲ μιαν οὐσία ὁμοιογενῆ, οἱ γραμμὲς τῆς κεφαλῆς της ἐξαυλῶνται σ' ἓνα μεγάλο φῶς.

***

Στὴν κόμη της ἔχει χυθὴ τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι, καὶ κάθε τόσο μιὰ λάμψη ξεπετιέται, ὅπως ἡ αὐγὴ ξεπετιέται ἀπὸ τὴ νύχτα: ἴσως εἶναι σκέψεις—σκέψεις ποὺ δὲν τις λείει, ποὺ μαντεύουν τὰ ὅσα ἔρχονται καὶ γι' αὐτὸ ξεχύνονται πρὸς τις πνοὲς τῶν λουλουδιῶν. Εἶδα μιὰ μέρα μέσα στὴ «Μπούργκ», ἐπάνω ἀπὸ τὸ γραφεῖον τοῦ αὐτοκράτορος, μιαν εἰκόνα της ποὺ τὴν παρασταίνει τυλιγμένη στὰ μαλλιά της σὰν κάποιαν ἀμαδρονάδα, ἢ νύμφην, ἢ τὴν Ὀφηλία, χωρὶς κανένα στολίδι ἀπ' τὴν ἐπίγειο βασιλεία, καὶ συλλογίσθηκα τὴν ἀρχαία βασίλισσα Βερενίκη ποὺ ἡ κόμη της τώρα λαμποκοπᾷ στὸν οὐρανὸ ἀνάμεσα στ' ἀστρα, ἐπειδὴ, ὅταν πέθανε, κατέβηκαν αὐτὰ καὶ τῆς τὴν ἔλεψαν. Ἀλλὰ συνήθως ἔχει τὰ μαλλιά της πλεγμένα σ' ἓνα διάδημα σὰ στέμμα βασιλικὸ ποὺ τὸ σκοτεινὸ βάρος του ἀβάσταχτο φαίνεται γιὰ τὸ φωτεινὸ της μέτωπο.

***

Ἡ ὄψη της ἔχει μιαν ὀλόφεγγη γλωμάδα ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ σβύσουν ὄλες οἱ φθονε-

ρὲς ἀχτίδες τῶν ἡλίων τοῦ Νοτιῶ καὶ μέσα σ' αὐτὴν ξεχωρίζουν ἀκόμη πιὸ βαθύσκιες, κάτω ἀπὸ τὰ μάτια της, οἱ κρυσταλλωμένες πύρες ἀπ' τὰ τριαντάφυλλα ποὺ μαράθησαν στὰ μάγουλά της, στὰ ξεραμένα μπουστὰμα τῶν δακρύων της. Σ' αὐτὴν τὴ λάμψη, γλυκειὰν αὐγὴ ἀβασίλευτη, ἀντανάκλαση ποῖος ξέρει ποιῶν χαμάγλων ποὺ μέσα της ἔζησαν καὶ πέθαναν, φανερώνεται ἀνονεύρευτη ἡ ἀνθησις τοῦ στόματός της, μ' ἓνα τόσο λεπτὸ σχέδιο στὰ χεῖλη της, μὲ μιαν τόσο ἀπίθανη πορφύραδα σὰν τὸ σκάσιμο ἐνὸς μυστικοῦ ροιδιοῦ. Καὶ καμπυλώνονται τὰ χεῖλη της (ὡ ἀνείπωτη μελαγχολία!) σ' ἓνα τόσο ποὺ πάει νὰ σπάσῃ ἀπ' τὴ γνώση τοῦ κάθε πένθους, σὰ νάτον τὸ ἴδιον τὸ γεφύρι ποὺ ἐπάνω του πέρασε κάθε λύπη, ποὺ ὀλόκληρο σβένεται ἀπ' τὴν ἀγωνία μήπως βασιτῆξῃ πιὸ ἀβάσταχτες ἀκόμη καὶ ἀκατάπανστα ἀνερωτᾷ τὴ Μοῖρα. Ὅταν τὰ χεῖλη της ξεσιμῶν, ἡ καμπύλη αὐτῆ τῆς ὀδύνης ἀβυσσώνεται στὰ τρίσβαθα τοῦ εἶναι της, ἀλλὰ πάλι ξαναγεννιέται μόλις ἡ σιωπὴ τὰ σφραγίσῃ καὶ στὰ δυὸ βουβὰ λιμάνια τοῦ στόματος αὐτοῦ μαζεύονται τότε, σὰν καρᾶβια τὸ χειμῶνα, οἱ πίκρες ὄλων τῶν δακρύων ποὺ δὲν ἔκλαψε.

Τότε, βυθισμένη στὴ σοφία τῆς σιωπῆς της, εἶναι ἡ στυγνὴ θεὰ Ἀθήνη.

***

Σὰ φυλακισμένα σ' ἓναν ἡσικερὸ κύκλο ἀλυσσοδέτρας ὀδύνης ζοῦν τὰ μάτια της, τὰ φωτεινὰ καὶ ἐρευνητικὰ της μάτια. Δὲν ἔχουν ξαναγεννηθῆ τέτοια μάτια ποὺ νᾶχουν τὴ δύναμη νὰ ξεχωρίζουν μέσα σ' ὅλα τὰ πράγματα τὴ θλιβερὴ ὑπόσταση ποὺ εἶναι τὸ αἰώνιον στοιχεῖο. Συχνὰ ἔχει κάτι βλέμματα σὰν τῶν λουλουδιῶν ποὺ ὀλάνοιχτ' ἀτενίζουν ἓνα θαυμάσιο μυστικὸ ἔπειτα χαμηλώνουν τὰ ματόκλαδα, πέπλος ἀπὸ μεταξένια σκιά, ἐπάνω τους καὶ τὰ σκεπάζουν, ὅπως ἓνα σύννεφο ἐλαφρὸ σκεπάζει κάποια ἄστρα.

Τὰ φρονῖδια της ἐκτοξεύονται ἀπότολμα καὶ σβύνουν σ' ἓναν περήφανο ὑψωμὸ ποὺ δίνει τὸ ρίγος ὑπέρτατων θανάτων. Ἡ κυριαρχία στὰ ὠραία σχήματα, ὁ ἡρωϊσμός τῶν μεγαλοφάνταστων σκέψεων, ἡ λαχτάρα τῶν κυμάτων ποὺ τὰ στήθη τους φουσκῶνουν στὴν ἄμμο, ἡ εἰρωνικὴ περιφρόνησις γιὰ κάθε στερεὰ θεμελιωμένη πραγματικότητα, ἡ ἀδέσμευτη θέλησις καὶ τὸ θάρρος τὸ θανάσιμο τῶν βουνῶν καὶ τῆς μεγαλοφυΐας ποὺ σκαρφαλώνουν στὰ

οὐράνια, ἡ πάναγνη μεγαλοπρέπεια τῶν κύκνων, τὸ ἀφθαστο ἀναέρωμα τῶν συννέφων πάνω ἀπὸ τὰ χαμηλῶματα—ὄλ' αὐτὰ κοιμοῦνται μὲς τῶν φρονιδίων της τὶς φεγγόβολες φιδουγραμμὲς, γλυκίμες σὰ σὲ σκιά.

***

Τὰ χέρια της εἶναι ἀδύνατα, εὐθραυστα καὶ ξεψυχοῦν στὰ κρῖνα τῶν δακτύλων της. Μοιάζουν ἀνθη ποὺ κρυώνουν. Κάτι μυστηριῶδες ἔχουν ἐπάνω τους. Ὅταν κρατοῦν κανένα πρᾶγμα τὸ σφίγγουν τόσο πολὺ ποὺ θάλεγε κανεὶς, ὅτι εἶναι κρυφὰ συνδεμένα, σχεδὸν μετουσιωμένα μαζί του.

***

Ὀλόκληρη ἡ κορμοστασιά της, πολὺ ρευστὴ γιὰ νὰ τὴν πῆ κανεὶς μονάχα λυγερῆ, στενάζει σὰν κυπαρίσσι πρὸς τὸν οὐρανὸ, σιγοτρέμει σὰν κύμα ὅταν ἀναπαύεται καὶ ἀνασαίνει.

***

Δὲν περπατεῖ ἀλλὰ προβαίνει—κάλιο θάλεγε κανεὶς γλυστρεῖ—μὲ τὸ ἐπανωκόρη της ἐλαφρὰ γεμμένο πίσω καὶ ἀπαλὰ στὶς χυτὲς λαγόνες λικνισμένο. Αὐτὸ τὸ γλύστρημα καὶ λικνισμὰ της θυμίζει τὰ τρέμουλα κυματισματα τῶν λαιμῶν τῶν κύκνων· θυμίζει ἴριδες λιγνόμενες, ὅταν σαλεύουν καμπανιστὲς στὸ φύσημα τῶν βραδυνῶν ἀνέμων. Τέτοια καὶ αὐτὴ στὸ δρόμο της προβαίνει σὰ μέσα σὲ κάποιες ἀφρες ποὺ παντοτεινὰ τὴ συνοδεύουν, καὶ τὰ βήματά της δὲν εἶναι παρὰ ἓνα γαλήνεμα ποὺ δὲν τελιώνει καὶ ὀλοένα ξαναρχίζει τότε καὶ οἱ γραμμὲς τοῦ σώματός της κυλοῦν σὲ μιαν κλίμακα μουσικῶν μεταπτώσεων, ποὺ ψυχὴ δὲν τις ἀκούει καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ρυθμὸ τῆς ἀοράτου της ὑπάρξεως. Ὡ! Τί ἐκστατικὲς μελωδίες μ' ἔκαναν νὰ μαντεύω, ἐγὼ ὁ κουφός...

Οἱ πτυχὲς τοῦ φορέματός της σφίγγονται ἐπάνω της ἄσχετα ἀπ' τὴν καμπυλόγραμμη ἀπαλοσύνη τῶν κινήσεών της. Καὶ φαίνεται πὺς τὰ ὑφάσματα ποὺ σκεπάζουν τὸ βασιλικὸ της σῶμα, καθὼς καὶ τὸ χῶμα ποὺ πατεῖ αλοθάρονται βαθύτερα καὶ μὲ περισσότερην εὐγνωμοσύνη ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους κοντὰ τους τὴν ψυχὴ τῆς Βασίλισσας.

***

Καθαρὴ καὶ διαυγὴς καὶ σὰ νὰ ξεχύνεται σὲ μουσικὲς «φούγγες» εἶναι ἡ ὀμίλια της καὶ

μολαταῦτα σιγαλὴ καὶ ἀγάλια. Ὡς νὰ βρισκόμουν κοντὰ σὲ μιαν ξερμὴ πηγὴ ποὺ στὸ βαθὺ ἀπόσκιο ἡλιοστέρητων κλαριῶν κελάρυζει μυστικά, μ' ἀργόλαλο παράπονο καὶ παραμιλητὸ θλιμμένο, αἰσθάνομαι πὺς μ' ἀγκαλιάζει ὁ διάφανος ἦχος τῆς φωνῆς της μὲ μιαν αὐτὴ πνοὴ νειάτων ἀπελπισμένων καὶ γλυκειῶς τραγουδιστῆς μελαγχολίας. Ἐτσι μιλοῦν ὅσοι σὰν τις πηγὲς μένουν συχνὰ καὶ γιὰ πολὺ μονάχοι καὶ ποὺ ἡ φωνὴ τους δὲν εἶναι ἀναγκασμένη νὰ κομματιάζεται στὸ βίαιο κονταροχτύπημα τῶν χυδαίων ἤχων τῆς ζωῆς, ν' ἀνασπινῶνται μὲ κόπο ψηλότερα ἀπ' τὸν ἑαυτὸ της γιὰ νὰ μὴν πνιγῆ μέσα στὴν ἄγρια ὀχλοβοή, παρὰ μπορεῖ καὶ ἀφίνεται νὰ ξετρέχη ὅλη, εὐτυχισμένη, σὲ ἡρεμὴ φιδόγραμμη ροή, ἀνάμεσα σ' ὀλόκληρα λειβάδια, χωρὶς τὸ ἐμπόδιο κανενὸς φράχτη παιδεντῆ, καὶ μονάχη της μετᾷ στοῦ ἴδιου ἤχου της τὴ γλύκα καὶ στοῦ καύμοῦ της τὴν πίκρα τὴν τραγουδιστῆ. Καὶ ἀκόμα, ἡ φωνὴ της δὲν εἶναι παρὰ ἡ γλώσσα τῶν γραμμῶν της μεταφρασμένη σὲ μουσικὴ. Τί εἶναι τὰ δάκρυα τῆς ἄρπας μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀσύγκριτους ἤχους ποὺ ἐλεύθερα ἀναβρῶζουν μέσ' ἀπ' τὸ μυστικὸ κύμα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος! Μήπως δὲν εἶν' ἄρπες καὶ τὰ πεύκα ποὺ βουίζουν, ὅταν ὁ ἀνεμὸς μὲ τὴ μάνητα τοῦ θεϊκοῦ του πόθου τὰ σφίγγῃ στὴν ἀγκαλιά του καὶ ὄλο τὸ ἄλλο δάσος καὶ ἡ θάλασσα κάτω, μαγεμένα ἀπὸ ἠδονή, συγκρατοῦν τὸν ἀνασασμὸ τους; Γιατί μονάχα ἐμεῖς ἀκοὴ νᾶχουμε καὶ νὰ μὴν ἀκοῦμε;

***

Τὸ πνεῦμα της εἶναι σὰν τὴν ὑγρὴ καὶ βαθεῖα θάλασσα...

Ἀλλὰ οἱ σκέψεις της εἶναι σὰν τῶν βουνῶν τῆς κορυφῆς καὶ κάποτε σὰν ἀπλωτὲς πεδιάδες ποὺ γαλήνιες καὶ σιωπηλὲς προβαίνουν στὸ ἄπειρο...

***

Δὲ γελᾷ σχεδὸν ποτὲ—ποτὲ ὅταν ζῆ τὴν ἀληθινὴ της ζωὴ ἀλλ' ὅταν ἡ χυδαία ζωὴ ὄλου τοῦ κόσμου, ποὺ ἐμεῖς τὴ λέμε πραγματικότητα, ἔρχεται νὰ πέσῃ ἐπάνω στὸ ρεῦμα τῆς ἐσωτερικῆς της ὑπάρξεως, ὅταν οἱ σχέσεις οἱ ἀνθρώπινες τὴν πλησιάζουν καὶ τὴν ψαῦνουν, τότε γελᾷ, μ' ἓνα σὰν τῶν περιστοιχιῶν γλυκόλαλο καὶ σπασμωδικὸ λαρύγγισμα, ὡς ποὺ τῆς ἔρχονται πολλὲς φορὲς τὰ δάκρυα, σὰ νᾶβλεπε

τίποτα πολὺ κομικὸ καὶ θλιβερὸ συνάμα· τότε κ' ἓνα κύμα ἀπὸ ἄλκιου αἵμα τῆς καρδιάς ἀνεβαίνει στὰ μηλίγγια τῆς, ὡς τίς ρίξες τῶν μαλλιῶν τῆς καὶ πελοσκεπάζει τὸ πρόσωπό τῆς σὰ νὰ ἤθελε νὰ τὸ προστατέψῃ ἀπὸ μιὰν ὕβρη τοῦ ἔξω κόσμου μὲ τὴν πορφύρα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς θρόνου. Κ' ἐκεῖνο τὸ ἄλλο βουβὸ χαμόγελο ποὺ συχνὰ χρυσοφέγγει ἀπ' τὰ μάτια τῆς, ποὺ συχνὰ καὶ μισανοίγει τὸ μυ-

στηριῶδες ρόδι τῶν χειλέων τῆς — "ὦ! αὐτὸ δὲ εἶναι ἄλλο παρὰ ἓν' ἄπλο χαμόγελο: εἶναι ἀνθισμα βραδυνῶν λουλουδιῶν, λύτες ἀνοδήμαστες ποὺ ἀνοίγουν τοὺς κάλυκες τοὺς κάτω ἀπὸ μιὰν ἀκτῖνα τοῦ μαύρου ἡλιου τῆς Εἰμαμένης. Καὶ τέτοιοι κάλυκες ἀνθίζουν στὴν ψυχὴ ὄλων τῶν πλασμάτων ὅσα βρίσκουν τὴν ἀληθινὴ τους ὑπόστασις σὲ σπάνιες ἐκστάσεις.

[Ἔπεται συνέχεια]

Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΗΛΟΥ

ΤΟ ΣΥΝΑΔΙΝΟΠΟΥΛΟ

- Ἔνα Συναδινόπουλο ἦτονε ἀνδρειωμένο
 ἔ τὸ βασιλιᾶ γενότανε κ' εὐρέθη κοντρωμένο*.
 — Πές μου Συναδινόπουλο ποῦ τό'πιες τὸ φαρμάκι;
 — Ὅπου κι ἂν τό'πια βασιλιᾶ μὲ τὴ βουλή σου τό'πια.
 Ἐχθές, ὅπου γενόμεθα ἔ τὴν ἀργυρῆ σου τάβλα,
 ὄλους ἐκέργας μὲ χρυσὸ κ' ἐμένα μὲ ποτῆρι,
 ὄλους ἐκέργας μὲ κρασί κ' ἐμένα μὲ φαρμάκι...
 — Πές μου Συναδινόπουλο ἀγάπας τὴ γκερά σου;
 — Ἀγάπα με κι ἀγάπω τὴν, μ' ἤθελε κ' ἤθελά τὴν,
 καὶ μοῦ ἔδωσε τὸν δούλο τῆς καὶ κορφολόγησά τῆς,
 καὶ μοῦ ἔδωσε τὸ ἀγκάλες τῆς καὶ σφιγκαταγκαλιασά τῆς.
 — Πές μου Συναδινόπουλο ποῦ θέλεις νὰ σὲ θάψω;
 Θέλεις ἔ τὸν Παντελεήμονα, θέλεις ἔ τὴν Παταγία,
 θέλεις ἔ τὸν Παντοκράτορα ποὺ θάβουν τ' ἔ ἀνδρειωμένοι;
 — Οὔτε ἔ τὸν Παντελεήμονα, οὔτε ἔ τὴν Παταγία,
 οὔτε ἔ τὸν Παντοκράτορα δὲν θέλω νὰ μὲ θάψῃς,
 μόνο ἔ τὸ περιβόλι μας, ἔ τὴ λειμονιά ἀποκάτω,
 νὰ μὲ πατοῦν τὰ πόδια σου, νὰ κλαίῃ κ' ἡ κυρά μου.

* ξηραμένο, μισοτελειωμένο.

Ο ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΟΣ

Ἐσὺ, μαννά, μαλώνεις με μὰ γὼ θὰ φύγω θέλω,
 νὰ κάνῃς χρόνια νὰ μὲ ἰδῆς, χρόνια νὰ μὲ ἀπαντέχῃς.
 θ' ἀρθῆ, μαννά, τ' αἰΓιωργιοῦ νὰ πᾶς ἔ τὸν αἰΓιώργη
 νὰ ἰδῆς τὸν τόπο μου ἀδειανὸ καὶ τὸ στασίδι μὲ ἄδειο,

τότε, μαννά, θὰ τρελλαθῆς καὶ τὰ βουνὰ θὰ πάρῃς,
 ἔ τὴ θάλασσα θὰ κατεβῆς, κάτω ἔ τὸ περιγιάλι,
 ποὺ θὰ ναι οἱ ναῦτες ἔ τὸ νερό, κ' οἱ μοῦτσι¹ γιὰ τὰ ξύλα,
 καὶ τὰ μικρὰ μοιτσόπουλα ἔ τὸν ἄμμο γιὰ νὰ παίζον.
 — Γιὰ πές μου πρωτοναῦτή μου καὶ πρωτοτζεμιτζῆ μου²,
 μὴν εἶδατε τὸν γιούκα μου καὶ τὸν παλληκαρᾶ μου;
 — Γιὰ πές μας τὰ σουσοσύμα του καὶ τὰ συγκοματά του³.
 — Ἦταν ψηλός, ἦταν λιχνός, ὁμορφοκαμωμένος,
 εἶχε τὸ φέσι του σιραβὰ σὰν πολυχαϊδεμένος.
 — Ἐχθές, προχθές τὸν εἶδαμε ἔ τῆς Μπαρμπαραῖας τὰ μέρη
 κ' εἶχε τὰ φόνια πάπλωμα, τὴν ἄμμο γιὰ τυλάρι⁴
 καὶ τὰ ξανθὰ του τὰ μαλλιά τὰ εἶχε προσκεφαλάρι.
 μαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι ἄσπρα τὸν τριγυρίζον
 κ' ἓνα πουλί, καλὸ πουλί, δὲν ἤθελε νὰ φάῃ
 «φάε καὶ σὺ, καλὸ πουλί ἀπ' ἀνδρειωμένου πλάτη,
 νὰ κάνῃς πῆχυν τὸ φτερό καὶ σπιθαμῆ τὸ νύχι,
 καὶ γράφῃ ἔ τὴ φτερούγα σου τρεῖς κοντυλιές μελάνι,
 τὴ μὰ νὰ πᾶς ἔ τὴ μάννα μου, τὴν ἄλλη τ' ἔ ἀδελφῆς μου,
 τὴν τρίτη τὴν καλύτερη τῆς ἀγαπητικῆς μου,
 νὰ τὴν διαβάξῃ ἢ μάννα μου, νὰ κλαίῃ ἢ ἀδελφῆ μου,
 νὰ τὴν διαβάξῃ π' ἀγαπῶ νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος ὄλος».

ΚΩΝ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

¹ οἱ ναυτόπαιδες, ² γεμιτζῆ, ναῦτη, ³ χαρακτηριστικά, ⁴ σιρόμα.

ΧΑΪΝΕ

ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ

Εἶμαι ὁ θεὸς τῆς μουσικῆς λατρεῖα κάθε τόπου
 Ποὺ τὸν Ναὸ μου μὰ φορὰ τὸν εἶχα στὴν Ἑλλάδα
 Στὸ ξακουσμένο τὸ βουνὸ τοῦ Παρνασσοῦ ἐπάνω.
 Στὸν Παρνασσὸ! Πόσες φορὲς δὲν ἔχω ἐκεῖ καθίσει
 Στὸν ἴσκιό τῶν κυπαρισσιῶν στῆς Κασταλίας τὴ βρύση.
 Μοῦ τραγουδοῦσανε μαζί κ' οἱ Μοῦσες οἱ ἀδελφές μου
 Κι' ἀντιλαλοῦσε τῶν βοσκῶν ἢ ξύλετη φλογέρα.
 Κ' ἡ ἀδελφῆ μου ἢ Ἄρτεμις στὰ δάση ἐκνηγοῦσε.
 Τὶ νᾶχε ἐκεῖνο τὸ βουνὸ κ' ἐγὼ καλὰ δὲν ξέρω.
 Λίγο νεράκι ἔπινα ἀπὸ τὴν Κασταλία
 Καὶ βγαῖναν ἀπ' τὰ χεῖλή μου χιλιάδες μελωδίες.
 Ἐτραγουδοῦσα — κι' ἀρχίζε κ' ἡ λύρα μου μονάχη

Να παίζει συνοδεύοντας μαζί μου τὸ τραγοῦδι.
Ἐτραγουδοῦσα — καὶ παντοῦ οἱ μινωαῖες σκορποῦσαν
Κ' ἐχύνονταν ὀλόγυρα σὰ νῆατ' Ἀμβροσία
Κ' ἡ δόξα ἐπλημύριζε τὴν οἰκουμένην δλη.
Αἰῶνες τότε ἂν πέρασαν πὸν μ' ἔχουν ἐξορίσει
Ἄπ' τῆς Ἑλλάδας τὸ ἱερό καὶ δοξασμένο χώμα
Μὰ σὴν Ἑλλάδα ἔμεινε ἡ καρδιά μου — σὴν Ἑλλάδα.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

MONTGOMERY

Σ Κ Ε Ψ Ε Ι Σ

Φτάνουνε ὁ ἥλιος σὰν φωτᾶει ὠραίες βουνοκορφές
Κι' ὅταν στοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς λάμπουν νερὰ πηγῆσια,
Ὡραν τὴν ὠρὰ βράδυ ἀγῆ, ὦ πλάνες ἀδερφές,
Ῥοᾶν ἀπὸ ἀνδερῆ πνοῆ καὶ πλάση κελαϊδίσια.

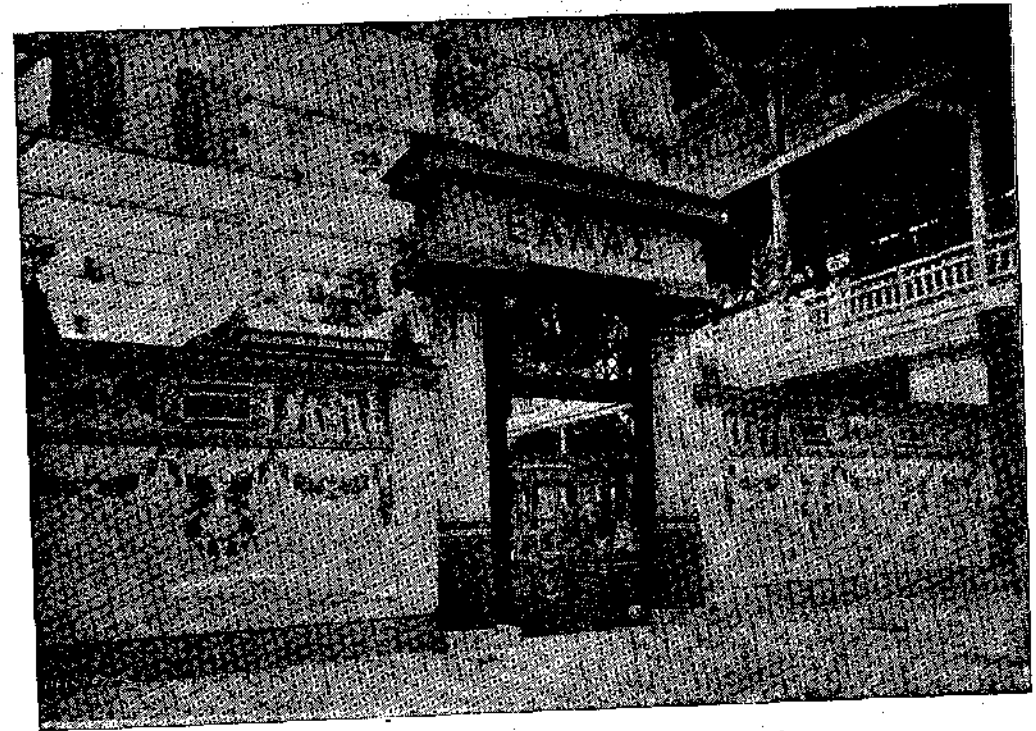
Σύμβολα διαβατάρικα σὺς ὄρες δειλινές
Δῆδες τρεμόφεγγες πὸν ἀκοῦς τερπὰ τὸ στέγαγμά τους,
Σὲ δνείρον τρόμο τρέμει ὁ νοῦς σὲ ἐλπίδες πλανερές,
Πέτονται σὰ μελλάμενα θρηγῶντας τὴ χαρὰ τους.

Φτάνουνε μὲ τὴν καταχνιά σὴν πελαγία ὄρη
Καὶ λένε: Ὁ ἥσκιος κρέμεται σὴς ζήσης τὸν καθρέφτη:
Φτάνουνε μὲ τὸ χαλασμό καὶ τὴ βροντὴ πὸν πέφτει,
Σκορπᾶνε γύρω, καὶ μιλοῦν γιὰ τάφο ἢ γιὰ τὴ γῆ.

Φτάνουνε μὲ τὸ θλιβερό σὴ λίμνη ἀνασασμὸ
Μὲ τὴ βροχούλα πὸν ἔρχεται, σ' ἔρημη βρουσούλα ἢ φτέρη,
Μὲ τὸ λυκόφωτο σὰν βγῆ σὰ στήθια του ἓνα ἀστέρι,
Κι' ἀπόμυρες πᾶν κλώθοντας τὸν ἀναστεναγμὸ.

Κι' ὅταν σὴν αἶρα εὐωδιαστά σαλεύουνε τὰ φύλλα
Φτάνουνε σὰν ἀργοσταλαίει σὺς γλάστρες ἢ δροσιά,
Σὴ νυχτερινὴ σιγαλεριά καὶ σὴ μεσημεριά
Καὶ φέρουν πάντα, ὦ, σκοτεινὴ βαθεῖαν ἀνατριχίλα.

ΣΠΗΛΙΟΣ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΜΗΝΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΟΡΑΘ

Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΕΝΟΣ ΗΡΩΟΣ

Ἡ Ἰταλία τιμᾷ τὴν ἀθάνατον μνήμην ἑνὸς τέκνου τῆς, δοξάζει ἓνα ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἐπραγματοποίησε τὸ μεγαλεῖτερον ἰδανικὸν τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους.

Ὁ Γαριβάλδης εἶναι διὰ τὴν Ἰταλίαν ἓνα σύμβολον, ἀντιπροσωπεύει μίαν ἰδέαν. Ἡ ζωὴ του ὀλόκληρος ἀπέβλεψε πάντοτε πρὸς ἓνα σκοπὸν, καὶ ἐβάδισε πρὸς αὐτὸν κατ' εὐθείαν, χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάσῃ ἑμπόδια, χωρὶς νὰ τὸν ψυχράνουν συμφοραὶ, χωρὶς νὰ τὸν ἀπελπίσουν ἀποτυχία. Ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ὁποῦ βγῆκαν ἔξω ἀπὸ τὸν κοινὸν κύκλον τῆς ζωῆς, εἰς τὸν ὁποῖον περιστρέφονται ὡς σιωπηλαὶ σκιαὶ οἱ περισσότεροι, καὶ ἐβάδισε μαζί με τοὺς ἥρωας πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῆς Ἱστορίας.

Ἡ ὑπέροχος αὐτῆ φυσιογνωμία φέρει μίαν διακριτικὴν σφραγίδα ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν.

Ὑπῆρξε πάντοτε ὁ ἴδιος. Ἐδείχθη μεγάλος καὶ εἰς τὰς δύο φάσεις τῆς ζωῆς του. Ἦρωας

μέσα εἰς τὴν μάχην, μὲ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὴν τακτικὴν ἑνὸς μεγάλου στρατηγοῦ, ὅταν ἐμπύχωνε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του ὀδηγῶν αὐτοὺς εἰς τὴν πραγματοποιήσιν ἑνὸς μεγάλου ἰδανικοῦ ἤρωος καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἀφοῦ κατέθεσε τὰ ὄπλα τῆς μάχης καὶ ὀπλίσθη μὲ ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπολέμησεν ἐναντίον τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης τῆς ζωῆς, γενόμενος ἐργάτης καὶ διδάσκαλος, ἀγωνιζόμενος ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου του διὰ νὰ κερδίσῃ ἓνα τεμάχιον ἄρτου, πάντοτε μὲ τὸ αὐτὸ θάρρος καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοπεποιθήσιν.

Ὁ Γαριβάλδης τέκνον τῶν κυμάτων, ἐκληρονόμησε τὴν ψυχὴν τῶν προγόνων του, οἱ ὁποῖοι, ἀτρόμητοι ὅπως ὄλοι οἱ θαλασσινοί, ἐδείκνυν πάντοτε τὴν ἰδίαν περιφρόνησιν πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ ἀντίκρουζαν τὸν θάνατον μέσα εἰς τὰ ὑγρά βάραθρα τῆς θαλάσσης ὅπου ἡ τροικυμία ἐβύθιζε τὰ μικρὰ τῶν πλοίαρια.

Ἡ Νίκαια εἶναι πατρίς τοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη.

Τὴν 4 Ἰουλίου 1807 ἐγεννήθη μέσα εἰς ἓνα ἀλιευτικὸν πλοιάριον εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, ἐνῶ ἡ τρικυμία ἐμαίνετο καὶ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον ἐδριάμβευεν. Καὶ ἡ ἄλμη τῆς θαλάσσης ἔδωκεν εἰς τὸν ἥρωα τὸ πρῶτον βᾶπτισμα.

Τὴν 2 Ἰουνίου 1882 ὁ Γαριβάλδης ἀπέθανεν εἰς τὴν Καπρέραν, τὴν ἐρημικὴν νῆσον τὴν ὁποίαν διὰ τῆς διαμονῆς του κατέστησε γνωστὴν καὶ ἐνδοξὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀγωνίας του δύο μικραὶ ὑπολαῖδες ἐστάθησαν εἰς τὸ παράθυρον νὰ κελადήσουν. Τότε ἐκεῖνος ἐψιθύρισε:

— Εἶναι αἱ ψυχὰι τῶν θυγατέρων μου, ποῦ φτερουγίζουν γύρω ἀπὸ τὸν ἐτοιμοθάνατον πατέρα των. Ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχω εἰς τὴν ζωὴν πλέον, νὰ ἀγαπάτε αὐτὰ τὰ πουλάκια.

Αἱ τελευταῖαι λέξεις τὰς ὁποίας ἐψιθύρισε ὁ ἥρωας πρὶν κλείσῃ τὸ στόμα του εἰς τὴν αἰώνιαν σιγὴν εἶναι:

— Διψῶ, δότε μου νὰ πιῶ...

***

Ἡ ζωὴ τοῦ Γαριβάλδης εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα Ἄρχισε τὴν ζωὴν του ὡς ναύτης εἰς ἓνα πλοῖον τῆς Σαρδηνίας, κατετάχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ἐταιρίαν τῶν Καρβονάρων οἱ ὁποῖοι ὄνειρευόντο τὴν νέαν Ἰταλίαν καὶ τέλος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1834 καταδικασθεὶς εἰς τὴν τελευταίαν τῶν ποινῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀμερικανὴν ὅπου διὰ τὴν ζῆσιν ἠναγκάσθη πότε νὰ κυνηγᾷ καὶ πότε νὰ κατασκευάζῃ λύχνους εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην. Κατὰ τὸ 1848 ὅταν ἡ Ἰταλία ἤρχισε νὰ σαλεύεται εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, ὁ Γαριβάλδης διασχίζει τὸν ὠκεανόν, προσφέρεται πρὸς τὸν πάπαν Πιον τὸν ἔνατον, προσφέρεται πρὸς τὸν βασιλέα Κάρολον Ἀλβέρτον, ὁ ὁποῖος πρὸ δεκαεσσάρων ἐτῶν τὸν εἶχε καταδικάσει εἰς θάνατον, καὶ θὰ προσεφέρητο καὶ εἰς τὸν διάβολον ἀκόμη ὅπως πολεμήσῃ ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν. Ἀλλὰ ματαιῶς.

Ἐπρεσε νὰ ἔλθῃ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τοῦ Μινάνου διὰ νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ δεῖξῃ τὸ στρατηγικόν του μεγαλεῖον ἀπέναντι τῶν ξένων ἐχθρῶν τοὺς ὁποίους ἔτρεπεν εἰς φυγὴν εἰς τὴν Λομ. αρδίαν. Καὶ ὁ ὠπλισμένος λαὸς ἀντιμετώπισε τὴν ἀντίστασιν τῶν γαλλικῶν, αὐστριακῶν καὶ ἰσπανικῶν ὀπλων ὁποῦ ἐζήτησαν νὰ καταπνέξουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ῥώμης.

Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐβάφθησαν μὲ

τὸ εὐγενέστερον ἰταλικὸν αἷμα, ὑπῆρξαν ἡμέραι νίκης καὶ δόξης διὰ τὸν Γαριβάλδην.

Καὶ ὅταν οἱ φίλοι του καταδιωκόμενοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, ὁ Γαριβάλδης μὲ κόπους καὶ κινδύνους κατῴρθησε νὰ σωθῇ εἰς τὰ Ἀπέννινα τῆς Τοσκάνης, καὶ ἐκεῖθεν, ἐξόριστος πάλιν, νὰ ζητήσῃ τὸν ἄρτον του ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον του ἐπάγγελμα καὶ νὰ γίνῃ πλοῖαρχος ἐνὸς ἐμπορικοῦ πλοίου, μέχρι τοῦ 1855, ὅταν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του 30 χιλιάδας δραχμὰς.

Ἐκ τῶν χρημάτων τούτων δεκαπέντε χιλιάδας ἔδωκε πρὸς ἀγορὰν ἐνὸς πλοίου, πέντε χιλιάδας ἀφιέρωσε διὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ μὲ τὰς λοιπὰς δέκα ἠγόρασεν ἓνα κτήμα εἰς τὴν Καπρέραν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπερίμενε τὸ σημεῖον τῆς πολιτικῆς μετατροπῆς τῶν πραγμάτων.

Ἡ προσδοκία δὲν ὑπῆρξε μακρὰ οὔτε ματαία. Τὰς παραμονὰς τοῦ 1859 εἰς τὸ Πεδεμόντιον ἀντήχησαν οἱ πρῶτοι κρότοι τῶν πυροβόλων. Μετ' ὀλίγον, ὕστερ' ἀπὸ τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων, τὰς ἀπειλὰς τοῦ ὑπουργείου τῆς Βιέννης καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν τῆς Αὐστρίας ἐν Λομβαρδίᾳ, ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ Β', ἔκαμνε τὴν ἀνακοίνωσιν ὅτι «δὲν ἔμενε ἀδιάφορος εἰς τὴν κραυγὴν τοῦ πόνου, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τόσα μέρη τῆς Ἰταλίας».

Τότε ὁ Γαριβάλδης ἀπὸ τὴν Καπρέραν μεταβαίνει εἰς τὴν Γένοβαν, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν τὴν 31 Δεκεμβρίου 1858. Μία μέθη φιλοπατρίας ἐθώπευεν ὅλας τὰς ψυχὰς καὶ εἰς ὅλους τοὺς δρόμους ἀντήχουν οἱ στίχοι τοῦ Λουδοβίκου Μερκαντίνης:

*Si scopron le tombe, si levano i morti,
i martiri nostri son tutti risorti.
La terra dei suoni, dei canti e dei carmi
ritorni qual' era la terra delle armi.*

Ὁ Γαριβάλδης ἠσθάνθη ὅτι ἡ ὥρα ἐκεῖνη ἦτο ἡ ὥρα τῆς δράσεως καὶ ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς ὅλους νὰ τὴν ἐγκολπωθοῦν.

***

Τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1860 ὁ Γαριβάλδης εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Νεάπολιν.

Ὁ Ματσίνης, ἡ διάνοια ἐκεῖνη ἡ ὁποία προητόμασε τὸν δρόμον εἰς τὸν Γαριβάλδην, εὐρίσκειτο ἐν Νεαπόλει.

Μόλις ἀνεχώρησεν ὁ Γαριβάλδης, μερικοὶ καλοθεληταὶ ἐξήγειραν εἰς ταραχὰς τὸν ὄχλον ἐναντίον τοῦ Ματσίνης, καὶ παντοῦ ἀντήχουν κραυγαί:

— Morte al Mazzini.

Ὁ Γαριβάλδης, μόλις τὸ ἔμαθε, ἐπιστρέφει εἰς Νεάπολιν ὅπως κατεννάσῃ τὰ πνεύματα καὶ εἰς ἓνα θαυμάσιον λόγον ὁποῦ ἐξεφώνησεν, ἔλεγε πρὸς τὰ πλήθη:

— Morte a nessuno.

Ἄλλοτε ὁ Γαριβάλδης ἐδιηγείτο ὅτι εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀσπρομόντε, ὅταν οἱ ἐθελονταὶ τοῦ ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπέναντι τῶν ἰταλῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπρόκειτο νὰ χυθῇ αἷμα ἀδελφικόν, κάποιος τὸν ἠρώτησεν ἂν ἦτο καιρὸς νὰ ἀρχίσῃ φωτιά... Καὶ ὁ ἥρωας ἀπήντησε μὲ θλίψιν:

— Ὅχι, δὲν θ' ἀρχίσουν φωτιά... ἡ ἀγάπη πληρώνεται μὲ ἀγάπην.

Ὁ Γαριβάλδης δὲν εἶχε μόνον αἰσθήματα εὐγενῆ ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ποιητικόν. Εἰς ὀλίγους ἴσως εἶναι γνωστοὶ οἱ θαυμάσιοι στίχοι τοὺς ὁποίους ἔγραψε διὰ τὴν ἀγαπητὴν του νῆσον Καπρέραν:

*Sulle tue cime di granito — io sento
Di libertade l' aura — e non nel fondo
Corrutor delle reggie, o mia selvaggia,
Solitaria Caprera. I tuoi cespugli
Sono il mio parco — E l'imponente masso
Mi dà stanza sicura ed inadorna.
Ma non infetta da servili. J pochi
Abitatori tuoi ruvidi sono
Come le roccie che ti fan corona,
Come quelle altieri e disdegnosi
Di piegare il ginocchio.*

*Orrido è il tuo sentier, — ma nelle vie
Dell' insolente cortigiano il cocchio
Non mi calpesta, e l' ineontaminata
Fronte del fungo suo vil non mi spruzza.
Io l' infinito qui contemplo — scèvro
D' ogni vile menzogna — e quando l' occhio
Già preceduto dal pensier — le immense
Cerca vie dello spazio — alla latèbre
Del vasto azzurro che circonda i monti
All' infinita intelligenza — un senso
Di gratitudin volgo...
Perchè mi fe' dell' immortal scintilla
Che m' imparenta con l' eterno — il dono.*

Ὅχι μόνον εἰς τὴν ἀνδρείαν τοῦ Γαριβάλδης ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκ φύσεως διανοητικὴν του ἰσχὺν δρφεῖται ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ πεποί-

θησις τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὰ πλήθη.

Ὁ Γαριβάλδης δὲν εἶχε μόνον τοὺς βραχίονας ἐνὸς μαχητοῦ, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ προφήτου καὶ τὰ ἰδανικά του ἥρωος.

Ἡ ψυχὴ του ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ τῶν συναγωνιστῶν του ἦτο γεμάτη ἀπὸ μίαν ἱερὰν φιλοπατρίαν, ἀπὸ ἀκλόνητον ἐλπίδα. Αἱ θυσίαι καὶ τὸ αἷμα τῆς ἰταλικῆς φυλῆς εἶναι σελίδες ἱστορίας μαζὶ καὶ σελίδες ποιήσεως. Καὶ εἶναι ζήτημα ἂν ἤθελον κατορθώσῃ οἱ Ἰταλοὶ νὰ ἐνώσουν εἰς κράτος τὴν μεγάλην πατρίδα τῶν μόνον μὲ τὸ αἷμα των, χωρὶς νὰ προσφέρουν θυσίας πνεύματος καὶ ψυχῆς.

Μία γενεὰ ἀνθρώπων ἐβάδισεν εἰς τὸν δρόμον τῆς αἰωνίας πόλεως καὶ ἐζήτησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ἀνευ τῆς ὁποίας ἡ θρησκεία εἶναι ὑποκρισία, ἐζήτησε νέας ἐθνικὰς συνθήκας ἀνευ τῶν ὁποίων μένουσιν ἀνυπεράσπιστοι αἱ κατακτήσεις τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Ματσίνης ὑπῆρξεν ὁδηγὸς εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον, ὁ Γαριβάλδης εἶναι ὁ ὑποκινητὴς ὁ ὁποῖος, εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν, ἐγνώρισε νὰ ἐμφυχώσῃ τὰ πλήθη καὶ νὰ κάμῃ μίαν τὴν Ἰταλίαν.

***

Τὴν 6 Νοεμβρίου 1860 ὁ βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουήλ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν. Ὁ Γαριβάλδης ἤσυχος καὶ ἀδιάφορος, ὡς νὰ μὴν εἶχε κάμει τίποτε, ἀφοῦ ἐχάρισε πρὸς τὸν βασιλέα ἓνα θρόνον, ἀνεχώρησε εἰς τὴν Καπρέραν μὲ ἓνα σάκκον φασόλια. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην κατὰ ὀλιγώτερον ἔκαμεν ὁ Κιγκινάτος.

Ὅταν αἱ τελευταῖαι πολιτικαὶ περιπέτειαι Ναπολέοντος τοῦ Γ' ἔσυραν τὴν Γαλλίαν εἰς αἱματηρὸν πόλεμον, ὁ Γαριβάλδης προσεφέρθη πρὸς ἐθνικὴν υπεράσπισιν εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ προσφορὰ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα, καὶ ὁ Γαριβάλδης ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς συντάγματος ἀποτελουμένου ἐξ ἐθελοντῶν ὅλων τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὁ γηραιὸς στρατηγὸς βρέχων μὲ ἰταλικὸν αἷμα τὴν ξένην γῆν ἐπολέμησε διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἐνίκησεν ὑπὲρ τῆς Γαλλίας τὴν τελευταίαν του νίκην. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καπρέραν γέρον, ἀσθενῆς, κουρασμένος, καὶ ἐνῶ ἠσθάνετο τὸν θάνατον νὰ πλησιάζῃ, μέχρι τῶν τελευταίων του ἡμερῶν ἐνεθάρρυνε τὴν κλονιζομένην πίστιν τῶν ἐθνῶν πρὸς τὸ μέλλον.

Ζάκυνθος 27 Ἰουνίου 1907

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ — 1837-1907 —

Ετσι λοιπόν τελειώνει μία ζωή, που είδε την δόξαν να στεφανώνει την ανατολήν της κ' έτσι κλείνονται μέσα εις την ερημίαν, την παραγνώρισιν και τὸ σκότος τῆς δυστυχίας, τὰ μάτια που ἔζησαν εἰς τὰς ὡραίας κ' εὐγενικὰς ἑνατενίσαις; Ἔτσι φαίνεται. Μέσα εἰς τὸν θόρυβον ἐκλογικῶν κρονείων, μία πενιχρὰ πομπὴ ἐπέρασε τοὺς δρόμους τοῦ Πειραιῶς, ἐπέρασε κ' ἐχάθη ἀπαρατήρητη καὶ δὲν ἔμειναν ὀπίσω της, παρὰ ὀλίγα εὐλαβῆ σταυροκοπήματα μερικῶν ἀγνώστων δι' ἓνα ἀγνωστον. Ὁ ἀγνωστος αὐτὸς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Βολανάκης. Στεφανωμένος με ὀλίγα λουλούδια, που ἔδρεψαν τὰ χέρια τῶν προσφιλῶν του, ἐπέρασεν κάτω ἀπὸ τὰ μέγαρα τῶν νεοπλούτων, ἔσχισε τάνυποπτα πλήθη, ἄφισεν ὀπίσω του τὴν ἀχάριστον πόλιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, που δὲν τὸν ἐγνώρισαν, οὐδὲ ὅσον γνωρίζει κανένας τὸν πρῶτον διαβάτην, κ' ἐπῆγε νὰ κοιμηθῆ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἀγνώστους, ἓνας μαζί με τοὺς πολλούς. Ἔτσι ἐπέρασεν ὁ ποιητὴς τοῦ κύματος. Μήπως δὲν ἐπερνοῦσεν ἀπαράλλακτα εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν! Ἐνας ἀνθρώπος δὲν ἔσταμάτησε νὰ τὸν κυτᾶξῃ ποτέ, ἓνα χέρι δὲν ἐκινήθη ποτὲ νὰ τὸν δεῖξῃ ἢ νὰ τὸν στηρίξῃ. Καὶ ὁμως ἦτο ἐκεῖνος που εἶδεν ἡμέρας δόξης καὶ ἡμέρας εὐτυχίας, μακρὰν ἀπὸ τὸν τόπον αὐτόν. (Ποῖος εἶπεν ὅτι ὁ τόπος αὐτὸς εἶνε ἡ Ἑλλάς;) Ἦτον ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, που εἶδεν αὐτοκρατορικοὺς ξένους εἰς τὸ ἐργαστήριόν του καὶ τοῦ ὁποίου ἀκόμη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἓνας Ἀρχιδουὲς Αὐστριακός, θαυμαστής του, ἔζητοῦσε καὶ δὲν εἰμποροῦσε νὰ εὔρη τὴν ταπεινὴν κατοικίαν μέσα εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Πειραιῶς. Ἦτον ὁ ἴδιος ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ ἐξαιρετικὴ διακρίσις νὰ ἐπιβῆ, με ὄλας τὰς τιμὰς, τοῦ αὐστριακοῦ στόλου διὰ νὰ γράψῃ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λίσσας, που ἔμελλε νὰ στολίσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον τῆς Αὐστρίας, βραβευμένη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου. Ἦτον ὁ ἴδιος που ὑψώθηκε μέχρι τοῦ ἡρωϊκοῦ μεγαλείου τῆς ναυμαχίας που τὴν ἀντίκρουσαν με θαυμασμὸν αἱ Ἡράκλειοι Στῆλαι καὶ εἶδεν τὸ ἔπος που ἔγραψε με τὸν χρωστήρα του νὰ στολίσῃ τὴν πινακοθήκην τῆς Στρατιωτικῆς Λέσχης τοῦ Λονδίνου, ὑπὸ τὰ ἐγκώμια τῆς βρετανικῆς κριτικῆς. Οἱ ξένοι, τῶν ὁποίων ἐτίμησε τὴν ἱστορίαν δὲν ἐξέχασαν τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ

Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ ΥΠΟ Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

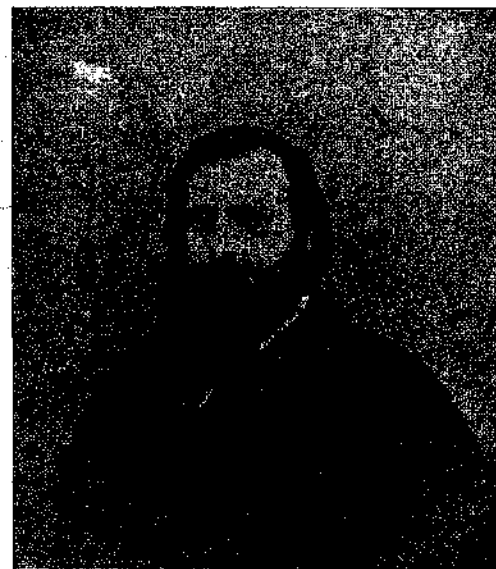
ἀπένειμαν τὰς τιμὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐδικαιοῦτο. Καὶ ὁμως ὁ ἴδιος ἀπαθανάτισε με τὴν δυνατοτέραν του ἔμπνευσιν τὸ θαῦμα τῆς Χίου καὶ ἔψωσεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀσβυστον τὴν φλόγα τοῦ δλοκαυτώματος τοῦ Κανάρη. Ὁ ἴδιος ἀνέστησε μ' ἐπικὰ χρώματα τὴν Ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας. Ὁ ἴδιος ὑπῆρξε ταυτοχρόνως ὁ ἐπικός καὶ ὁ λυρικός ζωγράφος τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἴδιος καὶ ὁ μόνος. Καὶ ἦτον αὐτὸς που φεύγων ἐπέρασεν ἀγνωστος κάτω ἀπὸ τὰ μέγαρα τῶν νεοπλούτων, ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὸ πλήθος κ' ἐπῆγε νὰ κοιμηθῆ ξένος μέσα εἰς τοὺς ξένους, εἰς τὸν πενιχρὸν του τάφον, ἓνας μαζί με τοὺς πολλούς.

***

Ἦμον μικρὸ παιδί ὅταν ἐπρωτογνώρισα τὸν Βολανάκη, καὶ τώρα που ἔφυγεν ἐκεῖνος ἢ ἀνάμνησις του μοῦ μένει ὡς ἀνάμνησις ἑνὸς αἰωνίου παιδιοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφθασα κ' ἐπέρασα εἰς τὰ χρόνια. Διότι ὁ Βολανάκης, με τὸ προνόμιον ὄλων τῶν καλλιτεχνικῶν φύσεων, αἱ ὁποῖαι μένουν ξένοι πρὸς τοὺς ἀδόξους ἀγῶνας, πρὸς τὴν χυδαίαν ἀμύλλαν, πρὸς τὰς πο-

νηρίας τοῦ κόσμου, πρὸς ὅλην τὴν ἀγοραίαν ἀκροβασίαν, που ὀνομάζεται σήμερον ἀγὼν τῆς ζωῆς καὶ που πλάττει τοὺς χαρακτήρας τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ ἴδιον ταπεινὸν πρότυπον, διετήρησεν ἕως τὴν τελευταίαν στιγμὴν του κατὰ τι ἀπὸ τὴν ὡραίαν παιδικὴν ἀπλότητα, τὸ πρωτογενὲς θέλγητρον, τὴν ἀθῶαν ἀφέλειαν, τὴν θελακτικὴν ἀδεξιότητα καὶ τὴν δυσκολίαν ἐκείνην τῆς κινήσεως μέσα εἰς τὸν θόρυβον τῆς ζωῆς, ὄλων τῶν ἀνθρώπων που ἔμειναν ξένοι πρὸς τὸ περιβάλλον τους.

Κατὰ τι μ' ἔσυρε μ' εὐλάβειαν πάντοτε πρὸς τὸ πτωχικὸν ἐργαστήριον, με τὰ ὀλίγα πενιχρὰ ἐπιπλα καὶ τοὺς μεγάλους ἀκριβαντας, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ὁποίους ἐκινεῖτο ὁ παράδοξος

Ο ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ ΝΕΟΣ

αὐτὸς ἀνθρώπος, με τὴν παλέτταν τῶν πρασί-νων καὶ γαλανῶν χρωμάτων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπλημμυροῦσαν κ' ἐχύνοντο τριγύρω τὰ κύματα καὶ οἱ ἀφροί. Ὁ Βολανάκης ἐδέχετο ὄλον τὸν κόσμον εἰς τὸ ἀτελιέ του με μίαν φιλοξενίαν που δὲν ἐγνώρισε ποτὲ καμμίαν πόζαν καὶ καμμίαν ἐπιφύλαξιν. Καὶ διέκοπτε πάντα τὴν δημιουργίαν ἑνὸς κύματος, διὰ νὰ προσφέρῃ ἓνα σιγάρον εἰς τὸν ἐπισκέπτην του καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ἓνα παλαιὸν ἀνέκδοτον. Καὶ ὁμως ἐννοοῦσε κανεὶς ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἀπουσίαζε τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ του ἐταξίδευεν ἐπάνω εἰς τὰ κύματα κ' ἐκλυδωνίζετο μέσα εἰς τοὺς ἀφρούς. Πολὺ ὀλίγον ἀφιέρωνε ἀπὸ τὴν σκέψιν του εἰς τοὺς ξένους που

ἤρχοντο νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν καὶ νὰ τὸν θαυμάσουν, ἢ μᾶλλον προσέφερε πάντοτε τὸ ἴδιον πράγμα, ἀλλὰ τὸ προσέφερε με τόσην εὐγένειαν καὶ τόσην καλοσύνην. Τὰ ἴδια εὐθυμα λόγια συνώδευαν πάντοτε τὴν προσφορὰν ἑνὸς σιγαρέττου:

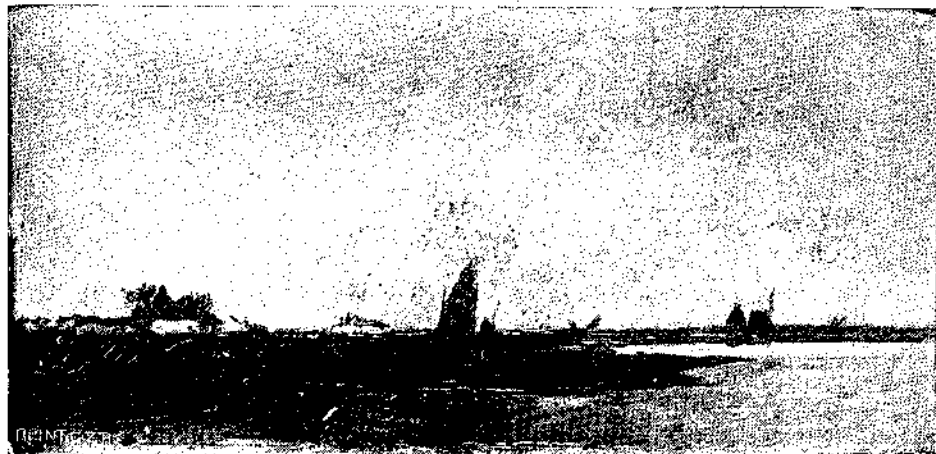
— Πάρτε ἓνα σιγαρέττο. Εἶνε τόσον ὡραῖος ὁ καπνός, που ἂν εἶχατε κανένα βήχα ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια θὰ σᾶς τὸν ξαναφέρῃ.

Καὶ ὅταν εἶχε τοποθετήσῃ πλέον τοὺς ἐπισκέπτας του εἰς τὸν μικρὸν καναπέν ἀπέναντι τοῦ ἀκριβαντος, κ' ἔσυρε πάλιν τὴν δέσμη τῶν πινέλλων του καὶ ἀνακάτωσε πάλιν τὰ χρώματα του τὰ γαλανὰ καὶ τὰ πράσινα εἰς τὴν παλέτταν του διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν δημιουργίαν του, ἦσαν πάντα αἱ ἴδιαι διηγήσεις τῆς ζωῆς του καὶ τὰ ἴδια ἀνέκδοτα, με τὰ ἴδια λόγια, ἦτο τὸ ἀνέκδοτον τοῦ μαθητοῦ Μαρμαρᾶ, που εἶχε ἓνα ἐξαιρετικὸν ἄλγαντον καὶ που ὁ θεῖος του τὸν ἀπέσυρε ἀπὸ τὸ πολυτεχνεῖον διὰ νὰ τὸν βάλλῃ ὑπηρέτην εἰς ἓνα παντοπώλην.

— Καῦμένε Μαρμαρᾶ! Ἐσὺ θὰ ἐτιμοῦσες τὴν πατρίδα σου καὶ γενικῶς τὴν Ἑλλάδα. Τώρα θὰ μάθης νὰ κλέβης τὸν ἀφεντικό σου...

Ὅταν ἤρχιζε τὸ ἀνέκδοτον, εἰμποροῦσε νὰ τὸ τελειώσῃ κανένας με τὰ ἴδια λόγια. Ἀλλὰ ὁ Βολανάκης ἐταξίδευε τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ ἤθελεν ἀπλῶς νὰ εἶνε εὐγενὴς με τοὺς ξένους του. Χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἐννοῆ εἶχεν εὔρει τὸν σοφώτερον τρόπον νὰπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τῶν τρίτων εἰς τὰς στιγμὰς τῆς δημιουργίας, χωρὶς νὰ τοὺς ἀποδιώκῃ. Ἐκούρδιζε τὸν φωνογράφον του καὶ τοὺς ἀποχαιρετοῦσε. Ἡ ψυχὴ του ἀκολουθοῦσε ἔτσι ἐλευθέρω τὸν ρυθμὸν τῶν κυμάτων του καὶ ὅσοι τὸν ἐννοοῦσαν, εὔρισκαν ἓνα ἐξαιρετικὸν θέλγητρον νὰκούουν δι' ἑκατοστήν φορὰν τὴν ἴδιαν διηγήσιν, ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπόντος.

Καὶ ἦτο πάντα ἁπλῶν. Εἰς τὸ σπῆτι του καὶ εἰς τὸν δρόμον. Εἶχε πολλὰ καράβια ἢ ψυχὴ του νὰ ταξιδεύῃ καὶ τὰ κύματα ὄλα τὴν ἐγνώριζαν καὶ τὴν ἐκαλοῦσαν. Καὶ δι' αὐτὸ ὅταν τὸν συναντοῦσε κανένας εἰς τὸν δρόμον, μ' ἓνα βήμα κλονιζόμενον καὶ ἀσταθές, ὡς εἰς τὸ κατὰστρωμα πλοίου, ἐννοοῦσεν ὅτι ἀλλοῦ ἐταξίδευεν ἢ ψυχὴ του καὶ ἀλλοῦ τὸν ἔφεραν τὰ βήματά του. Καὶ ἦτον ἔτσι ἀδέξιος, ὡς ξένος μέσα εἰς τοὺς ξένους, ἀνίκανος διὰ κάθε φροντίδα τῆς ζωῆς, διὰ κάθε βήμα ὑπολογισμένον που φέρει πρὸς μίαν ἐπιτυχίαν, διὰ κάθε σοφὴν πονηρίαν καὶ κάθε περίτεχρον ὑπολογι-

ΕΚΙΤΣΟ

Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

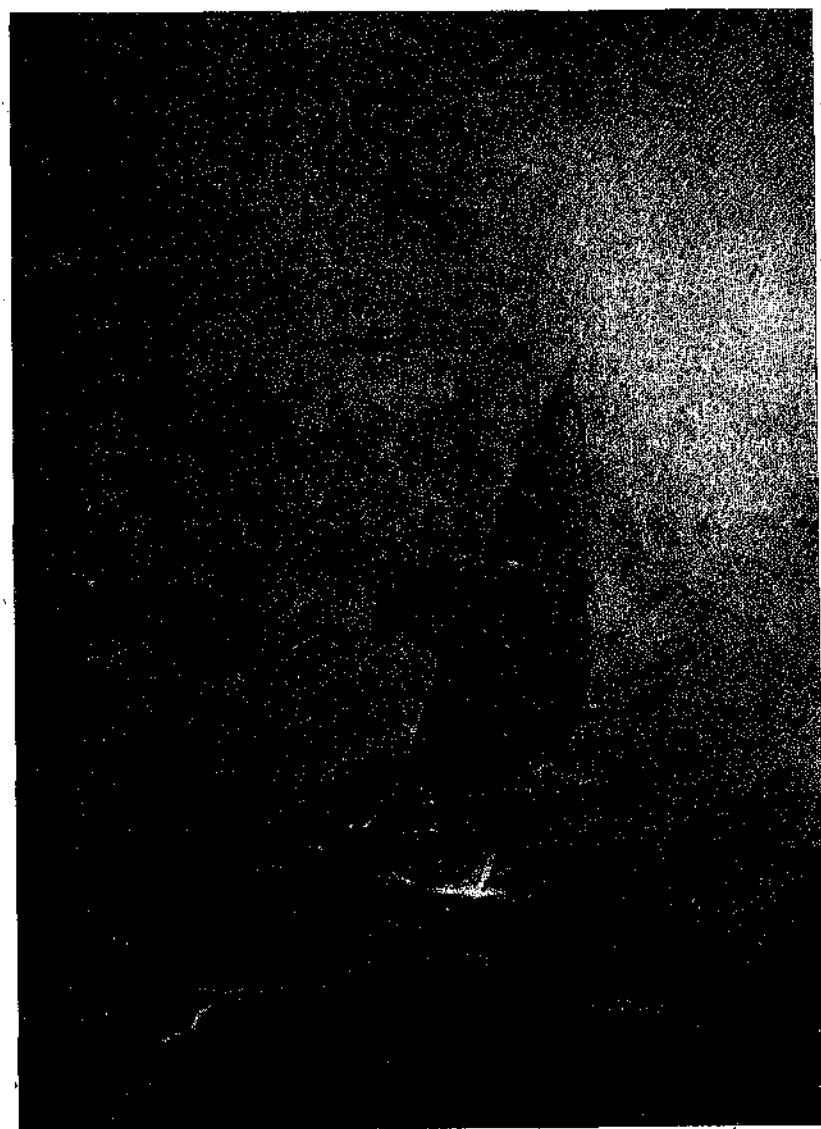
σμών, διὰ κάθε εκμετάλλευσιν τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ καὶ τοῦ ταλάντου του.

Ἦτο φυσικὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ γνωρίσῃ τὴν δυστυχίαν, μεγάλος αὐτὸς καὶ ἔνδοξος μίαν φορὰν, περισσότερον ἀπὸ τοὺς μικροὺς καὶ ἀδόξους ἑμοτέχνους του, ποὺ ἐγνώριζαν καλύτερα τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν. Κ' ἔτσι, ἐκεῖ ποὺ οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἐπιδέξιοι εὐρίσκουν τὸν τρόπον νὰ εκμεταλλεύωνται τὴν μικρὰν τους ἀξίαν, μὲ τὰ σοφὰ καὶ εὐστοχα τεχνάσματα, αὐτὸς, ἀνίκανος εἰς τὰς ἀκροβασίας τῆς ζωῆς, εἶχε πάντα τὰς ἀδεξίους κινήσεις ἑνὸς χαμένου παιδιοῦ, ποὺ ζητεῖ μὲ ἀγωνίαν τὸν δρόμον του. Καὶ οἱ ἄνθρωποι, ποὺ παρεξηγοῦν διότι δὲν εἰμποροῦν νὰ ἐμβαθύνουν, ἐκίνησαν πολλὰκις τὸ κεφάλι μὲ ἀπορίαν ἐμπρὸς εἰς τὸν Βολανάκη. Διότι — πρὸς τί νὰ κρύψῃ κανένας ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται διὰ τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν τῶν ἡμερῶν μας καὶ ποὺ εἶνε ἀνίκανον νὰ μαυρώσῃ τὴν δόξαν ἑνὸς καλλιτέχνου; — ὅταν ὁ Βολανάκης κατήντησε νὰ ζητῇ μίαν δραχμὴν ἀπὸ ἑνα γνώριμόν του, διὰ νὰγοράσῃ τὰ σιγαρέττα ποὺ ἐπρόσφερον εἰς ὅλον τὸν κόσμον μὲ ἀνοικτὰ χέρια, τὴν στιγμὴν ποὺ ἕνας μηδαμινὸς μὲ τὸ ἴδιον κίνημα κερδίσει χιλιάδας, δὲν ἦτο αὐτὸς ποὺ ἐξηυτελίζετο, ἦσαν οἱ σύγχρονοι του ποὺ δὲν ὑπῆρξαν ἀξιοὶ νὰ θρέψουν ἕνα καλλιτέχνην τῆς περιουσίας του, ἦτον ἡ πόλις ποὺ τὸν ἐκρυπτε εἰς τοὺς κόλπους της, χωρὶς νὰ μαντεύῃ τὴν τιμὴν ποὺ τῆς ἐχάριζε. Διότι ὁ καλλιτέχνης ὁ ὁποῖος ἐζητοῦσε μίαν δραχμὴν ὡς ἐλεημοσύνην, ἐλη-

στεύετο κάθε στιγμὴν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἐνόμιζαν ὅτι τὸν εὐεργετοῦν. Καὶ ὁμοῦς ἔπρεπε νὰ κοκκινίσῃ ὁ ληστευόμενος καὶ νὰ μὴ κοκκινίσουν οἱ ληστεύοντες. Ἄς μὴν ὑποθέσῃ κανένας ὅτι λέγω ὑπερβολήν. Διότι οἱ καιροφυλακτοῦντες τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ πεινάσῃ ὁ καλλιτέχνης, διὰ νὰρπάσουν τὸ ἔργον τῆς ψυχῆς του ἀντιπινακίου φακῆς, εἶνε περισσότερον ἀπὸ λησταί. Καὶ εἶνε πολλοί.

Ὁ ἀγαπητὸς μου Ξενόπουλος, ἀφιερῶντων ὀλίγας ὥραιας καὶ δικαίας γραμμὰς εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν ἐπαύριον τοῦ θανάτου του, ἀνέφερε τὸ τέχνασμα πολλῶν, ποὺ ἀπέκτησαν ἔργα τοῦ Βολανάκη, διὰ τῆς μεθόδου τῶν μαθημάτων. Ἀπογοητευμένος νὰ διδάσκῃ ὁ καλλιτέχνης ἀνθρώπους χωρὶς κανένα τάλαντον ἐτελείωνε μόνος του τὰ ἔργα. Κ' ἔτσι εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὁ μαθητὴς ἢ ἡ μαθήτρια εἶχεν ἕνα πίνακα τοῦ Βολανάκη. Ἄπειρα εἶνε τὰ ψευδοτιτλα αὐτὰ ἔργα του, κάτω ἀπὸ τὰ ὀνόματα οἱ ἐπιτηδειότεροι θὰ σβύσουν αὐριον τὸνομά των διὰ νὰ προσθέσουν τὸ ὄνομα ἐκείνου, ποὺ δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἀθωότης τοῦ καλλιτέχνου πολὺ ἄργα ἀντελήφθη τὴν σοφὴν αὐτὴν ληστείαν. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι κάποτε τοῦ τὴν ὑπέδειξα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθε, μειδιῶν τὸ ἀθωότερον μειδιάματόν του, νὰ μοῦ ἀναγγεῖλῃ ὅτι εὐρῆκε τὸ ἀντιφάρμακον.

— Τὸ βρῆκα ξέρεις, μοῦ εἶπε. Ὅταν προχωρήσῃ λίγο ἢ εἰκὼν παίρνω τὸ πλατύ μου πινέλο καὶ τὴν μουντζουρόνα: Ἄς κάμωμε τώρα τὴ θάλασσα χωράφι, τοὺς λέω. Καὶ τὸ καράβι

ΤΡΕΧΑΝΤΗΡΙ

Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

δὲ τὸ κάμωμε θημωνιά. Ἔτσι θὰ μάθετε νὰ ζωγραφίζετε ἀπ' ὅλα...

Ἡ μέθοδος ἦτο ἀλήθεια πολὺ πρακτικὴ. Ἄλλ' οἱ μαθηταὶ τοῦ Βολανάκη, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὄριζοντος.

Ἔως ἐκεῖ ἐφθάνεν ἡ κακία του καὶ ἡ ἐκδίησις του.

Ἄλλοτε πάλιν ἓνας ἐκδότης τὸν ἐφορτώθηκε νὰ τοῦ κάμῃ ὀλίγα σκίτσα διὰ τὸ περιοδικὸν του, ἓνα παλαιὸν περιοδικόν, πού δὲν ὑπάρχει πλέον. Ὁ Βολανάκης εἰργάζετο καὶ ὁ ἐκδότης δὲν ἐπλήρωνε. Ἐνα πρωτὸ ὁ καλλιτέχνης τοῦ παρουσίασεν ἓνα γαϊδουράκι πού ἔβροσεν εἰς τὸν ἀγρόν. Ὁ ἐκδότης ἔκαμεν ἓνα μορφασμὸν ἀπαγορευτέως.

— Μὰ ἀπὸ σᾶς, κύριε Βολανάκη, ὁ κόσμος ἀπαιτεῖ θαλασσογραφίας. Εἶσθε ὁ πρῶτος μας θαλασσογράφος.

Ὁ Βολανάκης τοῦ ἀπεκρίθη.

— Ἄ! φίλε μου! Δὲν ἤξεύρεις πόσο βαρέθηκα τὴ θάλασσα. Ὅλη τὴ ζωὴ μου τὴ ζωγραφίζω. Μόνον ἂν μὲ πληρώσουν μπορῶ νὰ ποφασίσω πάλι νὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτὸ τὸ θέμα.

Καὶ ὅμως πρέπει νὰ πεισθῆτε ὅτι ἡ πικρὴ αὐτὴ εἰρωνεία ἐβγήκεν ἀπὸ μίαν ὑπερβολικὴν ἀβρότητα. Διότι τέτοιος ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐνας μεγάλος ἀγαθὸς κ' ἓνας μεγάλος εὐγενής, μία ψυχὴ πού δὲν ἐγνώρισε τὴν κακίαν, τὸν δόλον καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ πού ἔμεινε λευκὴ ἕως τὴν τελευταίαν ἀναλαμπὴν τῆς κρύπτουσα μέσα τῆς κατὰ τι ἀπὸ τὴν δροσερότητα τοῦ κύματος, ἀπὸ τὴν ἀγνότητά τῶν ἀφρῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκαρτέρησιν τῶν τέκνων τῆς θαλάσσης.

***

Δὲν εἶνε τώρα ἡ στιγμή νὰ κριθῆ ἀναλυτικῶς τὸ ἔργον τοῦ Βολανάκη, τὸ ἔργον αὐτὸ μὲ τὰ πολλαπλὰ χαρακτηριστικά, μὲ τὰς διακυμάνσεις εἰς τὴν ἐξέλιξιν του, μὲ τὰς ἀνισότητάς καὶ τὰς λιποψυχίας εἰς τὸ τέλος, ἓνα ἔργον ἐπηρεασθὲν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὰ φωτεινὰ σημεῖα τῆς ἀκμῆς του παραμένει πάντα ἐξαιρετικῶς προσωπικόν, εἰλικρινὲς καὶ δυνατὸν. Διότι ὁ Βολανάκης ὑπῆρξε γεννημένος ζωγράφος. Ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν ἐμπόρων, προωρισμένος καὶ αὐτὸς διὰ τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, ἀρχίσας τὴν ζωὴν του ὡς ἔμπορος εἰς ἓνα μέγαν οἶκον τῆς Τεργέστης, κάτω ἀπὸ τὰ λογιστικά του βιβλία ἔκρυπτε τὰς σπουδὰς καὶ τὰ σκίτσα του, ἕως ὅτου τὰ τελευταῖα ἐπνίξαν τὰ

πρῶτα καὶ ὁ Βολανάκης, δραπέτευσεν ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸν γραφεῖον, εὐρέθηκεν εἰς τὸ Μόναχον, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιοτέρους καὶ προσφιλεστέρους μαθητὰς τοῦ μεγάλου Πιλότη.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του σχεδιάσματα, τὰ ὁποῖα ἔκρυβε δειλὰ κάτω ἀπὸ τὰ λογιστικὰ βιβλία, ἡ θάλασσα μὲ τὸν ἀπέραντον ποιητικὸν τῆς κόσμον, ἦτο τὸ προσφιλεστὲς θέμα τοῦ νέου ζωγράφου. Ἐκτοτε δὲν τὴν ἀφίσην ἕως τὴν τελευταίαν πνοὴν του. Ἀπὸ τὴν παλέτταν του δὲν ἔλειψαν ποτὲ τὰ χρώματα πού δημιουργοῦν τὰ κύματα, τοὺς μεγάλους ἀνοικτοὺς οὐρανοὺς, τὰ παιγνίδια τοῦ φωτός ἐπάνω εἰς τὰ νερά, τὰ μεγάλα ἰστία πού χάνονται εἰς τὴν οὐχὴν τοῦ ὄριζοντος. Ὁ Βολανάκης, περισσότερο ἀπὸ ζωγράφος, ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τῆς θαλάσσης. Ἐνα βαθὺ αἶσθημα, μία παθητικὴ ἀγάπη, μία μέθη κυανοῦ χαρακτηρίζει ὅλας τὰς δημιουργίας τῆς καλῆς του περιόδου. Ὅτι ὑπῆρξεν ἐποποιεῖα ἐπάνω εἰς τὰ νερά καὶ ὅτι ὑπῆρξε τραγωδία καὶ ὅτι ὑπῆρξεν εἰδυλλίον, εὐρέθη τὴν ψυχὴν του ἀνοικτήν. Ἄλλὰ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἦτον ὁ ποιητὴς τῶν εἰδυλλίων τῆς θαλάσσης, ἦτον ὁ λυρικὸς θαλασσογράφος. Αἱ μεγάλοι θαλασσινὰ ἐποποιεῖται, πού τὸν ἐδόξασαν, ἡ *Ναυμαχία τῆς Δίσεως*, ἡ *Ναυμαχία τοῦ Τραφαλῆρ*, ἡ *Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας*, μία ὑπέροχος θαλασσινὴ τριλογία, μαζὶ μὲ τὴν *Πυρπόλησιν τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος ἀπὸ τὸν Κανάρη*, θὰ παραμείνουν πάντα ὡς ἔργα μεγάλου διδασκάλου, μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς συνθέσεως, τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρωματισμοῦ, πού πλάττουν τὰ μεγάλα ἔργα τῆς ζωγραφικῆς. Ἄλλ' ἐκεῖ ὅπου συγκινεῖ περισσότερο ὁ Βολανάκης, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκει περισσότερο εἰς τὸ στοιχεῖον του, ἐκεῖ ὅπου ἡ λυρικὴ ψυχὴ του διακρίνεται μὲ ὄλην τὴν ἄνεσιν, εἶνε τὰ εἰδυλλία τῆς θαλάσσης. Ὑπάρχουν πίνακες τοῦ ὅπου ἡ θάλασσα ζῆ, σαλεύει ἢ κοιμᾶται ἐλευθέρῃ εἰς τὸ πέλαγος ἢ τὸ ἀκρογιάλι, κάτω ἀπὸ τὸν πυρωμένον μεσημβρινὸν ἥλιον, ἢ τὸ κατάργυρον σεληνόφωτος, ὅπου ὀλίγα κατάλευκα πανάκια χάνονται ὡς σύννεφα εἰς τὸν ὄριζοντα, ὅπου οἱ ψαράδες σύρουν τὰ δίχτυα τους εἰς τὸν ἄμμον ἢ ὅπου ὁ πτωχὸς ψαράς, μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτον ἡσυχίαν τῆς νυκτός, ἀνάβει τὴ φωτιά του κάτω ἀπὸ τὴν χαμηλὴν του τένταν καὶ ὅπου μία γαλήνη ἀπέραντος βασιλεύει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἕως τὴν θάλασσαν. Ἐκεῖ μέσα ζῆ ἡ ἀληθινὴ ψυχὴ τοῦ Βολανάκη, διότι ζῆ μέσα εἰς τὴν γαλήνην τῆς ἑλληνικῆς ἀκρογιαλιάς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πελάγους, μέσα εἰς τὰς

Ο ΓΥΖΗΣ ΝΕΟΣ ΥΠΟ Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

διαφανείας τῆς ἀτμοσφαιρας, μέσα εἰς τὰς ἀπλότητάς τοῦ φωτός. Καὶ ἀκόμη περισσότερο ὁ Βολανάκης εἶνε ὁ ποιητὴς τοῦ νεροῦ, τοῦ ἐλευθέρου νεροῦ, μὲ τὴν ἀτομικὴν του ζωὴν καὶ τὴν μοναχικὴν ψυχὴν του. Ἐνα κομμάτι θαλάσσης κοιμισμένον κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν, χωρὶς τίποτε ἄλλο, ἢ ἓνα κύμα πού ἀκολουθεῖ τὸν ὄραϊον του μοιραῖον δρόμον, εἶνε ἤδη ἓνα ποίημα, βαθύτατα ὑποβλητικόν. Διότι ὁ Βολανάκης εἶχε γνωρίσει, μὲ μίαν βαθυτάτην ἀγάπην, ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου ἀπλοῦ στοιχείου. Ἡ-ξεύρεν ὅλους τοὺς παθητικὸς τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους σαλεύει τὸ κύμα, ὅλας τὰς φιλαρεσκείας τοῦ νεροῦ πού γίνεται κρύσταλλον διὰ νὰ δεῖξῃ τὰ πράσινα βάρη του, ὅλας τὰς μελαγχολίας πού ρυτιδώνουν τὸ πρόσωπόν του, ὅλους τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους πίνει τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν ἕως τὴν δύσιν τοῦ ἄστρου, τώρα διὰ νὰ γίνῃ μία οὐσία μὲ τὸ φῶς καὶ τώρα

ΣΚΙΤΣΟ

Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

διὰ νὰ τὸ δεχθῆ ὡς καρθενικὸν φίλημα εἰς τὴν ἀκρὴν τῶν κυμάτων του καὶ τώρα διὰ νὰ τὸ ρουφήσῃ ἕως τὰ ἔγκατά του καὶ τώρα διὰ νὰ παῖξῃ μὲ τὰς ἀκτίνας του τὸ τρελλότερον ἐρωτικὸν παιγνίδι τῆς αἰωνίας του νεότητος. Μόνον ἓνα βαθὺ ποιητικὸν αἶσθημα, μόνον μία ἐξαιρετικὴ λυρικὴ διάθεσις, εἰμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὰς βαθυτάτας αὐτὰς γνωριμίας μὲ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ζωῆς, εἰς τὰς ἐνώσεις τὰς τελείας μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Κόσμου, εἰς τὰς ὑπερόχους μετουσιώσεις τῆς ὑπάρξεως. Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Βολανάκη εἶχε λάβει τὸ δῶρον αὐτὸ ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ κριθῆ ἀναλυτικῶς καὶ ψυχρότερα τὸ ἔργον τοῦ Βολανάκη, ὁ κριτικὸς θὰ παρακολοθησῇ ὅλας τὰς διακυμάνσεις τῆς ἐξελξεῶς του, θὰ σημειώσῃ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἀδυναμίας του, τὰς ἀνισότητάς καὶ τὰ χάσματά του καὶ θὰ ξεχωρίσῃ τὰ σημεῖα ὅπου ἡ ζωὴ καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου ἐπηρέασε τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνου. Ἄλλὰ κανεὶς δὲν θάβωρηθῆ ποτὲ ὅτι ὁ Βολανάκης ὑπῆρξε ποιητὴς, ὁ μοναδικὸς καὶ ὁ πρῶτος ποιητὴς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του, ὅταν ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν παραγνώρισιν καὶ τὴν ἀδικίαν τοῦ κόσμου, ἐπανελάμβανε τὸν ἑαυτὸν του, κλεισμένος κ' ἐγκαταρτῶν μέσα εἰς τὸ ἐργαστήριόν του. Ἐὰν ἡ σβυνομένη ζωὴ τοῦ ζωγράφου, δὲν ἐφθάνεν ἕως τὴν παλέτταν του, διὰ νὰ ζωογονήσῃ ὅπως πρῶτα τὰ νεκρὰ χρώματα, ἔὰν ὁ καλλιτέχνης, ἓνα αὐτόματον πλέον, εἰργάζετο μὲ μίαν *συνταγὴν*, ὅπως λέγομεν, ἢ *συνταγὴ* ὅμως αὐτὴ ἦτον ἰδικὴ του καὶ ἦτον

Ο ΒΟΥΛΑΝΑΚΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΤΕΛΕΙΟΤΟ

υπέροχος μίαν ημέραν. Νὰ ἔνα σημεῖον ὅπου ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ δακρύσῃ καὶ νὰποκαλυφθῇ μ' εὐλάβειαν ἔμπρὸς εἰς τὸν λιποψυχοῦντα καλλιτέχνην.

***

Ἔνα κῦμα ἄρπαξε τώρα, τὴν ψυχὴν τοῦ Βολανάκη, ἴσως τὸ ἴδιον κῦμα ποῦ ἀντι-

ΚΑΡΟΛΟΣ ΛΙΝΝΑΙΟΣ

Ο Λινναῖος, οὐτινος τὴν διακοσιετηρίδα ἐώρτασεν ἡ Σουηδία κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον, ἀνήκει εἰς τοὺς ὀλίγους παγκοσμίου φήμης ἄνδρας, ὧν ἡ ἐπιστημονικὴ σημασία καίτοι μεγίστη δὲν εἶνε ὁμοῦς ὑπερτέρα τῆς ἄλλων μεγάλων ἐπίσης ἄνδρων, ὧν τὸ ὄνομα διατελεῖ ὄλως ἄγνωστον παρὰ τῷ μεγάλῳ κοινῷ. Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ ἐν Ἑλλάδι τὸ ὄνομα τοῦ Λινναίου εἶνε ἱκανῶς γνωστόν, ὅχι μόνον ἐκ τῶν ὀλίγων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐκδοθέντων βοτανικῶν καὶ ζωολογικῶν ἔργων, ἐν οἷς τὰ φυτὰ ἐτάσσοντο κατὰ τὸ λινναϊκὸν σύστημα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ Γυμνασίῳ διδασκαλίας τῆς Βοτανικῆς, ἐν ἣ γίνεται μνεῖα τοῦ συστήματος τούτου. Ἐκτενὴς κατάταξις τῶν φυτῶν κατὰ τὸ λινναϊκὸν σύ-

στημα ἐδημοσιεύθη παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Φράσας «ιατροῦ, καθηγητοῦ τῆς Βοτανικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐφόρου τῶν βασιλικῶν κήπων κ.τ.λ.» ἐν ἔτει 1839 ἐν τῷ βιβλιαρίῳ «Στοιχεῖα τῆς Βοτανικῆς καὶ περιγραφῆ τῶν ἐντοπίων ὡς ἱατρικῶν χρησίμων φυτῶν. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας».

Ἡ παγκόσμιος φήμη τοῦ Λινναίου προήλθε κυρίως ἐκ τῆς ριζικῆς ἀναμορφώσεως ἣν ἐπέφεραν οὗτος εἰς ἓνα κυρίως κλάδον τῆς Βοτανικῆς, τὸν γνωστότατον εἰς τὸ κοινὸν καὶ πρακτικώτατον, τὴν Συστηματικὴν. Ὅπως νοήσωμεν δὲ καλῶς τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀνάγκη ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς πρὸ τοῦ ρηξικελεύθου τούτου ἀνδρὸς χρόνους. Ἡ Βοτανικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνίστατο εἰς χαώδη περιγρα-

φύζει μὲ πικρὰν προαίσθησιν εἰς μίαν ὑπέροχον τρικυμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπλασε μὲ τὴν τελευταίαν ὁρμὴν τῆς χεμαζομένης ζωῆς του. Τὴν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὴν ἔσυρε μαζί του πρὸς τοὺς ἀγνώστους ὠκεανούς. Διότι ἡ ψυχὴ αὐτῆ δὲν ἀνήκεν εἰς τὴν γῆν. Ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῶν μεταγενεστέρων ἄς φέρῃ αὔριον τὰ ὀστᾶ του εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἀκτῆς, ποῦ τὰς φιλεῖ τὸ ἑλληνικὸν κῦμα. Εἶνε ἓνα φίλημα ποῦ τοῦ ὀφείλομεν. Καὶ νεκρὸς ἐκεῖ ὁ Βολανάκης θὰ κοιμηθῇ γλυκύτερα μὲ τὴν βοήν τοῦ πελάγους. Εἶνε ἓνα νανούρισμα εἰς τὸ ὁποῖον δικαιού-

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΛΙΝΝΑΙΟΣ

φὴν πολυαριθμῶν φυτῶν, εἰς ἃ προσετίθεντο κατ' ἔτος ἕτερα πολυαριθμὰ νέα. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ κοινῷ συστήματος τάξεως αὐτῶν, αἱ περιγραφαὶ ἐπηρεάζοντο συνήθως μίγδην ἀλλήλας, τὰ αὐτὰ φυτὰ περιγράφοντο ἄλλως ὑπὸ διαφόρων, τὰ γένη δὲν διεκρίνοντο σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων, σύγχυσις μεγάλη ὑπῆρχε τῶν εἰδῶν καὶ τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν, τὰ αὐτὰ ὀνόματα παρὰ τοῖς διαφόροις βοτανικοῖς ἐδήλουν φυτὰ διάφορα, ἐν γένει δὲ μεγάλη σύγχυσις ἐπεκράτει καθ' ἅπασαν τὴν τότε συστηματικὴν ἢ περιγραφικὴν Βοτανικὴν.

Ὁ Λινναῖος λαβὼν ὡς ἀρχὴν τάξεως σαφεῖς καὶ ἀπλοῦς χαρακτῆρας κατέστρωσε σύστημα κατατάξεως, δι' οὗ αἱ ἄπειροι τῶν φυτῶν μορφαὶ ἐτάσσοντο κατὰ ἀθροίσματα, ὑποδιαίρουμενα εἰς διαδοχικῶς μικρότερα, οὕτω δὲ αἴφνης καὶ κατὰ πρῶτον ἡ ἐπιθεώρησις τῶν μορφῶν ἐγένετο εὐχερῆς καὶ εὐαντίληπτος. Βεβαίως τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ Λινναίου, στηριζόμενον εἰς ὀρισμένους τινὰς χαρακτῆρας ἰδίως τῶν γενετησίων ὀργάνων (στημόνων καὶ ὑπέρου), ἦτο τεχνητόν, ἀλλ' ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἀπετέλει μεγίστην πρόοδον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο τελείως ἐξεργασμένον ἐν ὄλαις αὐτοῦ ταῖς ὑποδιαίρεσιν ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα ὡς βᾶσις μέχρι τῶν μέσων σχεδὸν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετη-

ρίδος εἰς ἅπαντας τοὺς συστηματικούς βοτανικούς. Ὅτι δὲ ἔβησι τὸν Λινναῖον εἰς ἐξόχον ἀντίληψεως παρατηρητὴν εἶνε, ὅτι ἐνῶ κατέστρωσε σύστημα τεχνητόν, ἀνεγνώριζε τὴν ὁρθότητα φυσικοῦ φυτικοῦ συστήματος, διὸ καὶ ἐν ἔτει 1738 ὑπέστρωσεν ἐν τῇ «Βοτανικῇ φιλοσοφίᾳ» τὰ θεμέλια τοιοῦτου συστήματος, πολλάκις δὲ ἐξεφράσθη περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τοιαύτης τάξεως τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τοῦ ὑποδείγματος δὲ τούτου στηριχθέντες βραδύτερον καὶ οἱ λοιποὶ βοτανικοὶ ἴδρυσαν τὰ διάφορα φυτικὰ συστήματα.

Μὴ ὄντος ἐνταῦθα τοῦ χώρου καταλλήλου πρὸς περιγραφὴν τοῦ λινναϊκοῦ συστήματος, τοῦτο μόνον νομιζόμεν ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσωμεν, ὅτι ὁ Λινναῖος ἐπεξεργασθεὶς ἅπασας τὰς ἰδέας τῶν πρὸ αὐτοῦ μεγάλων βοτανικῶν Kaisalpinou, Βωχίνου καὶ ἄλλων καὶ συγχωνεύσας αὐτὰς καὶ προαγαγὼν, ἀνεμόρφωσε τὴν συστηματικὴν Βοτανικὴν διὰ τοῦ σαφοῦς συντόμου, ἐπιμεμημένου καὶ ἐμμεθόδου χαρακτῆρισμοῦ τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς διπλῆς ὀνομασίας ἑκάστου φυτικοῦ εἶδους (ἐν ὀνομα τοῦ γένους καὶ ἐν τοῦ εἶδους), ὡς οἱ Citrus vulgaris (λεμόνια), Citrus aurantiacum (πορτοκαλλιά), Citrus medica (κιτριά) κτλ. οὕτω δὲ διευκόλυνε τὴν σπουδὴν τῶν φυτῶν καὶ προελείπε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν Jussieu καὶ De Candolle πρὸς ὀνομασίαν καὶ χαρακτῆρισμὸν τῶν μεγάλων ὁμάδων τοῦ φυτικοῦ συστήματος.

Τὴν θεωρητικὴν Βοτανικὴν ὁ Λινναῖος οὐδόλως προήγαγεν, οὔτε ἐξήτησε ποσῶς νὰ διεισδύσῃ περισσότερον τῶν προκατόχων εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τῶν φυτικῶν φαινομένων, θεωρῶν ὡς τέλος πάσης βοτανικῆς μαθήσεως τὴν γνῶσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ φυτοῦ καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ συστήματι¹.

Ὁ Λινναῖος ἔγραψε πολυαριθμὰ συγγράμματα, ἐξ ὧν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσι τὰ Fundamenta botanica (1736), αἱ Classes plantarum (1738) καὶ ἡ Philosophia botanica (1754).— Ἀπέθανε δὲ ὁ Λινναῖος ἐν ἔτει 1778 καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς ἐν Οὐψάλα, διαγαγὼν τὸν βίον αὐτοῦ ἐν διηκεῖ ἐργασίᾳ καὶ ἀγῶνι κατὰ πολλῶν προσκομμάτων. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἀκατάβλητος ἐργαστικὴ αὐτοῦ ἐπιμονὴ θὰ ἐκάμπτετο ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἂν μὴ ἄνδρες ὑπέροχοι καὶ λάτραι τῶν ἐπιστη-

¹ Sachs. Geschichte d. Botanik.

μῶν προσήρχοντο ἀντιλήπτορες εἰς δυσχερεῖς στιγμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὁ Λινναῖος γεννηθεὶς ἐν τῷ χωρίῳ Sternbrohult ἐν Smaeland τῇ 13 Μαΐου 1707 ὡς πρωτότοκος υἱὸς τοῦ ἱερέως Nils Ingemarsson¹ ἀνετράφη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ, οὕτως τὸ προσηρημένον κηπάριον οὐ μόνον ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς γονεῖς πρὸς καλλιέργειαν λαχανικῶν καὶ ἐλάφρυνσιν ἀπὸ τῆς πρὸς ἀγορὰν αὐτῶν δαπάνης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πρὸς θεραπείαν διαφόρων ἀνθέων ἐγχωρίων καὶ ἀλλοδαπῶν. Ἐν τῷ κηπαρίῳ τούτῳ καὶ διὰ τῶν παιγνίων διηγέρθη ἡ ἀγάπη τοῦ μικροῦ Λινναίου πρὸς τὸ φυτὸν καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς φύσεως. Ἐννεαστῆς εἰσηλθεὶς εἰς τὸ σχολεῖον, εἰκοσαετῆς δὲ περατώσας καὶ τὸ γυμνάσιον μετέβη ἐν ἔτει 1727 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λούνδης. Κατὰ τὴν ἐν τῷ Γυμνασίῳ φοίτησιν ὁ ἰατρός καὶ καθηγητῆς ἐν αὐτῷ Rothman, παρατηρήσας τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Λινναίου εἰς τὰ Φυσικοῖστορικά μαθήματα ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ αὐτὸν ἰδιαίτερος πᾶν ὅτι ἐγνώριζε ἐκ τῶν φυσικῶν τούτων ἐπιστημῶν, οὕτω δὲ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὰ τότε συστηματικὰ ἔργα τοῦ διασήμου ἰατροῦ Boerhaave καὶ τοῦ Τουρνεφορτίου. Συγχρόνως δὲ πείσας καὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, οἵτινες ἤθελον νὰ ἐξακολουθήσῃ οὗτος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς, οὗ πρὸς τοῦτο ἦτο λίαν ἀκατάλληλος, κατώρθωσε νὰ σταλῇ οὗτος τὸ ἐρχόμενον ἔτος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλας ὅπως σπουδάσῃ Ἱατρικὴν καὶ Βοτανικὴν. Λέγεται μάλιστα, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔχων πληροφορίας παρὰ τῶν λοιπῶν καθηγητῶν τοῦ γυμνασίου ὅτι ἐχώλαινεν οὗτος εἰς τὰ πλεῖστα μαθήματα προέβλεπε αὐτὸν νὰ γείνη ὑποδηματοποιός.

Κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη ἔνθα ὁ Λινναῖος ἐφοίτα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλας ἐμαστίζετο ὑπὸ φοβερᾶς πενίας, κατὰ τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἠδύνατο ἢ ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου βοηθεῖν. Καὶ ἐχαρίσθησαν μὲν εἰς αὐτὸν τὰ πανεπιστημιακὰ διδάκτρα, ἀλλ' ἔστερεῖτο τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων. Πολλάκις μάλιστα ἐνεδύετο τὰ ἀποτετριμμένα καὶ ἀχρηστὰ ἐνδύματα ἢ τὰ διάτρητα ὑποδήματα τῶν συμφοιτητῶν αὐτοῦ, ἢ ἐδέχετο λίαν εὐχαρίστως τὰς προσκλήσεις αὐτῶν εἰς τὴν τράπεζαν. Εὐτυχῆς σύμπτωσις

¹ Ἐν τῇ αἰλῇ τῆς οἰκίας τῶν προγόνων τοῦ Λινναίου εὕρισκτο μεγάλη γηραιά φιλύρα (Tilia, Linde) ἐξ ἧς κατὰ σουηδικὸν ἔθιμον προσέλαβον οὗτοι τὴν προσηγορίαν Tiliander, Lindelius καὶ τέλος Linnaeus.

ἐπέπρωτο νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὸν τῆς δυσχεροῦς ταύτης θέσεως. Ὁ φιλανθῆς καὶ φιλόφυτος πρωθιερεὺς Olof Celsius ἐπισκεφθεὶς τὸν βοτανικὸν Κήπον συνήνεγκεν ἐν αὐτῷ τὸν Λινναῖον, οὕτως ἐθαύμασε τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀκρίβειαν περὶ τὴν περιγραφὴν τῶν φυτῶν. Πληροφορηθεὶς δὲ τὰ τῆς δεινῆς αὐτοῦ θέσεως ὅχι μόνον παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον καὶ παρέσχε δωρεὰν κατοικίαν καὶ στίβον ἀλλὰ καὶ ἐσύστησεν εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Ἱατρικῆς καὶ Βοτανικῆς Rudbeck, ὅστις διώρισεν αὐτὸν εἰς τὸν βοτανικὸν Κήπον καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διδασκαλίαν τῶν τέκνων του. Οὕτως ἐν σχετικῇ πρὸς ἀνέσει ἐπεδόθη εἰς τὰς προσφιλεῖς εἰς αὐτὸν μελέτας, ἐν ἡλικίᾳ δὲ εἴκοσι καὶ τεσσαρῶν ἐτῶν κατέστρωσεν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Hortus Uplandicus τὸ ἐπὶ τῶν γενετησίων ὀργάνων στηριζόμενον σύστημα. Δι' ἐξόδων τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιχειρήσας ἐν ἔτει 1732 ἐκδρομὴν εἰς Λαπλανδίαν ἐπέστρεψε φέρων ἀφθονον ὕλικόν πρὸς μελέτην, ἐνῶ δὲ ἐσπούδαζε διηλεκτῶς τὰς ἰδίας καὶ ξένας συλλογὰς, συνέγραφε συγχρόνως καὶ διάφορα ἔργα. Ἀλλὰ πρὸς εὐρύνειν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ καὶ ἐκτεταμένην θεωρίαν τῆς φύσεως ἦτο ἀπαραίτητος περιήγησις καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Πρὸς τοῦτο εὐρὼν ἀντιλήπτορα τὸν βαθύπλουτον Sohlberg μετέβη ὡς συνοδὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἰδίως δὲ εἰς τὴν ἀκμαίονσαν τότε ὡς πρὸς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας Ὁλλανδίαν. Ἐνταῦθα δούς διατριβὴν ἐπὶ διδασκαλίᾳ ἐν τῇ πόλει Harderwyck «Περὶ τῆς αἰτίας τῶν ὑψειμῶν πυρετῶν ὑπόθεσις νέα» ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς. Κατὰ τὴν περιήγησιν ταύτην ἐπιμηθεὶς ὑπὸ διαφόρων σοφῶν, ὧν τὴν γνωριμίαν ἐπέδιωξε, ἠδυνήθη τῇ ἀδραχῇ χορηγία αὐτῶν ὅχι μόνον νὰ ἐκδώσῃ τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ νὰ παρατείνῃ τὸν χρόνον τῆς περιηγήσεως καὶ μεταβῇ καὶ εἰς Παρισίους καὶ εἰς Λονδίον.

Ἐπιστρέψας εἰς Σουηδίαν ἐζήτησε κατὰ πρῶτον νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Στοκχόλμῃ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὀλίγοι πελάται προσήρχοντο, μέχρις οὐ μετὰ πάροδον ἐνὸς ἔτους καὶ μετὰ βίον πλήρη στερήσεων, ἕνεκα ἐπιτυχίας τινὸς θεραπευτικῆς ἀποκτήσας μικρὰν φήμην ὡς θεραπεύων τὰ στηθικά νοσήματα, προσεκλήθη πρὸς θεραπείαν τοῦ βηχὸς τῆς βασιλίσσης Οὐλρίκης Ἐλεονώρας. Οὕτω δὲ σχετισθεὶς μὲ ἀυλικούς κύκλους ἐγνώρισε καὶ τὸν ἰσχύοντα κόμητα Τεσσίνην, εὐγενῆ τελείας μορφώσεως καὶ ροπῶν ἰδεωδῶν, διαφε-

ρόμενον δὲ τὰ μέγιστα πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Τῇ βοηθείᾳ δὲ τούτου ἤρξατο διδάσκων δημοσίᾳ ἐπὶ πληρωμῇ Βοτανικῆν καὶ Ὀρυκτολογίαν καὶ διορίσθη ἰατρός τοῦ ναυτικοῦ.

Κατὰ τὸν χρόνον τούτον ὁ Λινναῖος μετὰ 4 ἄλλων λογίων ἴδρυσεν εἶδος τι συλλόγου ἀκαδημαϊκοῦ, οὗτος δὲ ὁ σύλλογος ὑπῆρξε κατόπιν ὁ πυρὴν τῆς βραδύτερον διασήμου Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Στοκχόλμης, ἣτις μετὰ δύο ἔτη (1741) μετωνομάσθη βασιλική. Πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Λινναῖος.

Ἐπιθυμῶν ὁ Λινναῖος νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ διὰ ζωῆς διδασκαλίας τὰ πορίσματα τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, βαρυνθεὶς δὲ καὶ τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα, ἐζήτησε νὰ διδάξῃ Βοτανικὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Rudbeck, μετὰ πολλὰς δὲ δυσκολίας ἐπέτυχε τοῦτο, διορισθεὶς ἐν ἔτει 1741 καθηγητῆς τῆς Ἱατρικῆς καὶ Βοτανικῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ αὐτόθι βοτανικοῦ κήπου.

Ἡ φήμη, ἣ διὰ τῶν ἔργων τοῦ Λινναίου προεβέβησεν τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ ρητορικὴ αὐτοῦ δεινότης προσεέλκυσαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλας πλῆθος ὅχι μόνον σουηδῶν ἀλλὰ καὶ ἀλλοδαπῶν ἐνθουσιωδῶν ἀκροατῶν, παρακολουθούτων μετ' ἐλαβείας τὰς παραδόσεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐκδρομὰς. Τούτους ἅπαντας μετεχειρίσθη ὁ Λινναῖος βραδύτερον ὡς ἀποστόλους πρὸς διερεύνησιν πολλῶν βοτανικῶν ἀγνώστων τότε χωρῶν, οἷον τῆς Πορτογαλλίας, τῆς νοτίου Ἀφρικῆς, τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας κ. ἄ. παρ' αὐτῶν δὲ λαμβάνων φυτὰ συνεπλήρου καὶ ἐμεγέθυνε τὰς συλλογὰς του.

Ὁ Λινναῖος καὶ ζῶν ἤξιώθη μεγάλων τιμῶν, γενόμενος μέλος καὶ ἀνταποκριτῆς πάντων σχεδὸν τῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων καὶ Ἀκαδημιῶν. Μία μάλιστα τούτων, ἡ Λεοπολδίνιος Καρολίνιος Ἀκαδημία, προσηγόρευσεν αὐτὸν «Dioscoridem secundum».

Μεγάλως ἐπίσης ἐτιμᾶτο καὶ ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, ἰδίως δὲ ἦτο εὐνοούμενος τῆς βασιλίσσης Λουίζης Οὐλρίκης, τῆς πνευματώδους ἀδελφῆς Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὸ 1757 γενόμενος ἱππότης τοῦ βορείου Σταυροῦ προήχθη μετ' ὀλίγον εἰς τὸν τίτλον εὐγενοῦς, ἔκτοτε δὲ προσηγορεύετο καὶ ὑπογράφετο «von Linnae». Πλούσιος δὲ γενόμενος ἔκ τε τοῦ μεγάλου μισθοῦ καὶ τῶν πλουσιῶν δωρεῶν, αἰτινες συγγαί ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν, ἠγόρασεν ἐν ἔτει 1758 μεγάλην περιοχὴν παρὰ τὴν Οὐψάλαν, ἐφ' ἧς ἀνήγειρε καὶ ἴδιον Μουσεῖον, ἐν ᾧ κατέθεσε τὰς συλλογὰς του. Ἀπέθανε δὲ αὐτόθι ἐν ἔτει 1778 καὶ ἐτάφη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Οὐψάλας.

Ὁ Λινναῖος νυμφευθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1739 τὴν θυγατέρα τοῦ ἐν Fahlun ἰατροῦ Μοραίου Σάραν-Λίζαν, ἣν συνήνεγκε κατὰ τὴν περιήγησιν αὐτοῦ, ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα, ὧν τὸ πρωτότοκον «Κάρολος Λινναῖος ὁ νεώτερος» ἀφιερῶθη ἐπίσης εἰς τὴν Βοτανικὴν καὶ διεδέχθη τὸν πατέρα εἰς τὴν καθηγεσίαν ἐν Οὐψάλα. Μετὰ τὸν πρόωρον δμως θάνατον τούτου ἡ χήρα καὶ αἱ θυγατέρες τοῦ Λινναίου ἐπώλησαν τὰς συλλογὰς εἰς τὸν Ἄγγλον βοτανικὸν I. E. Schmith ἀντὶ χιλίων λιρῶν, οὕτω δὲ ἅπαντα τὰ πρωτότυπα καὶ ἀθθεντικῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λινναίου ὀρισμένα φυτὰ εὕρισκονται νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς λινναϊκῆς Ἐταιρίας ἐν Λονδίῳ.

Σ. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

ΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙ*

— ΒΑΣΙΛΙΚΑΙ ΧΟΡΗΓΙΑΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ —

Ἀνεξαρκῆτως τοῦ Βασιλέως οἱ συνταγματικοὶ χάρται προβλέπουσι τὴν ὑπαρξιν βουλῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνωτάτων τινῶν συμβουλίων. Καὶ τὸ ὅτι τὰ μέλη τῶν συμβουλίων τούτων, καθ' ὃ δημόσιοι λειτουργοί, δεόν νὰ μισθοδοτῶνται, μένει ἀναμφήριστον. Οὕτω τὸ Σύνταγμα

* «Παναθήναια» σελ. 152.

προέβλεπε τὴν ἴδρυσιν Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τὸ δὲ ἄρθρον 85 ὥριζε τὸν μισθὸν ἐκάστου συμβούλου εἰς 7,000 δρ. κατ' ἔτος. Δυστυχῶς τὸ ἀνώτατον τοῦτο συμβούλιον ἐπὶ βραχὺ μόνον ἐλειτούργησε, τῶν μὲν πρώτων συμβούλων διορισθέντων τῇ 25 Ἰανουαρίου 1865, τοῦ δὲ συμβουλίου καταργηθέντος τῇ 26 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Κατὰ τὸν προῦ-

πολογισμόν τοῦ 1865 τὰ δλα ἔξοδα τοῦ συμβουλίου ἀνῆρχοντο εἰς 130,000 δρ. ¹.

Τούναντίον ὁμως συνεζητήθη ἂν πρέπει ν' ἀμείβωνται τὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ². Τὸ δὲ ζήτημα ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ τάπητος ἕνεκα τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς αὐτὰ ταῦτα τὰ μέλη τῶν κοινοβουλίων αὐξάνουσι τὸ ποσοστὸν τῶν ἀποζημιώσεων του. Οὕτως ἡ ἀποζημίωσις ἐν μὲν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἠδῆξήθη ἀπὸ 25 εἰς 35,000 φρ. κατ' ἔτος, ἐν Ἑλβετίᾳ τὰ μέλη τοῦ ἐν Βέρνη μεγαλοῦ συμβουλίου λαμβάνουσι 11 ἀντὶ 7 φρ. κατὰ συνεδρίασιν. Ἐσχάτως δ' ἡ Γαλλικὴ βουλὴ ἀνεβίβασε τὴν ἀποζημίωσιν ἀπὸ 9 εἰς 15,000 φρ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ νέος νόμος, ἔτι δὲ πλεότερον ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐψηφίσθησαν, ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὡς «σκανδαλώδεις» ³, εὐφυῆς δὲ δημοσιολόγος, ὁ κ. Ἐρρίκος Μαζέλ, παρατηρήσας ὅτι τὸ ἔθνος μᾶλλον ἐλάττωσιν τῆς ἀποζημιώσεως θὰ ἐψηφίζεν, προέτεινε νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη, νὰ δίδεται δὲ ἀποζημίωσις εἰς τοὺς βουλευτὰς μόνον ἐφ' ὅσον ἐπιτευχθῶσιν οικονομίαι καὶ ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν ἐπιτευχθεισῶν οικονομῶν. Πλὴν οὔτε ἡ ἀγανάκτησις τῆς κοινῆς γνώμης οὔτε τὰ σατυρικά βέλη τῶν κοινωνιολόγων ἔθιξαν τὸ παράπαν τοὺς γαλλικοὺς κοινοβουλευτικοὺς κύκλους, οἵτινες ἠρκέσθησαν εἰς τὴν πλατωνικὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θ' ἀντισταθμισθῇ ἡ αὔξησης τῆς ἀποζημιώσεως διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν ⁴, ἔτι δ' ὀλιγώτερον ἐτάραξαν τὰ κοινοβούλια, ἅτινα ἐφάνησαν μᾶλλον δελεασθέντα ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ παραδείγ-

¹ Ἰδὸν χάριν περιεργίας τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ πρόωτον διορισθέντων συμβούλων: Γ. Ψύλλας, Δ. Χρησιδης, Ζ. Βάλβης, Η. Ζερβός, Θ. Π. Δηλιγιάννης, Θρ. Ζαίμης, Ι. Μεσογνήτης, Ι. Α. Σούτσος, Κ. Λομβάρδος, Κ. Προβελέγγιος, Ν. Κανάρης, Η. Βραύλλας Ἀρμένιος, Ρήγας Παλαμῆδης, Στ. Μήλιος.

² Βλ. τὰ γνωστὰ ἔργα τοῦ Μ. Ε. Laurent, *L'indemnité législative en France et à l'étranger* καὶ τῶν Κων Moreau et Delpech, *Les règlements des assemblées législatives*, ὡς καὶ τὸ πρόσφατον ἄρθρον τοῦ περιφανοῦς οικονομολόγου κ. Καρόλου Γίδε, *L'indemnité des membres du parlement* ἐν τῇ *Revue Politique et Parlementaire* τοῦ Φεβρ. 1907 σελ. 213-227. Πρβ. καὶ Ἡλ. Ζέγγελη: *Τὸ ἐν Ἑλλάδι κρατοῦν κοινοβουλευτικὸν δίκαιον*, τόμ. α', σελ. 445-459.

³ Ὁ μετριοπαθὲς κ. Gide τὰς κρίνει «fâcheuses pour le bon renom du régime parlementaire».

⁴ Ἡ ψηφισθεῖσα αὔξησης τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀποζημιώσεως θὰ συνεπιφέρει αὔξησην τῶν δαπανῶν πέντε ἑκατομμυρίων, ὅπως δ' ἰσοφαρισθῇ ἡ δαπάνη αὕτη, θὰ ἐπρεπεν ὁ ἀριθμὸς τῶν γερουσιαστῶν νὰ ἐλαττωθῇ ἀπὸ 300 εἰς 180 καὶ ἐκείνος τῶν βουλευτῶν ἀπὸ 580 εἰς 346.

ματος. Ἐσχάτως μάλιστα ἄγγλος βουλευτὴς ἠρώτησε τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν ἂν ἡ κυβερνησις τοῦ βασιλέως ἔλαβε γνώσιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ συμβάντων καὶ πότε ἐσκόπευε νὰ ὑποβάλλῃ νομοσχέδιον ἐγκαθιδρῶν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποζημιώσεως, ὀριζομένης ταύτης εἰς τὸ αὐτὸ ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ ποσόν. Παραπλησία δὲ πρότασις ἐγένετο καὶ ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τῆς αὔξεσεως τῆς ἀποζημιώσεως καὶ ὑψηλότερον τούτου ἀπαντᾷ ἕτερον ζήτημα: Ἄν πρέπει κατ' ἀρχὴν ν' ἀμείβωνται οἱ βουλευταί.

Ὑπάρχουσι κράτη, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰταλία μὲχρις ἐσχάτων, ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, ἡ Γαλλία (ἐκτὸς τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς Ιουλιανῆς μοναρχίας), ἔνθα τὸ ζήτημα ἐλύθη ἀρνητικῶς.

Τοιαύτη λύσις, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἐν Βορδῶ καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου Duguît ἐν προσφατωτάτῳ ἔργῳ (*Συνταγματικὸν Δίκαιον*, Παρίσιος 1907, σ. 802), συνάδει πρὸς σύστημα κατὰ βάθος ἀριστοκρατικὸν καὶ ἔνθα ἐπιδιώκεται ὁ περιορισμὸς τῆς ἐπιφορῆς τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κύκλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ λαὸς δύναται νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀντιπροσώπους του ¹.

Ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἀρχὴ τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως δὲν φαίνεται συζητήσιμος. Ἐλλείπει πράγματι τοιαύτης ἀποζημιώσεως, οἱ μὲν ἐντιμότεροι τῶν πενεστέρων, εἴτε θ' ἀποκλεισθῶσιν ἐκ τοῦ κοινοβουλίου, ὅσην ἰκανότητα καὶ ἂν ἔχωσι, τοῦθ' ὅπερ ἀποβαίνει πρὸς ζημίαν τῆς πατρίδος, ἀντιστρατεύεται δὲ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, εἴτε δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκπληρῶσωσιν εὐσυνειδήτως τὰ βουλευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα περιοσώμενοι ὑπὸ βιωτικῶν ἀναγκῶν.

Οἱ δὲ φανλότεροι, οἱ θεωροῦντες τὸ πολιτεύεσθαι οὐχὶ ὡς πατριωτικὸν καθήκον ἀλλ' ὡς ἐπάγγελμα, οἱ politiciens de profession, ὅπως λέγουσιν οἱ Γάλλοι, ποσῶς δὲν θ' ἀναγκαιωσθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως, διότι αὐτοὶ γνωρίζουσι καὶ ἄλλους τρόπους τοῦ προμηθεύεσθαι χρήματα. Δέον δὲ τις ἐνταῦθα νὰ ἔχη πάντοτε ἐν νῷ τὴν ψυχολογικὴν ταύτην παρατήρησιν τοῦ μεγαλειότερου διπλωμάτου τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ὅτε ὁ Λουδοβίκος 18ος ἐπεφάσθη νὰ ἐφαρ-

¹ Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπρέσβευεν ὁ Βίσμαρκ, ὅτε ἔλεγεν ὅτι ἡ ἑλλειψις βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως θὰ ἐχρησόμενεν ὡς χαλινὸς τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

μόση τῷ 1814 τὸ συνταγματικὸν πολιτεύμα ἐν Γαλλίᾳ, ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ Ταλευράνδου, τί ἀντιμισθίαν προϋτίθετο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς βουλευτὰς.—Τίποτε, εἶπεν ὁ βασιλεὺς.—Τίποτε, ἀνταπαντᾷ ὁ μέγας διπλωμάτης, εἶναι πολὺ ἀκριβὰ (*rien, c'est trop cher!*)

Συμφέροι ἄρα εἰς τὴν πολιτείαν οἱ βουλευταὶ νὰ ὦσιν ἀνεξάρτητοι ὕλικῶς καὶ ἀπηλλαγμένοι ἄλλων φροντίδων, καὶ ἀνάγκη ν' ἀμείβωνται ἰκανοποιητικῶς.

Οὗτος εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποζημιώσεως ἐγένετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον δεκτὴ εἰς δλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τείνει δὲ νὰ ἐγκαθιδρῶθῃ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ.

Τὰ δὲ συμβαίνοντα ἐν Ἀγγλίᾳ εἶναι χαρακτηριστικά. Ἄλλοτε αὕτη αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως ἐφαίνετο ἀπαράδεκτος ¹. Τῷ 1861 ὁ Γλάδστον ἐδείκνυεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τὰ κακὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα ἡ ἀποζημίωσις εἶχεν ἐπὶ τῆς Ἰονίου Βουλῆς, καὶ ἐξέφραξε τὴν εὐχὴν ὅπως οὐδέποτε τοιοῦτος θεσμὸς εἰσαχθῇ ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ. Ἐπεκταθέντος ὁμως τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ταχέως κατεφάνη ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποζημιώσεως τῶν πτωχοτέρων ἀντιπροσώπων αὐτῶν.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ προτάσεις του ἐγένοντο δεκταὶ μετ' εἰρωνείας ², πλὴν ἡ τὸν Σαλισβουρὴν διαδεχθεῖσα φιλελεύθερος κυβερνησις ἠναγκάσθη νὰ τὰς λάβῃ σοβαρώτερον ὑπ' ὄψιν, παραδεχθεῖσα μάλιστα, ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 22 Μαρτίου 1895, τὴν ἀρχὴν τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ὑπερόγκων ἐκλογικῶν τελῶν καὶ δικαιωμάτων ³. Καὶ ἡ μὲν ἐκδήλωσις αὕτη ὑπῆρξε πλατωνικὴ, μετὰ πάροδον ὁμως ὀκτῶ ἐτῶν, τῇ 31 Μαρτίου 1903, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος Crooks ἐπανεφέρει πάλιν πρότασιν

¹ Εἰς πολὺ ἀρχαιότερας ἐποχὰς ὁ θεσμὸς τῆς ἀποζημιώσεως ὑπῆρχεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Ἐρρίκος Γ' εἶχε μάλιστα ὀρίσῃ τὸ ποσοστὸν τῆς εἰς 4 σελ. καθ' ἡμέραν, ἀλλ' ἡ ἀποζημίωσις ἐπληρώετο ὑπὸ τῶν ἐκλογῶν, ἐπειδὴ δ' οὗτοι δὲν ἐδείκνυον προτίμησιν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν προτέρων παραιτουμένους τῆς ἀποζημιώσεως ὑποψηφίους, αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηφανίσθη. (Βλ. πλείονας λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ ζητήματος παρὰ Todd, *Ἡ Κοινοβουλευτικὴ Κυβερνησις ἐν Ἀγγλίᾳ*, τόμ. α', σ. 40 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως).

² Βλ. τὸν λόγον τοῦ Λόρδου Ἐλκω (25 Μαρτίου 1892).

³ Τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ὑπέρογκα, ὡς προκύπτει ἐκ πίνακος ὑποβληθέντος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Χένδερσον καὶ ἀναδημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς *Revue de droit Public*, ἔτος 1905, σ. 830.

ἀποζημιώσεως, ἥτις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς φιλελεύθερου ἀντιπολιτεύσεως, καὶ ἥτις ἐπροτάθη καὶ πάλιν ὑπ' ἄλλην μορφήν ὑπ' ἄλλου ἐργάτου βουλευτοῦ τοῦ Henderson (11 Μαΐου 1904). Ἐκτοτε δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν φιλελευθέρων, Σιρ Ἐρρίκος Κάμπελ-Βάννερμαν, ἐκδέχων τὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματός του ἐν Newcastle (19 Μαΐου 1905), ἐδήλωσεν ὅτι συγκαταλέγει μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων μεταρρυθμίσεων τὴν λήψιν μέτρων, ὅπως καταστῶσιν αἱ ἐκλογαὶ εὐθηνότεραι καὶ ὅπως χορηγηθῇ εἰς τοὺς βουλευτὰς μετρία τις ἀποζημιώσις, οὕτως ὥστε νὰ εὐρυνθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τῶν πολιτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι γενόμενος πρωθυπουργὸς ὁ Σκῶτος πολιτευτὴς δὲν φαίνεται σπεύδων νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, ἀπαντήσας μάλιστα τὴν 7 Μαρτίου 1906, εἰς τὸν βουλευτὴν Λέβερ, ὅτι ἡ κυβερνησις, καίπερ συμπαθῶς διακειμένη πρὸς τὴν μεταρρυθμίσειν, δὲν ἔχει οὔτε τὸν καιρὸν οὔτε τοὺς ἀναγκαίους χρηματικὸς πόρους ὅπως τὴν φέρῃ εἰς πέρας. Πλὴν πάντες οἱ γνωρίζοντες τὰ πράγματα διαβλέπουσιν ὅτι ἡ ὁσημέραι αὐξουσα σημασία τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου θὰ συνεπιφέρει θάπτιον ἢ βραδύτερον καὶ τὴν θέσπισιν μεταρρυθμίσεως, ἣν οἱ δημοκρατικοὶ θεωροῦσιν ὡς μέρος οὐσιωδῆς τοῦ προγράμματός των.

***

Γενομένης δεκτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμοιβῆς, προκύπτει τὸ ζήτημα τῆς μορφῆς, ἣν δεόν αὕτη νὰ λάβῃ. Αἱ δὲ μορφαὶ ὑφ' ἃς αὕτη παρουσιάζεται εἶναι ποικίλαι. Πότε ἡ ἀμοιβὴ ἔχει φύσιν καθαρῶς ἀποζημιώσεως διὰ τὰς δαπάνας ἃς συνεπάγει τὸ ἀξίωμα, ἰδίως δ' ἡ μετάβασις εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἡ διαμονὴ ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὁ βουλευτὴς πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὀρισμένον ποσὸν κατὰ συνεδρίασιν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἀκόμη εἰς τὴν Δανίαν (13 φρ. κατὰ συνεδρίασιν), τὴν Σαξονίαν (15 φρ.), τὴν Νορβηγίαν (18 φρ.), τὴν Βουλγαρίαν (20 φρ.), τὴν Ρουμανίαν (25 φρ.), τὴν Ρωσίαν (20 φρ.), ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ. Παρατηρεῖται ὁμως τάσις ἡ ἀμοιβὴ νὰ παρουσιάζεται ὑπὸ μορφήν ποσοῦ ἐνιαυσίου, ὀρισμένου, οὔ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων ἐπιτείνει καὶ ἡ προσπάθεια νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἐνταῦθα τὸ σύστημα τῶν συντάξεων. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν ὑπάγεται ἡ Γαλλία (15,000 φρ. κατ' ἔτος), αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι (37,500), ἡ Αὐστραλία

(10,000 φρ.), ἡ Οὐγγαρία (5,000 φρ. πλέον 1650 φρ. διὰ τὴν ἀποζημίωσιν διὰ κατοικίαν), ἡ Γερμανία (3,750 φρ.), τὸ Βέλγιον (4,000 φρ.), ἡ Ὀλλανδία (4,150), ἡ Σουηδία (1,666) κτλ. κτλ.¹

Ἀνεξαργτῶς τῆς μορφῆς ὑπάρχει καὶ τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ποσοστοῦ ἀποζημίωσιν. Ὁφείλει τοῦτο νὰ καθορισθῆ ὑπὸ τοῦ συντάγματος ἢ ν' ἀφίεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βουλῶν;

Ἡ δευτέρα λύσις θὰ ἐγένετο γενικῶς ἀσπαστή, ἐὰν αἱ βουλαὶ ἐδείκνυον ὀλιγωτέραν εὐαισθησίαν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν αὐτῶν. Οὗτος δ' εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν πλείστα συντάγματα ἐκανόνισαν τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ κυρίως δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀναγραπτῶν εἰς τοὺς συνταγματικούς χάρτας. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Γαλλίᾳ, ἐνθα ἐκτὸς τοῦ συντάγματος τοῦ Β' ἔτους τῆς Δημοκρατίας² οὐδὲν σύνταγμα ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος, ἐξεφράσθη ἡ λύσις ὅτι τοῦλάχιστον δὲν ὑπάρχουσιν εἰδικοὶ ὅροι περιορίζοντες ὅπως δῆποτε τὴν ἐλευθερίαν τῶν βουλῶν εἰς τὸ ν' ἀξάνῃ τὸ μισθολόγιον τῶν μελῶν αὐτῆς.³

Πῶς ἐλύθησαν παρ' ἡμῶν τὰ διάφορα ταῦτα προβλήματα; Ἐπὶ τοῦ πρώτου συντάγματος οἱ βουλευταὶ ἐλάμβανον, διαρκούσης τῆς Συνόδου, 280 δρ. κατὰ μῆνα. Πρὸς τοῦτοις ἀπὸ τοῦ 1857, δυνάμει ἀπλῆς νομοθετικῆς διατάξεως, προσετέθησαν εἰς τὴν βουλευτικὴν ἀποζημίωσιν 750 δρ. λόγῳ ὑπερτιμῆσεως τῶν πραγμάτων. Ὁ νόμος οὗτος τοῦ 1857 ἐκρίθη τότε λίαν αὐστηρῶς, ὁ δὲ Δ. Κυριακὸς⁴ τὸν καταδικάζει ὡς «αὐτόχρημα ἀντισυνταγματικόν».

Ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει διετυπώθησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ποικιλώτατα γνῶμαι (βλ. Πρακτικά Ἐθνοσυνελεύσεως τόμ. 5, σελ. 686-688). Οἱ μὲν προέτειναν ὅπως μηδεμία δίδεται ἀποζημίωσις⁵, ἄλλοι ὅπως οἱ βουλευταὶ ἀνταμείβονται ἀναλόγως τῆς τακτικῆς αὐτῶν προσελεύσεως εἰς τὸ κοινοβούλιον⁶, τρίτοι πάλιν ν'

¹ Βλ. πλείονας λεπτομερείας ἐν τῇ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως δημοσιευθείσῃ βίβλῳ, *Payment of Members abroad*, ἣτις παρέχει 24 ἐκθέσεις ἄγγλων κρῆσθων ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

² Τὸ ἄρθρον 68 τοῦ συντάγματος τοῦ αἰ. II κανονίζει τὴν ἀποζημίωσιν ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ οἴτου.

³ Βλ. τὸ προμνησθέν ἄρθρον τοῦ *Gide* σ. 225-7.

⁴ Ἐργονία τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, τόμ. β' σελ. 212.

⁵ Πρότασις Κ. Λιδωρίκη.

⁶ Πρότασις Καλοῦ: «Οἱ ἐκκληροῦντες τὰ χρέη τῶν βουλευτῶν θέλουν ἔχει ἀποζημίωσιν ἀνά δρ. εἴκοσι δι' ἑκάστην ἡμέραν, καθ' ἣν λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις». Πλείστα ἄλλα προτάσεις διετυπώθησαν, αἱ δὲ προτεινόμεναι ἀποζημιώσεις ποικίλλον ἀπὸ 1,200-3,000.

ἀφεθῆ ὁ ὁρισμὸς τῆς ἀποζημίωσιν εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν¹, τέλος δ' ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ἢ διατυπωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀρθρῶν 75 καὶ 76 τοῦ Συντάγματος.

Κατὰ ταῦτα «Οἱ ἐκκληροῦντες τὸ καθῆκόν των βουλευταὶ λαμβάνουσιν ἀποζημίωσιν δι' ἑκάστην τακτικὴν σύνοδον δρ. παλαιὰς δισχιλίας (1,800 νείας). Ἐν περιπτώσει ἐκτάκτου συνόδου ἀποδίδονται αὐτοῖς μόνον τὰ ἔξοδα τῆς ἀφίξεως καὶ τῆς ἐπανόδου» (ἄρθ. 75). «Οἱ βουλευταὶ οἱ λόγῳ πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ ἄλλως πως μισθοδοτούμενοι, δὲν λαμβάνουσιν εἰμὴ τὸ τυχὸν ἔλλειπον μέχρι τῆς ἀνω ὁρισθείσης ἀποζημίωσεως, (ἄρθ. 76).

Ἡ συνέλευσις κατὰ τὸν Ἀντ. Μαυρομιχάλην ἀπεφάσισε νὰ ἀποφύγῃ τὰ δύο ἄκρα, οὔτε δηλαδὴ νὰ καθιερώσῃ τὸ ἄμισθον οὔτε νὰ καταστήσῃ τὸ βουλευτικὸν ἐπάγγελμα κερδοσκοπικόν². Ὁ δὲ ἀείμνητος Κουμουνδούρος, ἐργηγεύων ὡς ὑπουργὸς τὴν προκειμένην διάταξιν, ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἀποζημίωσις ἐκ δισχιλίων δρ. ἦτο καλῶς ὑπολογισμένη ἐπὶ τῇ βράσει τῶν ἑξ μηνῶν 300 δρ. κατὰ μῆνα³, προστιθεμένων δὲ καὶ 200 δρ. δι' ἔξοδα τῆς προσελεύσεως καὶ ἐπανόδου.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἀρθρου 75 προεκάλεσεν ἐργηγεῖας ἀντιφατικὰς. «Ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐκτάκτους συνόδους καὶ λέγει ὅτι οἱ βουλευταὶ δικαιούνται μόνον εἰς ἔξοδα ἐλεύσεως καὶ ἐπανόδου. Δοθέντος ὅτι οἱ βουλευταὶ ἀπολαύουσιν ἀτελείας ἐπὶ τε τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν ἀτμοπλοίων, εἶναι προφανές ὅτι τὰ ὁδοιπορικὰ εἰς ὅλλγας μόνον ἑκατοστίας δραχμῶν δύναται νὰ ὁρισθῶσιν. Ἐν τούτοις, τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ κ. Ζέγγελη (σελ. 448), «ἡ Βουλὴ ἐργηγεύουσα τὴν σχετικὴν διάταξιν ἐνόησε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς βουλευτὰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ποικίλλουσαν ἀπὸ 2000-2500 δρ. κατὰ λόγον τῆς διαρκείας τῆς ἐκτάκτου συνόδου» σημειώτεον δ' ὅτι ἡ κατὰ τὰς συνόδους ταύτας χορηγουμένη ἀποζημίωσις δίδεται ἀκεραία εἰς πάντα βουλευτὴν, εἴτε ὑπουργὸς εἶναι εἴτε στρατιωτικὸς ἐν διαθεσιμότητι ἢ ἀποστρατεία, μὴ συμψηφισομένη εἰς τυχὸν λαμβανόμενον μισθὸν ἢ σύνταξιν».

Τὸ κατ' ἐμέ, δὲν διατάξω ν' ἀποκαλέσω τὴν νομολογίαν ταύτην «αὐτόχρημα ἀντισυνταγματι-

¹ Πρότασις Θεοχάρη.

² Σελ. 687 Πρακτικῶν.

³ Βλ. ἀγόρευσιν Κουμουνδούρου σελ. 687-688. Προσέθηκε δὲ ὁ ρήτωρ, «ἂν ἀντὶ τῶν 6 μηνῶν ἔχωμεν 4, τότε ἔχομεν 600 δρ. Τὸ ἐπίδομα εἶναι ἀρκετόν».

κήν», συμμεριζόμενος τὴν γνώμην διαπρεπῶν πολιτευτῶν (βλ. τὴν ἀγόρευσιν τοῦ Στ. Δραγούμη κατὰ τὴν πέμπτην καὶ ἕκτην συνεδρίαν τῆς ἐκτάκτου συνόδου τοῦ 1889) καὶ ἀνωτάτων δημοσίων ὑπαλλήλων (βλ. τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου, συνεδρ. 5 Ἰουνίου 1904, παρὰ Ζέγγελη σ. 449). Θεωρῶ δ' αὐτὴν ἀντιβαίνουσαν οὐχὶ μόνον πρὸς τὸ γράμμα ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ συντάγματος, διότι κατὰ τὰς ρητὰς δηλώσεις τοῦ Κουμουνδούρου, ἀποκρούοντος τὴν πρότασιν τοῦ Θεοχάρη, ἡ κυβέρνησις «στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος» ἀπῆται τὸν διὰ τοῦ συντάγματος καθορισμὸν τῆς ἀποζημίωσιν, τὴν γνώμην δὲ ταύτην συνεμερίσθη ἢ παμψηφία σχεδὸν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ *

Συγχά ὁ Σολωμὸς μετὰ τὴν λευκὴν τοῦ ἐνδυμασίαν, κρατῶν τὴν ὀμβρέλλαν ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἔβαινε μακρινούς περιπάτους εἰς τὰς κερκυραϊκὰς ἐξοχὰς μετὰ τὸν Μάντζαρον, τὸν Θωμαζέον, τὸν Πεγάδην ἢ μόνος του.

Εἰς μίαν τῶν ἐκδομῶν τούτων ὁ ποιητὴς μαζί μετὰ ἕνα φίλον του ἐξυλοκοπήθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἐκληφθέντες ὡς ἱεροπόστολοι οἱ ὅποιοι ἐπεσκέφθησαν τότε τὴν Κέρκυραν καὶ εἶχον ἐκφρασθῆ κατὰ τοῦ τρόπου τῆς ὀρθοδόξου ἱεροτελεστίας.

Ὁ Σολωμὸς μετὰ ἀπλὴν καὶ σοβαρὰν ἐνδυμασίαν, φορῶν ὑψηλὸν πῖλον, φόρεμα κουμβωμένον ὡς τὸν λαιμὸν καὶ λευκὰ χειρόκτια πάντοτε, κατὰ τὸ μεσημέρι ἐπήγαινε εἰς τὴν Σπιανάδα καὶ ἐπεριπατοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου. Εὐερέδιστος, ὀλιγόλογος, δυσκολοπλησίαστος, μόνον πρὸς τὰ παιδάκια ἐφαινετο καλὸς καὶ προσηνής.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐζητοῦσε περισσότερο τὴν συντροφίαν τῶν παιδιῶν. Ὅταν ἦ σκιὰ τοῦ θανάτου ἤρχισεν νὰ σκεπάζῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ ἢ ψυχὴ του ἐσύρτο πρὸς τὴν ἀγνὴν ἀγάπην τῶν μικρῶν παιδιῶν. Πρὶν οὖσθῃ ἢ ψυχὴ του ἐζήτηε νὰ στηριχθῆ διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὴν γαλήνην τῆς ἀγάπης; ἢ, εἰς τὴν δύσιν τῆς ζωῆς του ἀκόμη, τοῦ ἐχάρειεν ἢ φύσις ὅλην τὴν μέθην μιᾶς χαραυγῆς;

* «Παναθήναια» σελ. 147.

Σήμερον ἡ ἕκτατος ἀποζημίωσις ὑφίσταται ποικίλας διακυμάνσεις. Συνήθως, ὡς ὑποδεικνύει ὁ κ. Ζέγγελης, ὑπερβαίνει αἰσθητῶς τὴν τακτικὴν, κατὰ δὲ τὴν ἕκτατον σύνωδον τοῦ 1897-1898 ἀνῆλθεν εἰς 3,300 δρ. κατὰ βουλευτὴν (βλ. λεπτομερείας ἐν λίαν ἐνδιαφέροντι ἀρθρῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀρ. 24 Φεβρ. 1898). Τὸ μόνον ἄλλως τε ἐπιχείρημα τὸ προταθὲν ὑπὲρ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ τούτου ἔθους εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τὰ ἔξοδα τοῦ βίου τοσοῦτον ἠξήθησαν, ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπόμενη ἀποζημίωσις κατέστη πάντῃ ἀνεπαρκής. Αὐτὸ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ ἀντισυνταγματικὸς νόμος τοῦ 1857, ὅστις ἦτο τοῦλάχιστον εἰλικρινέστερος τῆς σημερινῆς νομολογίας.

A. M. ΑΝΔΡΕΛΛΗΣ

Μίαν ἡμέραν ἕνας ζακύνθιος, μόλις ἐφθασεν εἰς Κέρκυραν, συνήτησε τὸν Σολωμὸν βαδίζοντα εἰς τὴν Σπιανάδα. Ἦτο παχὺς καὶ μύωψ ὁ συμπολίτης ἐκεῖνος τοῦ Σολωμοῦ, ὑπερβολικὸς καὶ ὀλίγον φλύαρος. Ἐστάθη ἐμπρὸς εἰς τὸν ποιητὴν καὶ ἀπεκαλύφθη.

— Ἀφέντη μου, σὲ προσκυνῶ πού σὲ εἶδα. Εἶμαι ὁ Σπυράκης ὁ Γιαννακὸς σπεισέρης ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο.

Ὁ Σολωμὸς τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μ' ἕνα εἰρωνικὸ καλοκάγαθο μειδίαμα τοῦ εἶπε.

— Βάλλ' το τὸ καπέλλο σου, φίλε μου, μὴ με ἀναγκάσῃς νὰ τὸ βγάλω κ' ἐγὼ καὶ μπορεῖ νὰ συναχθῶ¹.

Ἐνίοτε ὁ Σολωμὸς ἐπήγαινε εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ λόρδου ἀρμοστοῦ Οὐάρδου, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὸν ποιητὴν. Μίαν φορὰν ὅμως δυσηρεστήθη καὶ δὲν ἤθελε πλέον νὰ ὑπάγῃ, ἂν καὶ προσεκληθῆ ἐπιμόνως παρὰ τοῦ ἀρμοστοῦ διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του. Ἐμσολάβησεν ὅμως ὁ κόμης Ἀντώνιος Δούσμανης², στενὸς φίλος τοῦ ποιητοῦ, καὶ τοὺς συνεφιλίωσεν.

¹ Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο μοῦ διηγήθη ὁ γηραιὸς φίλος μου καὶ ἀρχαῖος δικαστὴς κ. Δημήτριος Μινώτος, ὅστις ἐγγώρως προσωπικῶς τὸν ποιητὴν εἶς τὴν Κέρκυραν.

² Ὁ Δούσμανης κατέλαβε διαφόρους διακεκριμένους θέσεις εἰς τὴν ἰατροεπιστήμην τοῦ Ἰονίου Κράτους καὶ συνέγραψεν ἰταλικῶν ἀρχαίων ἱστορικὴν πραγματείαν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Γλαδστωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κάποτε εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ ἀρμοστοῦ, προκειμένου περὶ φοβεροῦ ἐγκλήματος συμβάντος ἐν Κερκύρα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὁ ἀρμοστής εἶπε, μὲ πικρὰν εἰρωνείαν, ὅτι μόνον Ἕλληνα ἠδύνατο νὰ διαπραξῆ τοιοῦτου εἴδους κακούργημα. Τότε ὁ ποιητὴς ἀπεκρίθη·

— Il Greco è primo anche in delitto . .

Ἄλλοτε ὁ Σολωμὸς ἐξήτησε μίαν χάριν ἀπὸ τὸν ἄγγλον γραμματέα τοῦ ἀρμοστοῦ, τὸν Sir Bowen, ὁ ὁποῖος ἐνῶ τοῦ τὴν ὑπεσχέθη κατόπιν ἠθέτησε τὸν λόγον του καὶ εἶπε δικαιολογούμενος·

— Ho dovuto cedere alle istanze di mia sposa.

Ἐπὶ τοῦ ποιητῆς ἀπήντησεν ἀποτόμως·

— La sposa è una grande parola, ma la parola data è una grande sposa.

Κατὰ τὸ 1849 ἐπῆγεν εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ κ. Δημήτριος Μινώτος, ὁ ὁποῖος ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ ἂν ἔχη νὰ τοῦ ἀναθέσῃ καμμίαν παραγγελίαν. Ὁ Δημήτριος ἔστειλε πρὸς τὸν ἀδελφὸν του μηνιαῖον ἐπίδομα ἑκατὸν ταλλήρων καὶ ἐπεφορτίσθη ὁ κ. Μινώτος νὰ τὰ παραδώσῃ πρὸς τὸν ποιητὴν μαζί μὲ μίαν ἐπιστολήν. Ὄταν ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπῆγεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σολωμοῦ καὶ εἶπεν ὅτι ἔχει τὰ χρήματα, ἀλλὰ ὁ ποιητὴς τοῦ ἐμήνυσε διὰ τοῦ ὑπηρέτου του νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν. Τὴν ἐπομένην παρέδωσε πρὸς αὐτὸν τὰ χρήματα ὁ δὲ ποιητὴς τοῦ εἶπεν·

— Ἄφριο νὰρθῆς στή μία νὰ φάμε. Τὴν μίαν ἀκριβῶς, μὴν ἀργήσῃς γιατί ἐγὼ δὲν περμένω.

Ἐπῆγε. Ἐκάθησαν εἰς τὸ τραπέζι. Ὁ ποιητὴς ἦτο εὐθυμος, φρεσκοξυρισμένος. Πλατὸν θολωτὸν μέτωπον, πλαδαρὰ μάγουλα, μακρὸν παχὺ στόμα, μάτια ὅπου ἐνῶ δὲν ἦσαν μαῦρα κατὰ τὰς στιγμὰς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἢ τοῦ θυμοῦ του ἀστραφταν ἢ ἐμαύριζαν¹.

Τὸ γεῦμα τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἀπλούστατον. Σοῦπα, κρέας ψητὸ καὶ κρασί ἀσπρον ἀφθονο. Εἰς τὸ διάστημα τοῦ φαγητοῦ ἦτο διαχτυκώτατος. Ἐτρῶγεν ὀλίγον καὶ ἔπινε πολὺ. Εἰς τὸ τέλος ἐσηκώθη ὁ ποιητὴς καὶ ἐνῶ τὸν συνώδευεν εἰς τὴν θύραν τοῦ λέγει·

— Πρόσεξε· μὴ στοχασθῆς τώρα νὰ ξανάλθῃς σπῆτι μου!

— Μὰ πῶς; νὰ σ' εὐχαριστήσω!

— Ὄχι, ὄχι θὰ μὲ ἰδῆς στή ρούγα² καὶ ἔκλεισε τὴν θύραν.

¹ Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κ. Μινώτου.

Ὄταν ἔγραφε πρὸς τὸν ἀδελφὸν του Δημήτριον εἰς Ζάκυνθον ὁ ποιητὴς συχνὰ τοῦ ἐξήτουσε χρήματα καὶ ἓνα βαρέλι καλὴ βερντέα¹.

Τὸ χρῆμα διὰ τὸν ποιητὴν δὲν εἶχε μεγάλην σημασίαν καὶ τὸ ἐξώδευεν εὐκόλως. Ὄταν εὐρίσκειτο εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ ποιητὴς, ἐκτὸς τοῦ Ροῦδη, τὸν ὁποῖον ἔχει ἀπαθανάτισει εἰς τὸ Ἰατροσυμβούλιον, ἐβοήθει χρηματικῶς καὶ πολλοὺς ἄλλους. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία ὄραία γυνή, σύζυγος ἐνὸς πτωχοῦ ἐργάτου. Μίαν ἡμέραν ἐπῆγεν εἰς τοῦ Σολωμοῦ ὅπως ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ ποιητὴς παρετήρησεν ὅτι ἦτο ἔγκυος.

— Μὲ τέτοια φτώχεια, καὶ θὰ κάμῃς παιδιά; τὴν ἠρώτησε.

— Ἐ! ἀφέντη, ἀπήντησεν ἐκείνη μ' ἓνα πονηρὸν μειδίαμα, κάτου ἀπὸ τὸ στῶμα κανεὶς δὲν συλλογίζεται τὴ φτώχεια.

Ὁ Σολωμὸς ἐγέλασε καὶ τῆς ἔδωσε περισσότερα χρήματα ἀπὸ ἄλλοτε².

***

Εἰς τὴν Κέρκυραν φίλοι τοῦ Σολωμοῦ ἦσαν μία φάλαγξ ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, οἱ ὁποῖοι ἐξῆσαν ἡρεμοὶ καὶ γαλήνιοι τὴν πνευματικὴν ζωὴν μακρὰν ἀπὸ τὴν κοσμικὴν χυδαιότητα, διετῆρει ὅμως σχέσεις ὁ ποιητὴς καὶ μὲ σημαίνοντα πρόσωπα τῆς κερκυραϊκῆς κοινωνίας.

Ὁ Βραΐλας ἐθαύμαζε τὸν Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ ἔλεγε ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψηλότερον αὐτῆς βαθμὸν.

Ὄταν δὲ ἀπέθανεν ὁ Σολωμὸς, ὁ Βραΐλας παρέδιδεν ὡς καθηγητὴς τῆς Καλλιλογίας καὶ Ποιήσεως εἰς τὸ Ἰόνιον Πανεπιστήμιον, καὶ τότε ἔλαβεν ὡς θέμα ἐνὸς μαθήματος τὴν ποιητικὴν ἐργασίαν τοῦ Σολωμοῦ, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἄλλοις·

«Τίς ἦτο καθὸ ποιητὴς θεωρούμενος ὁ Σολωμὸς; εἰς ποίαν τάξιν ἀνήκει; ποία ἡ θέσις ἦν κατέχει μεταξὺ τῶν συγχρόνων τῆς Εὐρώπης; τίς ἡ ποίησις του καὶ τίς ἡ ἐπιρροή του εἰς τὸ μέλλον; Δὲν ἐξιστορῶ ὅλον τὸν ἄνθρωπον, δὲν θέλω νὰ περιγράψω αὐτὸν εἰς ὑμᾶς, οἵτινες ἠτύχησατε νὰ ἴδητε ἰδίως ὄψεις τὸ ἐξαίσιον κάλλος τοῦ προσώπου, ὃ ἐφαίνετο ἐπιλαμπύμενον ἐκ τοῦ ἀπαντάσματος τῆς θείας ἐμπνεύσεως, δὲν θέλω χαρακτηρίσει εἰς ὑμᾶς τὴν κομψότητα τῆς συμπεριφορᾶς του, τὴν ἀρμο-

¹ Βερντέα = ὄρατος μελίχρους οἶνος τῆς Ζακύνθου μὲ ὄραϊαν γεῦσιν.

² Μοῦ τὸ ἀφηγήθη ὁ κ. Δε Βιάξης.

νίαν, τὸν γλυκύτατον ἦχον τῆς φωνῆς του, οὐδὲ νὰ σᾶς ἐνθυμίω τὴν ἔκτακτον ἐκείνην δευδέρκειαν, δὲν θέλω περιγράψω τὰς ἰδιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ἐνεψύχωσε τοὺς νέους εἰς τὰ στάδιον τῶν γραμμάτων, δὲν θέλω εἰπεῖ πρὸς ὑμᾶς πόσον συνεκινεῖτο εἰς τὰ ἀνθρώπινα δυστυχήματα, διότι ἴσως τινὲς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἴδωσι τὰ δάκρυα ρέοντα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του εἰς τὴν ἰδέαν ἰδιωτικοῦ δυστυχήματος, περὶ οὗ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ἤθελεν ἀδιαφορήσει».

Συχνὰ ὁ Σολωμὸς ἐπῆγαινε, μὲ τὸν καθηγητὴν τῶν μαθηματικῶν Κοντούρη, νὰ περιπατήσῃ πρὸς τὴν λιμνοθάλασσαν Χαλιοπούλου ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι τὸ Ποντικονῆσι. Ἡ τεραπνὴ θέα τὸν ἐμάγευεν. Ἐπῆγαινε εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρο καὶ εἶδιδε ζαχαρωτὰ εἰς τὰ παιδάκια τῶν ἄγγλων ποῦ συναντοῦσε. Συνήθως ἔκαμνε μακρινούς περιπάτους πρὸς τὴν κερκυραϊκὴν τοποθεσίαν τὴν καλουμένην Κανόνι.

Μίαν ἡμέραν ὁ Σολωμὸς συνήντησε τὸν κύριον καθηγητὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ Ἰωάννην Οἰκονομίδη, ὁ ὁποῖος εἶχε κατηγορήσει κάποτε τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν καὶ μερικοὺς ἰδιωτισμοὺς τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν. Ὁ ποιητὴς τοῦ εἶπε·

— Καθηγητῆ, ποῦ παίρνεις τὰ τάλαρα σὰν ἄμμο καὶ ἀφίνεις ἄμμο εἰς τὰ μωαλὰ τῶν νέων¹.

Κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα ἐπῆγαινε ὁ Σολωμὸς εἰς τὴν ἐξοχὴν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ τὸν ἐορτάσιμον θόρυβον. Ἀπεστρέφετο ὁ ποιητὴς πρὸ πάντων τὸ θέαμα τῆς σφαγῆς τῶν ἀρνίων.

Μίαν φορὰν ἐπῆγεν εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ ποιητοῦ κ. Μαρκοῦ Ἐκεῖ μία γηραιά χωρική τοῦ ἔφερε κάθε ἀγῆ διάφορα ἀνθη καὶ ὁ Σολωμὸς ἔλεγε·

— Ecco la mia Laura.

Ὁ Σολωμὸς δὲν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας. Εὐχαριστεῖτο νὰ περιπατῆ εἰς ὄρισμα μέρη μόνος του καὶ ἀνενόητος.

Ὁ Ζακύνθιος δικηγόρος Ἄγγελος Ζήζος ὅστις τὸν ἐγνώρισεν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸν χαρακτηρίζει διὰ τῶν ἐξῆς.

«Εἰς τοὺς περιπάτους του ὅταν ἀπαντοῦσε φύσιν ὄραϊαν ἐγένετο παρευθὺς σκεπτικὸς καὶ σιωπηλός. Ἠγάπα τὴν ἐρημίαν. Ἦτον εὐπορος καὶ ὀλίγον κοινωνικός. Ἐκ τῆς πρώτης του νεότητος ἐλευθερίως μετεχειρίζετο τὴν πλου-

¹ Μοῦ ἀνεκονιάθη παρὰ τοῦ κ. Γερασίμου Μαρκοῦ.

σίαν αὐτοῦ κατάστασιν. Εἰς τὰς συναναστορφὰς ἦτο ὀχληρὸς, μελαγχολικός καὶ σκυθρωπός, ἀλλ' ὅταν τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου ἦτο περιέργον ἢ συνήθης του πικρία τὸν ἀφίνει, τὸ πρόσωπόν του γίνεται ζωηρόν, τὰ ὄμματα του σπινθηροβολοῦσι καὶ ἡ μεγαλοφυΐα του ἀποκαλύπτεται»¹.

Κατὰ τὸ 1837 ἐδημοσίευσεν ἐν Κερκύρα ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ὃ ἐκεῖ διαμένων Ἰταλὸς Δομήνικος Δε Νόβιλι, ὅστις εἶχε διορισθῆ καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ γυμνασίῳ Κερκύρας. Ἐκτιμούσε πολὺ τὸν Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ ὄχι σπανίως κατὰ τὰς ἰταλικὰς παραδόσεις του ἐν τῷ γυμνασίῳ ἀπήγγελλε μὲ ἐνθουσιασμὸν διάφορα τετραστίχα.

Ὁ Κανδιάνος Ρώμας ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρα κατὰ τὸ 1853 συλλογὴν στιχογραμμάτων, ἀφιερῶσας αὐτὴν εἰς τὸν Σολωμὸν ὁ ὁποῖος πρῶτος τὸν εἶχε παρακινήσει νὰ γράψῃ εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὸν πρόλογον ὁ Ρώμας ἀποτείνεται πρὸς τὸν Σολωμὸν ὡς ἐξῆς·

«Σὺ πρῶτος μὲ παρεκίνησες νὰ στιχογραφήσω εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς σὲ ἐπομένως οἱ πρῶτοι στίχοι, τοὺς ὁποίους δημοσιεύω, χρεωστοῦνται. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀλλεπάλληλα πολιτικὰ καὶ οἰκογενειακὰ συμβάντα διέκοψαν τὴν συνέχειαν, ὄχι βέβαια τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τῆς στενῆς σχέσεως ἧτις μεταξὺ ἡμῶν ὑπῆρχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φιλία μας δὲν ἐβασίλει ἐπὶ ἐφημέρων θεμελίων, ἀλλ' εἰς τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν, διὰ τοῦτο τὸ αἰσθημα ἐκείνο τὸ ὁποῖον τότε ἔτρεφε πρὸς σὲ ποτὲ δὲν ὀλιγόστευσεν οὔτε ἀπὸ τὸν χρόνον οὔτε ἀπὸ τὰς περιπετείας τῆς τύχης· ὅθεν, διέμεινα πάντοτε, ὡς ἦμην τότε, ἐνθερμὸς ζηλωτὴς καὶ τῆς ἀρετῆς σου καὶ τῆς ἐξόχου μεγαλοφυΐας σου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνη ἡ φιλία ἧτις μὲ παρακινεῖ νὰ σᾶς προσφέρω τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημα, μὲ ὠθοῦσιν ἀκόμη καὶ τὰ λαμπρὰ σου συγγράμματα. Σὺ πρῶτος ἐδώρησες εἰς τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος σου πρωτότυπον ποίησιν. Σὺ διὰ τοῦ Ὑμνου σου ἀπέδειξες τὸ ὑπέρτατον μεγαλεῖον εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἀνιψωθῆ ἡ γλῶσσα μας δύναται. Σὺ εἰς τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Λάμπρου καὶ τὰς ἄλλας μικρὰς ποιήσεις σου, ἔδω-

¹ Ἠβλ. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ὑπὸ Ἄγγ. Ζήζου. Ζάκυνθος 1857 καὶ τὴν Ζακυνθίαν ἐφημερίδα ὁ Σπινθηρ, ἔτος α', ἀρ. 18, 15 Ἰουνίου 1843, σελίς 140. Αἱ ὀλίγα αὐτὰ γραμματῆ, ἐντελῶς ἀγνωστοί, μᾶς δίδουν μίαν ἀληθῆ καὶ χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τοῦ Σολωμοῦ.

σες τρανόν δείγμα ότι ουδεμία εικών, ουδέν αίσθημα, ουδέν πάθος υπάρχουν, μη δυνάμενα δι' αυτής να εκφρασθώσι με τὰ διαυγέστερα και τὰ ζωηρότερα χρώματα και με τούς χαριεστέρους και αρμονικωτέρους στίχους. Σὺ τέλος απέδειξες ότι ἡ ἔθνική μας γλώσσα εἶναι ἡ αὐτὴ ἥτις ἀνύψωσε τούς Ὀμήρους και τούς Πινδαρούς, οἵτινες ἐξέπληξαν τὸν κόσμον με τὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα, ὡς τὰ ἰδικά σου, θὰ εἶναι ἀθάνατα. Ἄγαπα με ὡς σὲ ἀγαπῶ, και νόμιζέ με πάντοτε ὡς ἓνα ὅστις σὲ ἐκτιμᾷ και σέβεται»¹.

Τὰ Ἄνθη και τὴν ἀφιέρωσίν τους ἐσατύρισεν ὁ κερκυραῖος Κάλλος διὰ τοῦ ἐξῆς διστίχου·

*Ὀνάκωνθον ζακύνθω γι' ἄνθη τοῦ Ἐλικῶνος
προσφέρεις εἰς τὸν Σολωμόν, ὡσάν νὰ ἦτον ὄνος.*

Εἰς μίαν ὥραν τῆς ἀνοιξιάτικης δύσεως ὁ Σολωμός, εὐρισκόμενος με τούς ἀγαπητοὺς φίλους του εἰς μίαν ἐξοχὴν τῆς Κερκύρας, ἔβλεπεν ἀφηρημένος τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ἐκύτταζε τὰ διάφορα χρώματα εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὰ βουνὰ και εἰς τὸν οὐρανόν. Ὑστερα ἐγύρισε και εἶπε πρὸς τούς φίλους του ποῦ ἐκύτταζαν κ' ἐκεῖνοι σιωπηλοί.

— Κάπου λέγω γι' αὐτὰ τὰ χρώματα, «ὅπου δὲν ἔχουν ὄνομα κ' ἔχουν περίσσια κάλλη», τέτοιες μποροῦμε νὰ ποῦμε ότι εἶναι και αἱ πολὺς και πολυποίκιλες δυνάμεις τῆς ψυχῆς...

Ὁ ποιητὴς ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὴν γλώσσαν τῶν χωρικῶν και, ὅταν ἤκουε καμμίαν ὠραίαν λέξιν ἢ φράσιν ἀγνωστον, πάντοτε εἶδιδε πρὸς αὐτοὺς ὀλίγα χρήματα.

Και εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ ποιητὴς ἐπρόσεχεν εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ και εἰς τὰ τραγούδια ὅπου ἔφαλλεν ἓνας τυφλὸς ἐπαίτης.

***

Ὁ Σολωμός και ὁ Θωμαζέος. Ὁ ποιητὴς συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας με τὸν ἐξόριστον ἐν Κερκύρα δαλματόν, ὁ ὁποῖος ἐγένετο κωνόνος τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1853 ἐκκλινοφόρησεν εἰς τὴν Κέρκυραν ἡ ψευδὴς διάδοσις ότι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐσηματίσθη μία εταῖρία, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετεῖχον και Ἴταλοί, ἐναντίον τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μερικοὶ ἐκ τῶν ἐν Κερκύρα Ἰταλῶν υπέστησαν παρὰ τῶν κατοίκων προσβλητικὸς ὑπανιγμούς. Μίαν νύκτα δυὸ Ἴταλοὶ εὐρισκόμενοι εἰς ἓν οἰνοπω-

¹ Ἄνθη. Κερκύρα, τυπογραφεῖον Σχερία, 1853.

λεῖον ἤκουσαν τὰς αὐτὰς ὕβρεις. Ἐξῆλθον ἐν σιγῇ και μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψαν. Τότε ἤκουσαν ἔξω φωνὰς και ἄσματα και νομίσαντες ότι προκαλοῦνται, ἐξέρχονται και συμπλέκονται. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ἐκείνην ἔμεινε νεκρὸς ἓνας ἡπειρώτης. Διὰ τὸ ἐγκλημα τοῦτο κατεδικάσθησαν οἱ δύο Ἴταλοὶ, ὁ ἓνας εἰς θάνατον διὰ φόνον ἐκ προμελέτης, ὁ ἄλλος εἰς εἰκοσαετῆ δεσμά. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ ἐθεωρήθη ὡς μὴ στηριζομένη ἐπὶ γεγονότος ἐντελῶς ἀποδειχθέντος. Διὰ τοῦτο ὁ Θωμαζέος ἔκαμεν αἰτησιν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Γερουσίας και τούς γερουσιαστὰς τῶν Ἰονίων Νήσων, ζητῶν ν' ἀποδοθῇ ἡ δικαιοσύνη και ἡ ζωὴ εἰς τούς καταδίκους.

Ὁ Σολωμός, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ἐφάνη συνεπίκουρος εἰς τὸν Θωμαζέον, ὁ ὁποῖος μετεχειρίσθη τὸ θάρρος ἐκεῖνο τῶν μεγάλων ψυχῶν ὅπου ἀντικρύζουν κάθε κίνδυνον.

Ὁ Σολωμός συζητῶν με τούς δικαστὰς, προσήλωνε τὰ προφητικά του μάτια κατεπάνω τους και κατῴρθωνε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν προμελετημένην ἀσπλαχνίαν τῶν.

Ἄν και ἐγνώριζεν ὁ ποιητὴς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐξουσίας και τῶν ἀρχῶν τὰς παρεκάλει δεικνύων ότι θέλει νὰ ἐπιβῇ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἀτηλιπίζετο. Παρακαλῶν ὁ Σολωμός ἓνα δικαστὴν, νὰ εἰσακούσῃ τὴν παράκλησιν τοῦ Θωμαζέου, τοῦ ἔλεγε με ὑπερήφανον μέτωπον και με δυνατὴν φωνὴν ἀντηχοῦσαν ὡσάν ὕβρις.

— Σὰς φιλῶ τὰ χέρια.

Ὁ Σολωμός ἐπῆγεν εἰς τὸν λόρδον ὑψηλὸν ἀρμοστήν και τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐπέμβῃ. Ἄλλὰ οὗτος ἡρνήθη δικαιολογούμενος ότι δὲν τοῦ ἐπετρέπετο και ἀφοῦ ἠκροάσθη μετὰ λύπης τὸν ποιητὴν τοῦ εἶπε·

— Μὴ με λυπεῖτε και μὴ καθιστάτε τὴν θέσιν μου δυσκολωτέραν ἀπὸ ότι εἶναι.

Ὁ Σολωμός τοῦ ἐπέδειξε τὴν κυβέρνησιν και τούς δικαστὰς οἱ ὁποῖοι προσέχουν διὰ νὰ ὀδηγήσουν τὴν συνείδησίν των συμφώνως με τούς θεοῦ βούλους τῆς ἀγορᾶς και τῶν δρόμων.

Ὁ ἀρμοστής εἶπεν εἰς τὸν ποιητὴν ότι μόνον μία αἰτησὶς τῶν ἀδελφῶν τοῦ φονευθέντος ὑπὲρ τοῦ φονέως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν γερουσίαν. Ὁ Σολωμός, ἀμφιβάλλον περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἀπετάθη πρὸς τὸν ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον. Ὁ ἐπίσκοπος κατ' ἀρχὰς ἐφάνη ψυχρὸς και ἐπιφυλακτικὸς, εἰς τὴν θέρμην δμως τῶν λόγων τοῦ ποιητοῦ ἐγερθεὶς ἀπὸ τῆς ἔδρας του ἠσπᾶσθη συγκινημένος τὸ μέτωπον τοῦ

Σολωμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔσκυψε με σέβας και τοῦ ἐφίλησε τὰς χεῖρας¹.

Ἡ φιλία τοῦ Θωμαζέου και τοῦ Σολωμοῦ ἦτο στερεὰ και ἀδιάπτωτος. Ὅταν ὁ Θωμαζέος μετέφρασεν εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν μερικὰ σερβικὰ τραγούδια, ὁ Σολωμός εὔρεν εἰς αὐτὰ ἓνα ἄερα τῶν ἑλληνικῶν βουνῶν και ἤθελε νὰ τὰ τονίσῃ ὁ Μάντζαρος.

Ὁ Θωμαζέος ἠγάπα τὸν Σολωμόν και ἔγραφε περὶ αὐτοῦ «νεὸς ἔφαλε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος και ὕστερα ἐσίγησε διὰ νὰ ψάλλῃ κατόπιν μίαν ποιήσιν ὅχι ὀλιγώτερον ἀρμονικὴν ἀλλὰ περισσότερον μελετημένην (non meno armoniosa e più meditata)². Τὰς λέξεις ταύτας ἔγραφεν ὁ Θωμαζέος εἰς μίαν συγκριτικὴν μελέτην μεταξὺ τῆς Κορσικῆς, τῶν Ἰονίων νήσων και τῆς Δαλματίας.

Ὁ Σολωμός εἶχε μεγίστην εὐκολίαν νὰ μιμῆται τὰ ἔργα διαφόρων ποιητῶν και νὰ παρωδῇ. Ὁ Θωμαζέος ἀναφέρει ότι τοῦ ἀπήγειεν ὁ ποιητὴς ἓνα στιχοῦργημα εἰργασμένον κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μόντη και ἐν ἄλλο κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μπάδρον, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ἀπαράλλακτα ὡς νὰ εἶχον γραφῇ παρ' αὐτῶν³.

Κατὰ τὸ 1857, ὅταν ἀπέθανεν ὁ ποιητὴς, ὁ Θωμαζέος ἔγραψεν ἐκ Τορίνου εἰς Κέρκυραν πρὸς ἓνα φίλον του· «Ἀκόμη και ἂν εὔρεθοῦν ὄλα ὅσα ἔγραψεν ὁ Διονύσιος και πάλιν ἀποσπάσματα θὰ εἶναι. Ἦτον ἐκλεκτὸν πνεῦμα, ἀλλὰ ἡ εὐκολὸς φήμη, ὁ τίτλος τοῦ κόμητος και τὰ πλοῦτη τὸν ἐβλαψαν... Μὴ εἰπήτε αὐτὰ εἰς κανένα, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὸν ἠγάπησε και δὲν τὸν ἐξετίμησε περισσότερον ἀπὸ ἐμέ»⁴.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του εἰργάζετο δυσκολώτατα ὁ Σολωμός. Τοῦτο ὁ Θωμαζέος τὸ ἀποδίδει εἰς τὴν ἐκ φύσεως ὀκνηρὰν διάθεσιν τοῦ ποιητοῦ. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀκριβῶς ἤρχισεν ἡ ἐνσυνείδητος ἐργασία τοῦ δημιουργοῦ. Ὁρίμασε πλέον τὸ πνεῦμα του και ἐλευθερώθη ἡ σκέψις του ἀπὸ τὰ ξενικὰ δεσμά⁵. Ὁ Σολωμός ἠσθάνετο

¹ Πρὸβλ. N. Tommaséo, Il supplizio d' un italiano a Corfù. Firenze 1855. σελ. 141-147.

² Storia Civile nella letteratura, studi di N. Tommaséo. Roma 1872, σελ. 516.

³ N. Tommaséo, Dizionario Estetico, 4 ristampa. Firenze 1867, σελ. 1011.

⁴ Niccolò Tommaséo, Il secondo Esilio, vol. 3. Milano 1862, σελ. 120.

⁵ Ὁ Καλοσοφθὸς ἀναφέρει ότι ὁ Σολωμός ὅταν ἔγραψεν ἐν Κερκύρα τούς Ἐλευθέρους πολιορκημένους προσεπέθει νὰ μὴν ὑπάρχῃ εἰς αὐτοὺς οὐδὲ εἰς στίχους ὁ ὁποῖος ἀπλῶς νὰ ἐνθυμίζῃ ξένον ποιητὴν (Παναθηναῖα, ἔτος β', 30 Μαΐου 1902). Βλέπετε και τὴν

τὴν σκέψιν βαθέως και διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν εἰς ἐντελεῖς στίχους ἐπροηγεῖτο μακρὰ και ἐπίπικτος διανοητικὴ ἐργασία. Αἱ τελευταῖαι του διανοητικαὶ προσπάθειαι ἐζήτουν τὴν αὐτόνομον τέχνην ἢ ὁποῖα ἀνευρίσκει εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς τὴν αἰτίαν και τὸν σκοπὸν τῆς. Εἰς τὰ τελευταῖα του ποιήματα φαίνεται ὡς νὰ ἀρνῆται τὴν πρώτην του ποιητικὴν ἐργασίαν, τὸ πνεῦμα του κουρασμένον και ὀλίγον ἀνήσυχον, ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα τῆς ὑπερτάτης τέχνης, περιφρονεῖ τούς συνδυασμοὺς τῆς δημοκρατικῆς καὶ τὰς ἐναλλαγὰς τοῦ ρυθμοῦ και ζητεῖ μίαν νέαν ἀρμονίαν εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς βαθυτέρας σκέψεως με τὴν ἀπλουστερὰν μορφήν. Ὅπως ἦτο εὐαίσθητος ὁ Σολωμός, ἡ ἰδέα ἐγεννάτο εἰς τὴν σκέψιν του με μεγάλην ἐντασιν και παραστατικότητα. Ὅπως ὁ φυσιολογικὸς ἄνθρωπος εἶναι πλέον εὐαίσθητος ἀπὸ τὸ ζῶον, οὕτω και ὁ καλλιτέχνης (δὲν γνωρίζω ἀληθινώτερον ἀπὸ τὸν Σολωμόν εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα) πάντοτε εἶναι περισσότερον εὐαίσθητος ἀπὸ τὸν κοινὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἰδέα ἦτο διὰ τὸν Σολωμόν ἓνα ψυχικὸν πρόπλασμα, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐργασία. Συχνὰ περιπατῶν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Σπιανάδαν ἀνεξήτει μέσα εἰς τὴν σκέψιν του τὴν φεύγουσαν ῥίμαν.

Μίαν τοιαύτην ἡμέραν παρουσιάσθησαν ἐμπρὸς του δύο ἄνθρωποι. Ὁ ἓνας ἦτο ξένος, ὁ ὁποῖος ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ τὸν ποιητὴν, ὁ ἄλλος ἦτο φορτικὸς κερκυραῖος, κολακευόμενος ότι ἔχει σχέσεις με ὄλον τὸν καλὸν κόσμον και δὲν γνωρίζει ὄλα τὰ σημαίνοντα πρόσωπα. Δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν σχέσιν με τὸν Σολωμόν ἐν τούτοις εἶχεν ἀναλάβει νὰ τοῦ συστήσῃ τὸν ξένον.

Ὁ Σολωμός ἐρεθισμένος διότι τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς σκέψεις του ἤκουσε σιωπηλὸς τὴν σύστασιν και ὕστερα, στρεφόμενος, με ἓνα εἰρωνικὸν μειδίαμα, πρὸς τὸν ξένον, τὸν ἐρωτᾷ.

— Καὶ ποῖος εἶναι, παρακαλῶ, αὐτὸς ποῦ σὰς ἐσύστησε πρὸς ἐμέ;

Και ἔφηνεν ὁ ποιητὴς ἀφίνων ἐκκληκτον τὸν ξένον και κατηχοχυμένον τὸν ἀναιδῆ κερκυραῖον¹.

***

Ὁ Παῦλος Κόστας² εἶχε φιλίαν με τὸν Σο-

ἐπιστολὴν τοῦ Θωμαζέου εἰς τὸν Ζακύνθιον ἱστοριογράφον Π. Χιώτην, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ζακύνθου Ἄγανίττην τοῦ ἔτους 1867, τεῦχος β', ὅπου ὀμιλεῖ περὶ τοῦ Σολωμοῦ.

¹ Μοῦ ἀνεκοινώθη παρὰ τοῦ κ. Φρ. Καρρέ.

² Ὁ Κόστας ἐδημοσίευσεν διάφορα βιβλία Ἰταλιῶτι

λωμόν. Ὁ Κόστας διαμένων ἐν Κερκύρα συνέθεσεν ἐν ποίημα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑδάτων. Εἰς τὸ ποίημα φαντάζεται ἕνα τυφλὸν ὅστις πρῶτην φορὰν ἀκούει τοῦ ὕδατος τὴν ῥοὴν καὶ ψάλλει τὸ εὐχάριστον γεγονός. Ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ ὑπηρετήθη παρὰ τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Λουδοβίκος Τσιαμπολίνης, ὁ συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διαμένων ἐν Κερκύρα ἐσχέτισθη μετὰ τὸν Σολωμόν καὶ μετέφρασεν εἰς ἰταλικούς στίχους τὴν φθὴν εἰς μοναχὴν¹:

*Ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Ἀπλαστοῦ
οἱ ἀγγέλοι ἐκατεβήκαν
καὶ μετὰ τοῦ μοσχολίβανου
τὸ σύγνεφο ἐμπήκαν
νὰ ἴδωσιν ποῦ τὸ κοράσιο
κινεῖ στήν ἐκκλησιά...*

Ἡ μετάφρασις τῶν πρώτων δύο ἑξαστίχων ἔχει ὡς ἑξῆς:

*Scesi in terra dagli alti splendori,
ove in trono l' Eterno riposa,
stanno intenti degli angeli i cori
entro a nube d' incenso odorosa
vacheggiando la Vergin che all' ara
s' incammina con tacito pié.*

*È risorto; favella una voce
che da labbra dorate sprigiona.
È risorto risponde veloce
uno spirto che dolce ragiona.
Hanno in volto la face del sole
han sul labbro l' amore e la fé.*

Ὁ Σολωμὸς ἐσχέτισθη καὶ μετὰ τὸν ἰταλὸν φιλόλογον Βικέντιον Νανούτιον, ὁ ὁποῖος ἦτον

ἐν Κερκύρα καὶ ἐν ὠραῖον περὶ ἐκπαίδευστος. Ὁ φίλος κ. Στέφανος Μαρτζώκης ποιητὴς μοῦ ἐδιηγήθη κάποτε, ὅτι ὁ Κόστας μὴ συμφωνῶν μετὰ τοῦ Σολωμοῦ περὶ τῆς ἐρμηνείας ἐνός χωρίου τοῦ Δάντη ἐξήγησε δι' ἐπιστολῆς τὴν γνώμην τοῦ Ἰακώβου Λεοπάρδι. Ὁ Κόστας ὑπέθεσε φίλος καὶ διδάσκαλος πολλῶν διακελευσθέντων ἐπικρατιῶν.

Τὴν μετάφρασιν ταύτην ὁ Τσιαμπολίνης ἐδημοσίευσεν κατὰ πρότερον εἰς τὸ τεύχος τῷ 1836 εἰς τὴν ἰταλικὴν πόλιν Forlì (περὶ βλ. Bibliografia Italiana, ἀριθ. II, Milano 1836, ἀριθ. 756, σελ. 74), κατόπιν δὲ τὴν ἀνεδημοσίευσεν εἰς Prose e Poesie di Luigi Ciampolini, 2 edizione, Firenze 1838, τόμος 2, σελ. 90, καὶ μετὰ τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον. Τὴν συλλογὴν ταύτην τῶν ἔργων τοῦ ὁ φιλέλληνας ἰταλὸς λόγιος ἀφιέρωσε μετὰ λέξεις πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ai Greci dell' Jonio, εἰς δὲ τὸν δευτέρου τόμον (σελ. 121) ἐδημοσίευσεν φθὴν Le feste Corciresi, γραφεῖσιν τῷ 1826 καὶ ἀφιέρωσιν εἰς τὸν τότε πρόεδρον τῆς Ἰονίου γεροντίας Μαρτίνου Βέγιαν.

ἀκαδημαϊκὸς τῆς Κρούσκας καὶ ἐχορηγίωσεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διευθυντὴς τοῦ λυκείου τῆς Λευκάδος¹, καὶ μετὰ τὸν ἰταλὸν αὐτοσχεδιαστὴν Μποριόνη, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὡς θέμα διὰ τὴν αὐτοσχεδιάσιν τὸ ἰταλικὸν τοῦ ποίημα Ὀρφέο².

Cantor che vuoi la sposa, e corri al cieco
carcere della notte e dell' obbligo,
non t' incresea se, innanzi a quello speco,
giunsi, con questi ineluti spirti, anch' io...

Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Ἴόνιον Πανεπιστήμιον τῆς Κερκύρας, διηγείται³ ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀπεδοκίμαζε τὸ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ποίημα τοῦ Βιλαρά⁴ διότι ἐξύμνει τύραννον.

Ὁ Σολωμὸς ἐνεπνεύσθη τὸν Πόρφυραν⁵ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος. Ἐνας νέος ἀγγλος στρατιώτης ἐνῶ εἶχε ὑπάγει διὰ νὰ κολυμβήσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας κατεβροχθίσθη ἀπὸ ἐν θαλάσσιον τέρας, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἑπτάνησον τὸ λέγομεν σμπρίλιος ἢ σκυλόφαρο. Τὴν ἄλλην ἡμέραν τὰ κύματα ἔρριψαν εἰς τὴν ἀκρογιαλιὰν ἕνα ἀπομεινάρη τοῦ σώματος.

*Κοιτᾷ ἐν' ἐκεῖ σὺ τὸν νῆον ἐμπρός ὁ τίγρις τοῦ πελάγους,
καί, ἄλλοιά! μακριὰ εἶναι τὸ σπαθί, μακριὰ εἶναι τὸ νουφρέκι.*

Τὸ ὠραῖον ἀπόσπασμα (III-V) εἶναι εἰς τὸ στόμα τοῦ κολυμβητοῦ ὁποῦ ἐξυμνεῖ τὰς καλὸν τῆς φύσεως πρὶν συναντήσῃ τὸ θαλάσσιον τέρας.

¹ Ὁ Νανούτιος ἐδημοσίευσεν διὰ τοὺς ἐπικρατιῶν σπουδαστὰς τρίτομον ἰταλικὴν γραμματολογίαν, ἔγραψε δὲ καὶ ἀποελληνικὸς στίχους, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τσιαμπολίνης (Prose e Poesie κλπ. τόμ. 1, σελ. 196).

² Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Σολωμοῦ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Καλοσογούρου καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ « Παναθηναϊκά » (ἔτος Β', 1902, σελ. 161).

³ Βλ. Φιλολογίας Πάρεργα, τὰ Σούτσου κλπ. Ἀθήναι 1854, σελ. 188.

⁴ Εἰς τὸ πανηγυρικὸν τεύχος τῶν « Παναθηναϊκῶν » περὶ Σολωμοῦ (30 Μαΐου 1902, σελ. 124) καθὼς καὶ εἰς τὰ « Παναθηναϊκά » τῆς 31 Μαρτίου 1904 (σελ. 368), ἐδημοσιεύθη ὡς ἀποδοκίμων ἐν Ζακύνθῳ εἰς τὸν Σολωμόν τὸ ἐξῆς διὰ τὸν Βιλαρά (βλέπε Ἀπαντα Ἰωάννου Βιλαρά, Ζάκυνθος 1871, σελ. 142).

⁵ Γυμνὸς στὸν κόσμο μῆλα καὶ θὲ νὰ βγῶ γυμνός,
ὁ κόσμος εἶναι ξένος, δὲν εἶναι κανενός.

Εἶναι δὲ παράφρασις τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἑλληνικοῦ διστίχου

*Γῆς ἐπέβην γυμνός, γυμνός δ' ἐπὶ γαῖαν ἔπιμι
καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν δὲ τὸ τέλος.*

⁶ Γαλλιστὶ requin, ἑλληνιστὶ κόρφυρας, εἶδος καρχαρία.

σιον τέρας. Λέγει διὰ ἕνα πουλί ποῦ κελαιδεῖ εἰς τ' ἀκρογιαλί.

*Ἐκεῖ γρικᾷ τῆς θάλασσας καὶ τοῦρανοῦ τὰ κάλλη,
κ' ἐκεῖ τραβᾷ τὸν ἦχο του μετὰ τὰ μάγια ποῦ χει.
Γλυκὰ ἔδωσε τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐρμὰ τοῦ βράχου...*

***

Ὁ σατυρικός ποιητὴς Ἀνδρέας Λασκαράτος κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν (1833) ἦτο διορισμένος ἐν Κερκύρα εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Γερουσίας, καὶ μαζί μετὰ ἄλλους φιλομούσους νέους ἐσύχναζεν εἰς τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδεικνυε τοὺς πρώτους στίχους του. Ὁ ποιητὴς ἐνεβάθυνε εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ νεοῦ Λασκαράτου καὶ τὸν ἐδέχετο μετὰ εὐχαρίστησιν. Μίαν ἡμέραν ὁ Λασκαράτος εὗρίσκει εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Σολωμοῦ ἕνα νέον ἀναγινώσκοντα ἕνα ἀνόητον στιχοῦργημα, καὶ ὁ ποιητὴς τὸν ἠκροῦτο ἀφανὸς καὶ σκεπτικός, εἰς τὸ τέλος δὲ τὸν ἐπήνεσε. Ὅταν ὁ Λασκαράτος τοῦ ἀπήγγελλε στίχους τοῦ ὁ Σολωμὸς τὸν διέκοπτε, τοῦ ἔκαμνε παρατηρήσεις καὶ τὸν ἐδιόρθωνε, καὶ ὅταν τοῦ παρεπονέθη διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἀνέφερε τὸν ἄλλον νέον στιχοῦργον, τότε τοῦ ἀπήνεσε ὁ Σολωμὸς:

— Ἐχε ὑπομονήν. Ἀπὸ τοὺς στίχους σου ἀφαιρῶ γιατί ὑπάρχει καὶ κάτι καλὸ ποῦ μπορῶ νὰ τὸ ἀφίσω, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου δὲν ἀξίζει τίποτε καὶ γιὰ τοῦτο δὲν ἀφαιρῶ τίποτε¹.

Ὁ Σολωμὸς ἔτρεφε μεγάλην ἀντιπάθειαν ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν Σούτσων, οἱ ὁποῖοι κατηγόρουν τὸν βασιλέα Ὀθωνα διότι ἀπένειμε πρὸς τὸν ποιητὴν, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1849, τὸν χρυσοῦν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος.

Μετὰ τὴν ἐλευθεροτυπία (1848) ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος μετέβη εἰς Κέρκυραν ὅπως δημοσιεύσῃ λιβελλοὺς ἐναντίον τοῦ Ὀθωνος. Τότε ἐξήγησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Σολωμόν. Ἐπῆγεν εἰς τὸ σπίτι τοῦ ποιητοῦ καὶ ἐκτύπησεν ὅταν ἐφάνη ὁ ὑπηρετὴς τοῦ εἶπε:

— Πὲς πὼς ὁ ποιητὴς Σούτσος περιμένει κάτω.

Εὐθὺς μετ' ἄλλογον ὁ Ζακυνθινὸς ὑπηρετὴς ἐγύρισε καὶ μετὰ μίαν εἰρωνικὴν ἀδιαφορίαν τοῦ εἶπεν:

— Ὁ κόνιτις προστάζει νὰ σᾶς πᾶ, πὼς δὲν ξέρει κανένα Σούτσον ποιητὴν.

Ἦτο μία ἐκδικησις.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος εἰς τὸ Πανόραμα

¹ Τὸ ἀναφέρει ὁ Λασκαράτος εἰς τὰ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματά του.

τῆς Ἑλλάδος, εἰς μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα Ὀθωνα γράφει:

*Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σολωμὸς ἔδοποιον μεγάλοι
κ' οἱ δύο παρημέλησαν τῆς γλώσσης μας τὰ κάλλη,
ἰδέαι ὅμως πλοῦσαι, πτωχὰ ἐνδεδυμένοι
δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμένοι.*

Εἰς μίαν σημείωσιν τοῦ ποίηματος πρὸς τὸν βασιλέα Ὀθωνα γράφει ὁ Σούτσος:

« Οἱ Σολωμοὶ γεννημένοι εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ προικισμένοι μετὰ λαμπρὰν φαντασίαν, ἀδίκως παρημέλησαν τῆς γλώσσης ἡμῶν τὰ κάλλη καὶ ἠκολούθησαν εἰς τὰς ποιήσεις των τῆς ἰταλικῆς στιχοῦργίας τοὺς κανόνες. Μεταξὺ τῶν ποιημάτων τοῦ κ. Διονυσίου Σολωμοῦ, ὅστις περιέπεσε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αἰτοπον, σημειώσεως ἀξίος εἶναι μάλιστα ὁ εἰς τὴν ἐλευθερίαν διδύραμβός του πλήρης ὕψους καὶ οἴστρου πινδαρικοῦ, μετὰ ὅλας δὲ τὰς ἀναριθμήτους ἐλλείψεις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ρυθμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀσχημίζουσι ὅλα του τὰ ποιήματα, εὐκαταῖον εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς φιλολογίας μας ν' ἀφήσῃ ὁ νέος οὗτος ποιητὴς τὸν ἀργὸν βίον, τὸ dolce far niente τῶν ἰταλῶν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὰς πολλὰς ἡδὴ χρόνον παρημελημένας ποιητικὰς ἐργασίας του ».

***

Ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Ρεγάλης. Κατὰ τὸ 1851 εὐρισκόμενος ὁ Ρεγάλης εἰς τὴν Κέρκυραν ἐγνώρισε τὸν Σολωμόν περὶ τοῦ ὁποῖου ἔγραψε τὰ ἐξῆς εἰς τὸν ποιητὴν Γεώργιον Ζαλοκώσταν.

« Ἡ ὁμιλία του εἶναι ἕνας θαυμάσιος συνδυασμὸς κριτικῆς καὶ ποιήσεως. Εἰς τοὺς λόγους του ἀναλαμβάνουσι συχνὰ μεγάλα εἰκόνες καὶ ὅταν ὁμιλεῖ περὶ τῶν μεγάλων συγγραφέων τοὺς ἀνατέμνει μετὰ σπανίαν τέχνην. Ζῆ μνηστικῆς ἀποφεύγων τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἴδῃ τὸν εὕρισκε εἰς τὴν Σπινάδα καὶ μετὰ μεσημβρίαν παρὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν. Συχνὰ ἀναμνηστικὸς εἰς τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν ποῦ πηγαίνουν εἰς τὸ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν σχολεῖον. Ἀγαπᾷ τοὺς ἰταλοὺς καὶ ἔχει ψυχὴν μετὰ εὐγενὴ αἰσθήματα »¹.

Ὁ Ρεγάλης εἶπεν διὸ ὁ ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἶναι ἡ πρώτη καὶ λαμπροτέρα σελὶς τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Ρεγάλη ὁ Ζαλοκώστας ἀπήνεσε ὅτι εἰς τὸν λόγον περὶ

¹ Βλ. τὸ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Α. Φραβασιῆ ἰταλιστὶ ἐκδοκίμων περιοδικὸν Rassegna Ellenica, ἔτος 1, σελ. 77.

τῶν ποιημάτων του τοῦτο τὸ ὄφειλεν εἰς τὸν Σολωμόν. «Με εὐχαριστήσατε, ἔγραψε πρὸς τὸν Ρεγάλδην ὁ Ζαλοκώστας, ὁμιλοῦντες περὶ Σολωμοῦ, εἶναι ἕνας παράδοξος ἄνθρωπος πρὸς τὸν λατρεύω ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ὑπερφηρανεύεται μίαν ἡμέραν ὁ δυστυχισμένος αὐτὸς τύπος».

Τὴν 30 Αὐγούστου 1851 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐν Κερκύρα Ἰονίου Ἀκαδημίας ὁ Σολωμὸς ἀπήγγειλεν, ἐνώπιον ἐλεγκτοῦ ἀκροατηρίου, τὸ ἰταλικὸν ποίημά του *La navicella greca*¹ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ρεγάλδην ὅπως αὐτοσχεδιάσῃ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Salve, d' Eterna terra inclito figlio,
ove grande fù sempre il canto e l' opra,
nelle prospere sorti e nelle avverse,
ove la pietra e l' arid' erba è buona;
ove barbaro giunsi e tal non sono.

Ὁ Σολωμὸς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς ἐστράφη πρὸς τὴν ἰταλικὴν σύνθεσιν². Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι δεῖγμα τοῦ τρόπου μετὰ τὸν ὁποῖον εἰργάζεται ὁ Σολωμὸς, εἶναι ἕνα συγγώνευμα τοῦ ἐπικοῦ μαζὶ καὶ τοῦ λυρικοῦ εἶδους εἰς μίαν ὡραίαν ἀπλότητα.

Ὁ Ρεγάλδης γράφει περὶ τοῦ ποιητοῦ:

«Ὁ Σολωμὸς εἶναι ἢ πιστοτέρα ἔκφρασις τῆς πατρίδος του ἢ γλῶσσα τὴν ὁποῖαν μεταχειρίζεται εἶναι ἢ μόνη διὰ τὴν ποίησιν καὶ ὁ στίχος του, ἐκτὸς τοῦ ὡραίου τῆς συλλήψεως, εἶναι θαυμάσιος διὰ τὴν ἁρμονίαν. Ὁ ἱππότης Ν. Μάντζαρος μοῦ ἔλεγε ὅτι δύο ἄνθρωποι ἐπέδρασαν ζωηρῶς ἐπ' αὐτοῦ ὁ Τσιγγαρέλλης καὶ ὁ Σολωμὸς, ὁ ἡγεμὼν τῆς ἁρμονίας καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως...»³.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κερκυραϊκοῦ λόφου ὅπου ὑπάρχει ὁ φάρος, καὶ παρὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν συχνὰ συνηγάτο ὁ Σολωμὸς μετὰ τὸν Ρεγάλδην κατὰ τὸ 1851.

Οἱ δύο ποιηταὶ εἰς μακρινούς περιπάτους

¹ Μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Γ. Καλοσοῦρου (βλέπε Παναθήναια ἔτος β' σελ. 114).

² Τὰ ἰταλικά σονέττα τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Σολωμοῦ ἐξεδόθησαν μετὰ ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ὄχιον Φώσκολον, παρὰ τοῦ λογίου Λουδοβίκου Στράνη, φίλου τοῦ ποιητοῦ, ἐν Κερκύρα κατὰ τὸ 1829 ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ δὲ Ζακύνθιος ποιητὴς κ. Ἀριστείδης Καφοκέφαλος ἐδημοσίευσε αὐτὰ, ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὸ 1902, εἰς ἑμμετρον ἐλληνικὴν μετάφρασιν.

³ G. Regaldi, Storia e letteratura κλπ. Livorno 1879, σελ. 368. Εἰς τὸν τόμον τοῦτον ἔχει ἀναδημοσιευθῆ Ἡ Ὀριεντι, Isole Jonie, Corfù, Dionigi Solomos κατὰ τὴν ἐκδόσιν τῆς Γενουῆς τοῦ 1853.

ὁμίλου συχνὰ περὶ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας, περὶ τοῦ Μαντζῶνη, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Μόντη. Ἐδιηγείτο ὁ Σολωμὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ζωὴν του. Ἔλεγε τὰς ἐντυπώσεις του.

— Monti è una nuvola fortemente colorata. Il Leopardi è torpido.

Κάποτε ὁ Σολωμὸς εἶπε πρὸς τὸν ἰταλὸν αὐτοσχεδιαστὴν

— Per mè la poesia è la ragione convertita in imagini e sentimenti.

Ὁ Ρεγάλδης, καθὼς διηγείται ὁ ἴδιος, ἐσκόπευε νὰ μεταφράσῃ ἰταλιστὶ τὸν ὕμνον, δὲν τὸ ἔκαμεν ὁμοῦς διότι μίαν ἡμέραν εἰς τὸν συνηθισμένον των περίπατον, τοῦ παρουσίασε μίαν ἰταλικὴν μετάφρασιν ἐνὸς ποιήματος τοῦ Σολωμοῦ δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ ἐνὸς βενετοῦ. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸν ἠρώτησε ἂν τὴν ἐδιάβασε.

— Δέκα στίχους, ἀπήντησεν ὁ Σολωμὸς.

— Καὶ γιατί ὄχι ὅλην; τὸν ἠρώτησεν ὁ Ρεγάλδης.

Καὶ ὁ ποιητὴς ἀπήντησεν

— Perché l' uomo non assiste di buon grado alla distruzione di sè medesimo.

Καὶ ὁ Ρεγάλδης διέκοψε τὴν μετάφρασιν¹.

Μίαν νύκτα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐπεριπατοῦσεν εἰς τὴν Σπιανάδαν ὁ Σολωμὸς μαζὶ μετὰ τὸν Ρεγάλδην. Ὁ ἰταλὸς αὐτοσχεδιαστὴς ἠρώτησε τὸν Σολωμόν ἂν θὰ ἐδημοσίευεν ὀλόκληρον τὸν Λάμπρον.

— Ὁχι, ἀπεκρίθη ὁ ποιητὴς, διότι ὅλον τὸ ποίημα δὲν φθάνει εἰς τὸ ὕψος μερικῶν μερῶν.

Ὁ Σολωμὸς ἀπήγγελλε διάφορα ποιήματά του εἰς τὸν Ρεγάλδην καὶ τοῦ τὰ μετέφραζε εἰς τὴν ἰταλικὴν διὰ νὰ τὰ ἐνοῆ.

Ὁ Ρεγάλδης διηγείται

«Μίαν ἡμέραν μοῦ μετέφρασεν ἰταλικά ἐν ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα ποίημα πρὸς ἃ γράφει διὰ τὸ Μεσολόγγι. Παριστᾶ πῶς μερικοὶ ναῦτες Ἕλληνες μέσα εἰς μίαν βάρκαν ψάλλον ἕνα τραγοῦδι εἰς τὴν ἀνοιξιν, μὴ μαντεύοντες τὴν δυστυχίαν ὅπου μέλλει μετ' ὀλίγον νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὸ δυστυχισμένο Μεσολόγγι. Εἶναι μία ἀντίθεσις συγκλητικῆ μεταξὺ μᾶς πόλεως, ποῦ πολιτοῦρεται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον, καὶ τῆς χαρᾶς τῶν ναυτῶν ὅπου ψάλλον τὴν ἀνοιξιν»².

Παρακάτω ὁ Ρεγάλδης χαρακτηρίζει τὸν

¹ G. Regaldi, Storia e letteratura κλπ. Livorno 1879, σελ. 349.

² G. Regaldi, Storia e letteratura. Livorno 1879, σελ. 360.

Σολωμόν ὡς ἐνθουσιώδη ὁμιλητὴν, διὰ τῶν ἑξῆς

«Καλοκάγαθος ὁ Σολωμὸς μοῦ ἀνοίγει τοὺς θησαυροὺς τοῦ πνεύματός του. Ἐσυζητοῦσε μετὰ αἴσθημα καὶ μετὰ γούστο καὶ ἡ συνομιλία του ἦτο ἕνας εὐτυχῆς συνδυασμὸς φαντασίας καὶ κρίσεως. Ὅταν τὸν ἀκούσης διὰ πρώτην φοράν νὰ ὁμιλῇ νομίζεις ὅτι οἱ λόγοι του εἶναι ἀκαδημαϊκαὶ σελίδες, προστοιμασμένοι μετὰ μεγάλης φροντίδος, καὶ ὄχι λόγοι τῆς στιγμῆς. Μεγάλη ἦτο ἡ δύναμις τῶν εἰκόνων του καὶ ἡ εὐγένεια τῆς ἰταλικῆς του φράσεως¹. Συχνὰ, κατερχόμενος ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ θέματα τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μηχανικοῦ μέρους τῆς ποιήσεως, ἐστρέφετο μετὰ λέξεις περιφρονησεως ἐναντίον τῶν λογιοστῶν καὶ τῆς γλώσσης των»².

Ὁ Ρεγάλδης δταν τοῦ μετέφρασεν ἰταλιστὶ τὴν Φαρμακωμένην τοῦ Σολωμοῦ, πρὶν ἀκόμη γνωρίσῃ τὸν ποιητὴν, τόσον ἐνθουσιώσθη ὥστε ἔγραψεν ἕνα ποίημα εἰς ἰταλικά τριστίχα ὅπου φαντάζεται ὅτι βλέπῃ τῆς Φαρμακωμένης τὸ ὄραμα.

***

Δὲν ἠμπορῶ νὰ φαντασθῶ τὸν Σολωμόν χωρισμένον ἀπὸ τὸν Πολυλά.

Κατὰ τὴν γνώμην μου τὸ ποιητικὸν εἰρεπικὸν τοῦ Σολωμοῦ ἔχει συνδεθῆ σφικτὰ μετὰ τὴν φωτισμένην καὶ διαυγῆ κριτικὴν τοῦ Πολυλά. Ἐάν ἔλειπεν ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς, ὁ ὁποῖος μετὰ τόσην φιλόστοργον ἐπιμέλειαν συνηθροῖσεν, εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἦτον ἀκόμη καιρὸς, τὰ ἀτακτα χειρόγραφα, τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ θὰ ἐφθάνεν εἰς ἡμᾶς περισσότερον καταστραμμένον. Ἄλλος ἀπὸ τὸν Πολυλᾶν δὲν θὰ ἠδύνατο εἰς τὴν Κέρκυραν νὰ συνδυάσῃ τ' ἀποσπάσματα καὶ τὰς παραλλαγὰς καὶ δὲν θὰ ἐγένετο ἡ ὡραία ἐκείνη κερκυραϊκὴ ἐκδοσις, ἡ καλλιτέρα μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ ἐκδοσις τοῦ Πολυλά μετὰ τὸ βάθος τῆς κριτικῆς τῆς κατορθώνει ἀπὸ ὀλίγους στίχους νὰ ἀνασχηματίσῃ τὸ ποίημα ὀλόκληρον καθὼς θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ συλλάβῃ ὁ ἀπόκρυφος μηχανισμὸς τῆς ποιητικῆς σκέψεως.

Ὁ Πολυλάς ἠγάπα πολὺ τὸν Σολωμόν³, καὶ

¹ Ὁ Σολωμὸς συχνὸς ὁμιλεῖ τὴν ἰταλικὴν μετὰ τοὺς φίλους του καὶ ἰταλιστὶ ἔγραψε τὰ σχέδιά του καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν του. Ἀκόμη καὶ τὴν ὑπογραφήν του ἔθετεν ἰταλιστὶ.

² G. Regaldi, Storia e letteratura. Livorno 1879, σελ. 361.

³ Ὅταν ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ὁ υἱὸς τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ, εἰς τὸ βιβλίον του «Πόθεν ἢ κοινὴ λέξις Τραγοῦδῶ», ἐξήγησε κάπως νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ Σολωμοῦ, ὁ Πολυλάς ἐξῆλθεν ὑπερα-

ὁ ποιητὴς, καθὼς μοῦ γράφει ὁ κ. Μαρκοῦρας, «ἔτρεφε μεγάλη ἐκτίμησιν στὸν ἕξοχο νέο».

Ὁ Πολυλάς μετέφραξεν εἰς τὴν ἰταλικὴν διάφορα μέρη ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν γερμανῶν ποιητῶν διὰ νὰ γνωρισθῇ ὁ Σολωμὸς μετὰ τὴν γερμανικὴν φιλολογοίαν.

Μίαν ἡμέραν ὁ Σολωμὸς εἰς ἕνα περιβόλι τῆς Κερκύρας εἶδε μίαν προτομὴν τοῦ Σωκράτους καὶ εἶτε διὰ ν' ἀστειευθῇ, εἶτε διότι ἦτο τοιαυτὴ ἡ ἐντύπωσις του, εἶπεν ὅτι μοιάζει τοῦ Πολυλά¹.

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Σολωμὸς ἤρρισε πάλι νὰ πίνῃ. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε καταντήσῃ ἀλκοολικός. Εἶχεν ἔλθει μίαν ἐποχὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον δταν ὁ ποιητὴς ἀπεφάσισε νὰ παύσῃ τὴν οἰνοποσίαν. Ἐνα βράδι ἐπῆρε μίαν φιάλην καὶ πορευθεὶς εἰς τὸ Πόρτο, τὸν λιμενοβραχίονα τῆς νήσου, αὐτοσχεδίασε ποίημα πρὸς τὸν Βάκχον. Ὑστερα ἔρριψε τὴν φιάλην εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ πῖν πλέον. Ἡ ἀπόφασις ὁμοῦς αὐτὴ ὀλίγον διήρκεσε καὶ ὁ ποιητὴς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἐλάττωμά του, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ τοῦ ἐξασθένησε πνευματικὰ καὶ σωματικὰς δυνάμεις, ἴσως νὰ ὑπῆρξε μίαν αἰτία ὅπου τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν τάφον².

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν χαρακτηρίσω ὡς ψυχροπαθῆ τὸν Σολωμόν. Ἐκ διαφόρων γεγονότων καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν καὶ τῆς περιγραφῆς μερικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγνώρισαν τὸν ποιητὴν, συμπεραίνω ὅτι ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἐκφυρμένος. Ὁ Μάντζαρος, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε κάλλιον παντὸς ἄλλου τὸν Σολωμόν, μαρτυρεῖ ὅτι «per una tutta interna visualità intuitiva è atto a vedere il passato». Ἡ ἐνόρασις (intuition) αὐτῆ τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐκπηγάζει ποτὲ ἀπὸ τελείαν ἰσορροπίαν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων. Ἴδου καὶ μίαν μαρτυρίαν. Τὴν 21 Αὐγούστου 1851 ἐνῶ ὁ Σολωμὸς ἦτο εὐθυμὸς αἰφνης κατελήφθη ὑπὸ λύπης καὶ ἐσιώπησεν ὡς νὰ συνετριβῆ ὑπὸ ψυχικῆς δδύνης. Εἶπεν ὅτι ἡ ἀνεψία του ἀπέθανεν... Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔλαβεν ἐπιστολὴν, ἡ ὁποία τοῦ ἀνήγγειλε πραγμα-

πιστοῦς τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἐλευθερίας διὰ τῆς φωταίνης πολεμικῆς του «Πόθεν ἢ ἀνοσικοφορία τοῦ κ. Σπ. Ζαμπέλιου. Στοχασμοὶ Ἰαν. Πολυλά, ἐν Κερκύρα 1860».

¹ Μοῦ τὸ ἀνεκοίνωσεν ὁ ποιητὴς κ. Μαρκοῦρας.

² Μοῦ τὸ ἀφηγγήθη ἡ κ. Ἐλένη Δ. Κοκκίδου, χήρα τοῦ Δημοτρίου Σολωμοῦ ἀπὸ τῶν ὁποῖων τὸ εἶχεν ἀκούσει. Βλ. καὶ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα «τὰ Νέα» ἔτος α', 17 ὀκτωβρίου 1903, Μαρίνου Σιγούρου, τὰ Ἀνέκδοτα τοῦ Σολωμοῦ.

τικῶς ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην εἶχεν ἐκπνεύσει ἢ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του.

Τὴν ἀνεμίαν του ταύτην ἠγάπα πολὺ ὁ ποιητής. Ἦτο ὠραία κόρη. Εἶδα τὴν εἰκόνα της¹ ζωγραφισμένην ἀπὸ ἐπτανήσιον καλλιτέχνην, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἔχει γράψει ὁ ποιητής τὸ ὠραῖον τραγοῦδι·

*Καθὼς μένεις εἰς τὸ τοῦ μου
δοσ ζῶ και στήν καρδιά,
μείνε, τέκνο τοῦ ἀδελφοῦ μου
και στὰ μάτια μου μ'προστά.*

Ὁ ἄλλος στίχος εἶναι μία ἐκδήλωσις τῆς ἐνοσάσεως τοῦ ποιητοῦ. Νομίζει ὅτι τὴν βλέπει.

*Μείνε. Ἐπάλευε ἀπ' τὸ σῶμα
ἢ ψυχῆ σου γιὰ νὰ βγῆ
κ' ἐνυχάνοιγες τὸ στόμα
και δὲν ἤξερες γιατί.*

Ὁ ποιητής μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του, ὅπου ἦσαν ἀνοικτὰ πάντοτε καὶ ἀγρυπνα, εἶδε τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου τῆς κόρης τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἡ ψυχικὴ ἐκείνη συμμετοχὴ τοῦ ὑπηγόρευσε τὸ ποίημα.

Νομίζω ὅτι τὸ γεγονός καὶ τὸ ποίημα εἶναι ἀρκετὰ πειστήρια τῶν ὄσων εἶπον.

***

Κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐθόλωσεν ἢ σκέψις τοῦ ποιητοῦ. Φυσικὸς νόμος εἶναι τὸ ὄργανον ἐκεῖνο, πού εἰργάσθη περισσότερο ἀπὸ τ' ἄλλα, νὰ ὑποκύψῃ πρῶτον.

Εἶπαν ὅτι ἡ σκέψις εἶναι μία νόσος ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠμπορεῖ κανεὶς ν' ἀποθάνῃ ὅπως ἀπὸ κάθε ἄλλο νόσημα. Μία ἐγκεφαλικὴ συμφορῆσις ἔφερε τὸν θάνατον εἰς τὸν ποιητὴν.

Αἱ ψυχικαὶ ἀνωμαλίαι ὑπῆρξαν πρόδρομοι

¹ Ὑπάρχει παρὰ τῆ κ. Ἐλένη Κοκκίδου.

τῆς πνευματικῆς παραλύσεως τοῦ Σολωμοῦ. Ἴσως ἢ ψυχικὴ αὕτη κατάστασις νὰ εἶναι ἢ ἐκδήλωσις τῆς ὑψηλῆς ποιητικῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ὁ Σολωμὸς εἰς τὰ τελευταῖα του ἔργα, τὸ γ' σχεδιάσμα τῶν Ἐλευθέρων πολιορκημένων καὶ τοῦ Κρητικοῦ.

Ὁ ἀλκοολισμὸς πρὸ παντός, ἴσως καὶ ἄλλαι παθολογικαὶ ἀλλοιώσεις, ἐπέφεραν τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πάθους εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Τὸν εἶχε καταλάβει μία ψυχικὴ δειλία καὶ διὰ νὰ τὴν ἀποδιώκῃ κατέφευγεν εἰς τὰ ποτά.

Προησθάνετο τὸ τέλος του ὁ ποιητής ὅταν ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του·

— Γλίγωρα θὰ σὰς ἀφήσω.

Μίαν ἡμέραν ἐνῶ ἦτο ἀρρωστος ὁ ποιητής ἔδειξεν εἰς τοὺς φίλους του ὅπου ἦσαν ἐκεῖ ἕνα κιβώτιον εἰς τὸ ὁποῖον ἐφύλαττεν ὄλα του τὰ χειρόγραφα.

— Παιδιά μου, τοὺς εἶπε, αὐτὰ εἶναι καὶ πάρτε τα.

Ἐκεῖνοι ὁμως ἐπειδὴ ἦτο ἐκεῖ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Δημήτριος, γερούσιαστος τότε, δὲν τὰ ἐπῆραν.

Τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα τὰ ἔφευραν ὁ Δημήτριος Σολωμὸς εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ὁ ποιητής ἐξεψύχησεν ἀπαγγέλλον ἕνα ποίημα διὰ τὸν διδάσκαλον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας.

Ἡ Ἴόνιος βουλή διέκοψε τὴν συνεδρίασίν της καὶ ἐκήρυξε δημόσιον πένθος, καὶ ὁ ἀρμολογὴς παρηκολούθησε τὴν κηδείαν.

Εἰς ἕνα ἐπικηδειον λόγον ὅπου ἐξεφώνησεν ὁ νομομαθὴς Γεώργιος Μαρκοῦ λέγει·

« Ἐνταῦθα, ἐξαίφνης, αἱ ὄχθαι εἰς τὰς ὁποίας ἐπέκειτο τὸ δωμάτιον τοῦ ποιητοῦ μεμονωμένον, ἰδοῦ, εἰς τὴν ἐκπνευσίν τῆς μεσημβρινῆς αὔρας, ἤχησαν θρήνον λύρας, καὶ πένθιμος φωνὴ προσέβαλε τὴν ἡμετέραν πόλιν. Ἐνταῦθα, εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἐκούσιος καταρρέει ὁ κοινὸς κλαυθμὸς».

[Ζάκυνθος Ἰούλιος 1906].

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Εἰς ἕνα τομίδιον ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἑλληνικὴ ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως » ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Γ. Ν. Φιλάρετος, ὁ ὁποῖος ἐκτάκτως τιμῆ διὰ τῆς συνεργασίας του καὶ τὰ « Παναθηναῖα », πολὺ ἐνδιαφέρον σημεῖωμα τοῦ Δρόσου Δροσινού περὶ ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν ἐν τῇ δοῦλῃ Ἑλλάδι, τὸ ὁποῖον καθ' ὑπαγόρευσιν του ἔγραψε ὁ Φ. Μπουλαντζέ, μαθητῆς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς ἐπὶ Ὀθωνος. Ὁ Δρόσος Δροσινός, ἱατρός, ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τοῦ Συνεργατικοῦ Συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων, περὶ τοῦ ὁποῖου ἄλλοτε ἔγραψε ὁ ἴδιος κ. Φιλάρετος.

Τὸ ἐν λόγῳ ἱστορικὸν σημεῖωμα ὑπογεγραμμένον ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Μπουλαντζέ « Ambelakia ou les associations et les municipalités helléniques avec documents confirmatifs recueillis et mis en ordre par F. Bonlangier » ὑπὸ τοῦ Δάρβαρι, Δρόσου Δροσινού καὶ Φ. Μπουλαντζέ ἀναδημοσιεύομεν χάριν τῶν ἀναγνωστῶν ἀπὸ τὸ τομίδιον τοῦ κ. Φιλάρετου.

Σ. τ. Δ.

Μεγά τὸ τῆς θαλάσσης κράτος, ἀνεφάνει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θεμιστοκλῆς, προτρέπων αὐτοὺς νὰ ψηφίσωσι τὰς πρὸς κατασκευὴν στόλου δαπάνας. Εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ ναυάρχου αὐτῶν ὑπακούσαντες, δὲν μετενόησαν, μεγάλας δ' ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἔσχον κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὠφελείας.

Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, τὸν χρόνον αὐτῶν σπαταλῶντες μᾶλλον εἰς τὰ ἀφρημένα θεολογικὰ ζητήματα ἢ εἰς μερίμνας πρὸς σωτηρίαν τοῦ καταρρέοντος κράτους, ἐντελῶς παρημέλησαν τὴν ναυτιλίαν. Τοῦτου ἕνεκα οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Γενουήσιοι ἐσφετερίσθησαν τὴν ναυτικὴν ἐμπορίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ὡς ἀντάλλαγμα τῶν παρασχεθειῶν ὑπὸ τῶν στόλων αὐτῶν ὑπηρεσιῶν των κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπέτυχον τὴν κατοχὴν πολλῶν ἐκ τῶν νήσων καὶ τῶν λιμένων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἑλληνικὴ ναυτιλία εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν διὰ λέμβων συγκοινωνίαν μετὰ τῶν νήσων καὶ τῆς ἠπείρου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα ἐναυπηγήθησαν, δι' ὧν μακροὶ ἐτελοῦντο πλόες εἰς ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ ἐν τῇ Μεσογείῳ λιμένας, οἵτινες ἐπρομηθεύοντο τὰ τροφίμα τῆς Ἀσίας καὶ εἰς οὓς μετεφέροντο τὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλὰ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην τῆς ναυτιλίας ὀφείλει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Τῶν τουρκικῶν πιέσεων παρακαλουσῶν τὴν πρόοδον αὐτοῦ, ἐπεσήτησε τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης του διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περικυκλούμε-

νον, κατ' ἀνάγκην ἔστρεψε τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν πρὸς τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς εὐημερίας, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τρεῖς νῆσοι κυρίως ἐστράφησαν μετὰ μειζονος προσοχῆς πρὸς τὴν ναυτιλίαν — ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά — αἵτινες εἶχον κατοικηθῆ ὑπὸ τῶν φυγόντων ἕνεκα τῶν ὠμοτήτων τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τῶν θαλασσιῶν ἀκτῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας. Εἰς τοὺς ἀγόνους ἐκείνους βράχους εὐρεθέντες οἱ Ἕλληνες, ἐδέθησε ναναζητήσωσι τὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν μέσα ἐν τῇ ναυτιλίᾳ, ναυπηγοῦντες ἐμπορικὰ σκάφη 100 μέχρις 150 τόννων. Διὰ τῶν ταξειδίων αὐτῶν ἀκριβῶς ἐγγνώρισαν τὰς ἀκτὰς, τὰς νήσους, τὰς ὑφάλους καὶ τοὺς λιμένας τῆς τε Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὸ φυσικὸν αὐτῶν θάρος ἀνεπτύχθη καὶ ἐνισχύθη ὡς ἐκ τῶν συνεχῶν κινδύνων οὐ μόνον ἐκ τῶν καταγίδων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν Βερβερίων πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἐσέβοντο οὐδὲ τὰ ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν σημαίαν πλοῖα, ὑφ' ἣν ἐταξείδενον καὶ τὰ ἑλληνικά.

Κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἐν ἔτει 1771, ὑπῆρχον ἐν τῷ ρωσικῷ στόλῳ πλεῖστα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ πυρπολικά, δι' ὧν ἐπυρπολήθη ὁ ἐν Κουρού — Τσεσμέ τουρκικὸς στόλος.

Μετὰ τὴν ἐν Κουτζούκ — Καϊναρδοτῆ συνομολογηθεῖσαν τῷ 1774 μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας συνθήκην, αἱ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά μεγάλως ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων. ἤρξαντο μάλιστα ναυπηγοῦσαι καὶ πολεμικὰ πλοῖα (corvettes et bricks), διὰ τηλεβόλων ὀπλισμένα.

Ἐν ἔτει 1795 τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῆς Μασαλίας ἐψήφισε τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντώνιον Βάκον, πλοίαρχον Ὑδραίων καὶ ἀδελφὸν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, διότι οὗτος, νύκτωρ διασχίσας τὴν πρόσκοπον ἀγγλικὴν μοῖραν, ἐκόμισε εἰς τοὺς Μασαλιώτας σίτον, οὗτινος λιὰν ἐπείγουσαν εἶχον ἀνάγκην.

Καὶ ἐν ἔτει 1806 ὁ ἐκ Ψαρῶν πλοίαρχος Δημητρίου, ὦν ὑπὸ καθαρίσιν μετὰ τοῦ πλοίου του, ὅπερ εἶχε δώδεκα τηλεβόλα καὶ πλήρωμα ἑκατὸν εἴκοσι ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον Pomme-gue, κειμένην εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἐκ Μασαλίας, ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς νήσου τὰ πληρώματα μιᾶς ἡμιολίας καὶ μιᾶς θεωρίδος ἀγγλικῆς, αἵτινα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ νυκτερινοῦ σκότους

ἀποβιβασθέντα ἠθέλησαν νὰ καταλάβωσι τὴν νῆσον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων ἀπένειμεν αὐτῷ ὡς ἑπαθλὸν τῆς γενναϊότητός του τὸ παράσημον τοῦ τιμοφόρου τάγματος καὶ ἐνιαυσίαν ἐκ τρισχιλίων φράγκων σύνταξιν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία δοσιμέραι ἀνεπτύσσεται αἰ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά ἀπέκτων μεγάλα πλοῦτη, μόναι σχεδὸν ἐξυπηρετοῦσαι τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου, ἧς οἱ λιμένες ἦσαν μὲν ἐν ἀποκλεισμῷ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, ἀλλ' εἶχον οὗτοι ἐπιτρέψῃ ἐλευθερίαν εἰς τὴν οὐδετέραν ὀθωμανικὴν σημαίαν, ἣν εἶχον καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ἐν ἔτει 1820 αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι ἦσαν ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν τεραστίων στόλων τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Τριπόλεως, τῆς Τύνητος, τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Μαρόκου. Πρὸς εὐδόωσιν τοιαύτης γιγαντώδους πάλης φυσικὸν ἦτο, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνάγκην νὰ διαθέσωσι μέσα ἀνάλογα· ἀλλ' ἀρχικῶς τὰ ἐφόδια τῶν κυβερνώντων τὰ πλοῖα τῶν νῆσων τούτων ἦσαν τοσοῦτον ἀνεπαρκῆ, ὥστε βεβαίως ἀνεπίκτον θὰ ἦτο νὰ ναυπηγηθῶσι τοσαῦτα πλοῖα καὶ νὰ συσσωρευθῶσι τοσαῦτα πλοῦτη, ἐὰν οὗτοι ἐπεχείρουν τὸ παράτολμον τοῦτο ἔργον ἀτομικῶς. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ συνεταιρίσθησαν θαλασσινοὶ ναυπηγοὶ, ἔμποροι ζωοτροφιῶν. Τοιοῦτω τρόπῳ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν ἀνδρῶν πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος ὀφείλεται ὁ καταρτισμὸς τῆς ναυτικῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς ἐκεῖνης δυνάμεως, ἧς ἡ ἀπίστευτος ἐπιτυχία ἐξέπληξε τὸν κόσμον σύμπαντα.

Τὸ εἰς ἐφαρμογὴν τεθὲν σύστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἦτο τὸ ἀκόλουθον: ἐὰν εἰς πλοίαρχος ἢ οἷος δηλοῦται ἄλλος πεπειραμένος ναυτικός εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του κεφάλαιον πεντακοσίων ταλήρων, συνήγεν ἄλλους θαλασσινοὺς, ξυλοργούς, σχοινοποιούς, ξυλεμπόρους καὶ ἄλλους πωλητὰς ναυπηγησίμου ὕλικου. Ἐγίνετο ἡ τῶν πρὸς ναυπήγησιν ὕλικῶν ἐκτίμησις, μεθ' ἣν ἤρχιζεν ἡ κατασκευὴ τοῦ σκάφους, ὑφ' ὧν τῶν ἑταίρων, οἵτινες ἐχρησιμοποιοῦντο ἀναλόγως τῆς εἰδικότητός των.

Μετ' οὐ πολὺ τὸ πλοῖον ἦτο ἔτοιμον πρὸς ἀπόπλουν. Ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ διενέμετο ἡ ἀξία τοῦ πλοίου εἰς ὅκτω μερίδας μετὰ ὑποδιαίρεσεων καὶ ἀνεγνωρίζοντο ὡς μεριδιοῦχοι, ἐνός, δύο ἢ πλείονων μερίδων οἱ κυριώτεροι χρηματοδοτοῦνται καὶ οἱ προμηθευταὶ τοῦ ὕλικου, ἀναλόγως τῆς ὑπ' αὐτῶν καταβληθείσης ἀξίας. Τὰ

εἰς τοὺς ναυπηγούς καὶ λοιποὺς ἐργάτας ὀφειλόμενα ἡμερομισθία ἐπεβάρυνον τὸ πλοῖον ὡς ναυτικὰ δάνεια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐχορηγεῖτο ἀνάλογον δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰ ἐκ τοῦ ταξειδίου κέρδη ἢ, ἀντὶ τούτου, ἐξωφλοῦντο μὲν ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου, ἀλλ' οὗτος ἀνεγνωρίζετο συγκύριος, ἀναλόγως πρὸς τὴν πληρωθεῖσαν ποσότητα. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῶν ἀπαιτουμένων ζωοτροφιῶν.

Τὸ σύνθηδες ἐμπόριον ἦτο τὸ τοῦ σίτου, ἀγοραζομένον ἐκ τῶν ρωσσικῶν λιμένων τοῖς μετρητοῖς. Διὰ τοῦτο ὁ πλοίαρχος πρὸ τοῦ ἀπόπλου συνωμολογεῖ μετὰ τῶν κεφαλαιούχων ναυτικὸν δάνειον, ὅπερ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὴν ὄλην τοῦ πλοίου ἀξίαν. Καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα ὁμοῦ δάνεια, ἀντὶ τόκου ὄρισμένου, ἀνεγνωρίζετο δικαίωμα ἀναλόγου συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη. Μετὰ τὴν πώλησιν τοῦ σίτου καὶ τὴν λῆξιν τοῦ ταξειδίου, κατὰ τὴν ἐπάνοδοσιν τοῦ πλοίου εἰς Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά, καθιερῖται ὁ γενικὸς πρὸς διανομὴν τῶν κερδῶν λογαριασμός. Καὶ τὸ πλῆρωμα ἔτι τοῦ πλοίου, ἀντὶ ἡμερομισθίου, ἐδικαιοῦτο ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ προσωπικοῦ νὰ συμμετέχη εἰς τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν.

Μετὰ τὴν προαφαίρεσιν τῆς τροφοδοσίας τοῦ πληρώματος, τῶν λιμενικῶν, φαρικῶν, τῆς δαπάνης πλοηγοῦ κ.τ.λ., τὸ καθαρὸν ὑπόλοιπον διενέμετο εἰς 69 μερίδας (παρτίδας) ὡς ἀκολουθῶς:

	Μερίδες
— Ὑπὲρ τοῦ πλοίου ἀπενέμετο πάντοτε	10
— Εἰς τοὺς ναυτοδανειστάς, ἐὰν τὸ ποσὸν ἦτο ἴσον πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου (διότι ἂν ἦτο κατώτερον ἐμειοῦντο ἀναλόγως).	10
— Εἰς τὸν πλοίαρχον	3
— Εἰς τὸν λογιστὴν (γραμματικὸν)	2
— Ἀνὰ δύο μερίδες εἰς ἕκαστον τῶν ἀρχιναυτῶν	4
— Εἰς τὸν μάγειρον	2
— Εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων καλλιτέρων ναυτῶν, πηθαλιούχων, ἀνὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν μερίδα	6
— Εἰς ἕκαστον τῶν τριάκοντα ναυτῶν ἀνὰ μίαν μερίδα	30
— Ἀνὰ ἡμίσειαν μερίδα εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων ναυτοπαίδων.	2

Ἐν ὅλῳ μερίδες 69

Οὕτως, ἐὰν τὸ καθαρὸν προῖον ἐνός ταξειδίου, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ὅλων τῶν ἐξόδων,

ἀνήρχετο εἰς 4,000 σκούδων, τὸ ποσὸν τοῦτο διηρθεῖτο εἰς 69 μέρη καὶ διενέμετο ἀναλόγως τῶν μερίδων εἰς τὸ πλοῖον, εἰς τὸ ναυτοδάνειον, εἰς τὸν πλοίαρχον καὶ ἐφεξῆς. Αἱ εἰς τὸ πλοῖον ἀνήκουσαι μερίδες διενέμοντο εἰς τοὺς συγκυρίους ἀναλόγως τῶν τίτλων τῆς συμμετοχῆς των.

Οἱ ἄνδρες τοῦ πληρώματος εἶχον τελείαν ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέγωσι κατ' ἀρέσκειαν τὰ τρόφιμα αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμήν τῆς διανομῆς ἢ ἐκ τῶν κερδῶν μερὶς αὐτῶν ἤλαττοῦτο κατὰ τοσοῦτο ποσὸν ὅσον ὑπερέβαινε τὸν ἐλάχιστον ὄρον τοῦ παρεχομένου σιτηρεσίου.

Εὐνόητον οὕτω καθίσταται, ὅτι οἱ ναυτικοὶ, ὡς ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὰ κέρδη, πᾶσαν κατέβαλλον μέριμναν ὑπὲρ τοῦ πλοίου καὶ ὅτι ἐν τῷ δυσχερεστάτῳ ἐπαγγέλματι αὐτῶν ὠφεῖλον νὰ ἐργάζωνται μετὰ μεῖζονος εὐχαριστήσεως τῶν ἐπὶ μισθοῖς ἐργαζομένων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν ἐπὶ Ναπολέοντος πολέμων τὸ σύστημα τοῦτο εἶχε τοσοῦτον γενικευθῆ, ὥστε οἱ πλοίαρχοι δὲν ἠδύναντο νὰ εὐρωσι ναυτικούς συναινοῦντας νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐπὶ μισθῷ.

Ἐκαστον ταξειδίον συνήθως διήρκει ἐπὶ τέσσαρας ἕως πέντε μῆνας, τὸ ἀναλογοῦν δὲ εἰς ἕκαστον ναύτην κέρδος κατὰ ταξειδίον ἀνήρχετο εἰς 150 ἰσπανικὰ νομίσματα.

Οἱ ναυτικοὶ σχεδὸν πάντοτε ἔδιδον τὸ ἥμισυ τῶν κερδῶν των εἰς τὸ πλοῖον ὡς ναυτικὸν δάνειον, οὕτω δ' ἐπηύξανον τὴν ὀφείλειαν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἅπαντα τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὸν ναυτικὸν πόλεμον, ἔνεκα δὲ τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων τὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ σύστημα ἐπαυσεν. Οἱ ναυτικοὶ ἐπληρώνοντο τοὺς μισθοὺς αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν πλοίων, εἰς οὓς οὗτοι ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως.

Μετὰ τὴν εἰρήνευσιν ὁ συναγωνισμὸς τῶν εἰς ἄλλας σημαίας ἀνηκόντων ναυτικῶν ἐθνῶν ἠλάττωσε τὰ ἐκ τῶν ταξειδίων κέρδη, προῦκάλεσε ζημίαις καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς ναυτικούς νὰ πᾶσιν τῆς διὰ μεριδίων ναυτιλίας, νὰ προτιμῶσι δὲ τὴν ἐπὶ μισθῷ.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1845, ὅτε ἡ σιτοδεία κατέστη ἐπαισθητὴ ἐν Εὐρώπῃ, ἡ δι' ἑλληνικῶν

πλοίων σιτεμπορία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν, ὑπὲρ τὸ τρίτον δὲ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπανήλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν κατὰ μερίδας ναυτικὴν ἔμποριαν.

Τὸ κατ' ἐξοχὴν καὶ κατὰ φύσιν σφόδρα δημοτικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσεν, ἵνα τάχιστα οὗτοι νοήσωσιν, ὅτι τὸ ἐπὶ μισθῷ τῶν ἐργατῶν σύστημα δὲν ἠθέληεν εἶσθαι πλέον ἐπιωφελέσ οὔτε εἰς τοὺς προϊσταμένους καὶ εἰς τοὺς κεφαλαιούχους ἀλλ' οὔτε εἰς τοὺς ἐργάτας, διότι δὲν ἐνθαρρύνει εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ὅλων τῶν φυσικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν ἐργαζομένων ὅθεν ἡ ὀφέλεια εἶναι μικροτέρα δι' ὅλους, ἐπίσης διὰ τοὺς μισθοδοτοῦντας ὅσον καὶ διὰ τοὺς μισθοδοτούμενους. Ἐκ τοιούτων ὁρμώμενοι σκέψεων, μᾶλλον ἐμφύτων ἢ λογικῶν, ἤχθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς παντὸς εἶδους ἐταιρικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὕτω λιθοτόμοι, κτίσται, ξυλοργοὶ κτλ. εἶχον συνεταιρισθῆ μετὰ τῶν προϊσταμένων αὐτῶν, συνήθως ἀνὰ 5 ἢ 6, πρὸς ἐργασίαν ἐν κοινῷ καὶ ἐπ' ὀφείλει εἶτε ἴση εἶτε ἀναλόγῳ τῆς ἀξίας ἐκάστου.

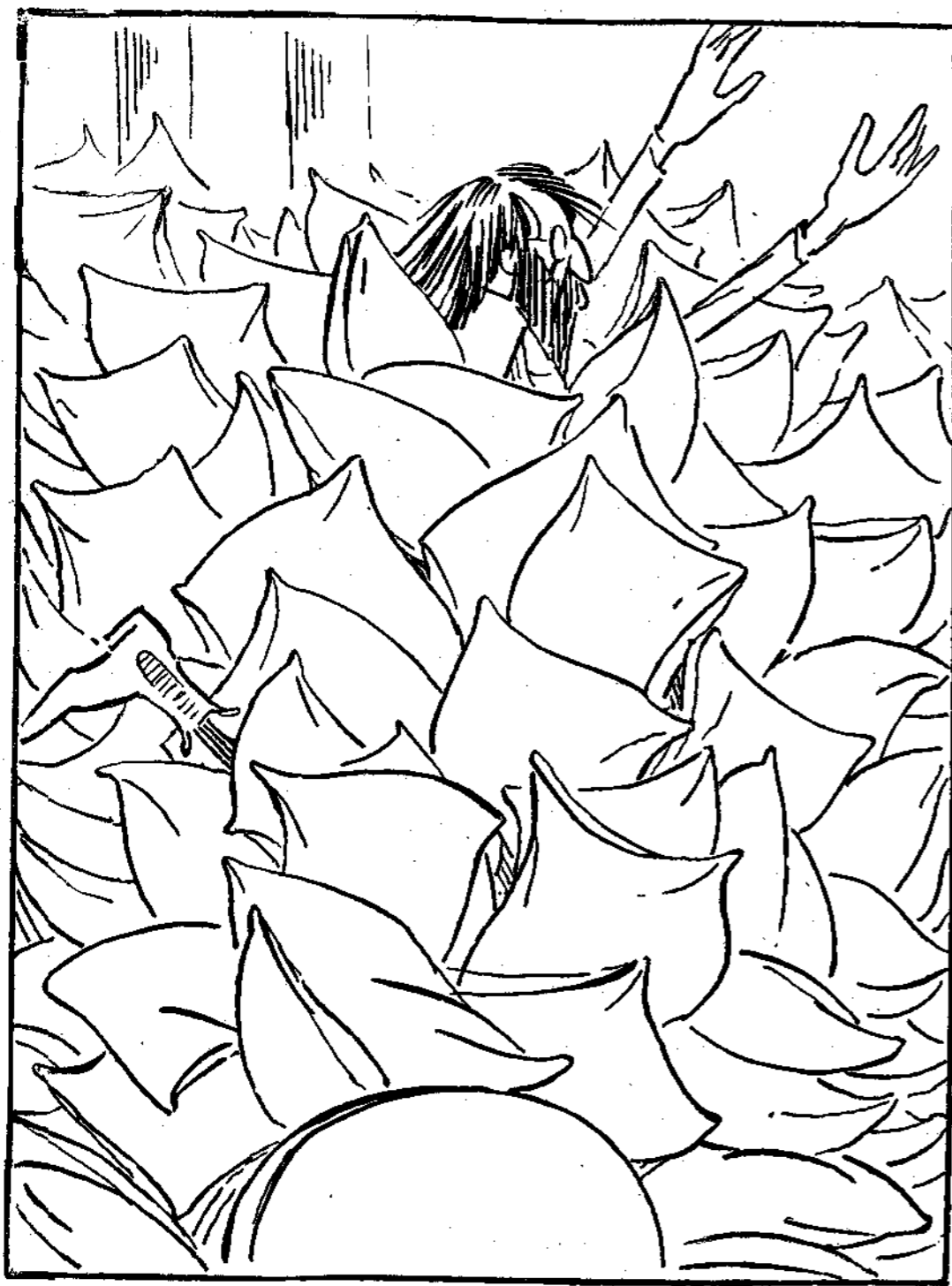
Ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι βαθῶς ἐρριζωμένη ἐν τῷ πνεύματι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἰσὶν, ὁ μᾶλλον προηγμένος λαὸς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ὁργανώσεως ἐργασίας, τείνων νὰ χειραφετήσῃ τοὺς ἐργαζομένους ἐκ τῆς μισθοληψίας. Διὰ τρόπου τοιοῦτου θέλει ἐπιτευχθῆ ἡ ἐξασφάλισις τῶν νομίμων τοῦ κεφαλαίου δικαιομάτων, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα καὶ ἀείποτε ἔσσονται ἢ ἀσφαλεστέρα κρηπὶς παντὸς συνεταιρισμοῦ.

Ἡ Ἑλλάς ἐντὸς εὐαρίθμων ἐτῶν θέλει μεγάλως προοδεύσῃ ἐν τῷ φιλανθρωπικῷ τούτῳ ζητήματι, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγκλείονται κίνδυνοι ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου παρέχονται ἐλπιδες βοηθείας ἐν τῷ μέλλοντι.

Τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκιαγραφημάτι ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ χώρα αὕτη διατελεῖ ἐν ταῖς παραμοναῖς ὁργανώσεως, συνωφδὰ πρὸς τὰς προοδευτικὰς ἰδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ εὐεργετήματα, ἔνεκα τῆς ἠδυκῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς, δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπ' ὅλων τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

20 Ματίου 1849

ΔΑΡΒΑΡΙΣ, ΔΡΟΣΟΣ ΔΡΟΣΙΝΟΣ,
Φ. ΒΟΥΑΝΖΕ

ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ «ΧΙΜΑΙΡΑΣ» ΥΠΟ Θ. ΑΝΝΙΝΟΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθρου.

ΔΕΝ ἤξεύρω ἂν λέγω ὑπερβολὴν—μήπως καὶ ἡ ὑπερβολὴ δὲν εἶνε μία μορφή ἐντονωτέρᾳ τῆς ἀληθείας;—πρὸ πολλοῦ ὁμως ἐσχημάτισα τὴν ἰδέαν ὅτι διὰ τὸν Ἕλληνα τὸ σπιτί εἶνε εἶδος πολυτελείας. Διὰ τοὺς περισσοτέρους εἶνε κόλασις, δι' ἄλλους ἀποθήκη ἐπιπλῶν καὶ γυναικοπαίδων, δι' ἄλλους σταθμὸς διαβατικὸς καὶ δι' ἄλλους ἕνα πρᾶγμα πού ἀσφαλίζεται, καίεται καὶ ἀποζημιώνεται. Μία ἀπόδειξις τῆς ἐντελῶς δευτερευούσης σημασίας τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ εἶνε ὅτι καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του ποτὲ δὲν ἀσπαιτήσεις τοῦ κλίματος καὶ τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸν χειμῶνα ὁ Ἕλλην φεύγει ἀπὸ τὸ σπιτί του διὰ τὴν ζεσταθὴ καὶ τὸ καλοκαίρι φεύγει ἀντιστρόφως διὰ τὴν ὄρεσιθῆ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν ὅλων τῶν πτερωτῶν καὶ ἀπτερωτῶν ἐχθρῶν, πού βυζαίνουν τὸ αἷμα του. Ὅπως δὲ ποτε ὁμως εἶναι τὸ ἑλληνικὸν σπιτί κατοικητὴ τὰς ὀλίγας χειμερινὰς ἡμέρας πού ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος ἐνθυμεῖται νὰ βρέξῃ, νὰ χιονίσῃ ἢ νὰ φυσήξῃ, τὸ καλοκαίρι ὁμως, ἕνα καλοκαίρι πού ἀποτελεῖ τὰ τρία τέταρτα τοῦ χρόνου, καταντᾷ ἀπλῶς μία ὀμβρέλλα, προφυλάττουσα ἀπὸ τὸν ἥλιον ἐφ' ὅσον αὐτὸς μένει εἰς τὸ στερέωμα καὶ τίποτε περισσοτέρον. Ἐάν μία σκιά δένδρου ἢ παλαυτοῦ τοίχου εἰμπορῇ νὰνακλιθῆσθαι τὴν ὀμβρέλλαν αὐτὴν, νὰ εἰσθε βεβαίως ὅτι ὁ Ἕλλην θάφιση τὸ σπιτί του καὶ θὰ τοποθετηθῇ κάτω ἀπὸ τὸ δένδρον ἢ ἀπὸ τὸν παλαιὸν τοίχον. Μὲ ὀλίγα λόγια εἶνε τὸ βέβαιον: ὅτι ἡ μοναδικὴ αὐτῆ φυλὴ ἐπλάσθη διὰ τὸ ὑπαίθρου καὶ ἐξῆσεν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν σπιτί δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὸ ὑπαίθρου. Σήμερον ὁμως ὅτι εἶνε σπιτί ἢ ὁμοιάζει μὲ σπιτί, δὲν ἀποτελεῖ καμμίαν ἔλξιν. Γυρίζετε τριγύρω σας τώρα τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὴν στιγμὴν πού ἀρχίζει νὰποκλίνῃ ὁ ἥλιος εἰς τὴν στιγμὴν πού κοντεύει νὰνατεῖλῃ, καὶ θὰ ἴδητε ὅλον τὸ περιεχόμενον τῶν σπιτιῶν ἀδειασμένον εἰς δρόμους, πλατείας, πεζοδρόμια, λόφους, περιγιάλια. Ἐάν γυρίζετε ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἂν φθάσετε ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς τροπικούς, σὰς βεβαίως ὅτι θὰ κοπιᾶσετε νὰ εἴσθε ἕνα καφενεῖον πού νὰ ἔχη ἀραδιασμένα δέκα τραπέζια εἰς τὸ ὑπαίθρου καὶ εἰμπορᾷ νὰ σὰς βεβαιώσω ἐγὼ ὅτι εἰς τὰς Καναρίους Νήσους, μ' ἕνα κλίμα αἰωνίας ἀνοιξέως, εἰδείνησα ἕνα βράδυ Ἰουλίου εἰς ἕνα στενόχωρον δωμάτιον ξενοδοχείου, διότι ὁ ξενοδόχος δὲν εἶχε οὔτε ἕνα τραπέζι εἰς τὴν αὐλήν του ἢ τὸ πεζοδρόμιον. Ὑστερὸν ἂν ὅλα αὐτὰ νομίζω ὅτι τὸ νὰ λέγω ὅτι τὸ σπιτί καὶ ὅτι ὁμοιάζει μὲ σπιτί εἶνε ἀπλή πολυτελεῖα διὰ τὸν Ἕλληνα, δὲν εἶνε οὔτε ἂν ὑπερβολή.

Ἀλλὰ πὼς τάχα ἡ Ἑλληνικὴ Πρόνοια ἐξεμεταλλεύθη τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθρου; Ὅταν λέγω Πρόνοια, ἐννοῶ ἐπὶ τέλους μίαν σοφὴν δύναμιν, ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὰς διευθυνούσας τάξεις καὶ χρησιμοποιούσαν τὰς τάξεις, τὰς ὁρέξεις καὶ τὰς διαθέσεις ἐνὸς λαοῦ διὰ τὴν εὐτυχίαν του, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν του. Ἡ ἀπάντησις εἶνε ἐντελῶς ἀρνητικὴ. Ἡ μικρὰ καὶ ἀσοφὸς κερδοσκοπία πρὸ πολλοῦ προηγήθη τῆς σοφῆς ἐπισήμου Προνοίας. Τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθρου τὸ ἐκμεταλλεύεται ἤδη ὁ καταραγικῆς, ὁ καφε-

τῆς, ὁ κινηματογράφος, ὁ μικροθεατρῶνης, ὁ πασσατέμπος, ὁ φυσικῆς καὶ ὁ Βδελλόπουλος ἀκόμη. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ψῆλλοι καὶ οἱ κορσοὶ τοῦ ὑπαίθρου καιροφυλακτοῦν τὸν Ἕλληνα τὸν καταδικωμένον ἀπὸ τὰ ἐφέστια ἔντομα, διὰ νὰ τοῦ ρουφήσουν τὸ αἷμα του μὲ τὸν γλυκύτερον τρόπον καὶ διὰ νὰ τοῦ χαλάσουν τὸ στομάχι του καὶ τὴν ψυχὴν του. Ἡ ἄλλη Πρόνοια, ἡ σοφὴ Πρόνοια, ἡ Πρόνοια τῶν διευθυνουσῶν τάξεων τί κάμνει; Αὐτὴ κτίζει χειμερινὰ θέατρα, ὅπου συχνάζουν συνήθως οἱ τρεῖς καὶ ὁ κούκος, δίδει συναυλίας μέσα εἰς αἰθούσας ἐρήμους, διαλέξεις ἐμπρὸς εἰς κενὰ καθίσματα καὶ ἐλεεινολογεῖ τὴν ἀφιλομουσίαν καὶ τὴν πώρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἀλλὰ ἐπὶ τέλους δὲν θὰ εἰμποροῦσε καὶ αὐτὴ νὰ ἐκμεταλλεύθῃ τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθρου; Δὲν θὰ εἰμποροῦσε νὰ κάμῃ ὅ,τι κάμνει ὁ κινηματογράφος, ὁ καταραγικῆς, ὁ πασσατέμπος καὶ ὁ Βδελλόπουλος; Σήμερον εἰς τὴν Ἑυρώπῃ ἀνακινεῖται ζωηρότατα τὸ ζήτημα τῶν μεγάλων ὑπαίθρου θεάτρων, κατὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα. Δὲν εἰμποροῦσαν αἱ Ἀθῆναι νὰ ἔχουν ἕνα μέγαλον ἑλληνικὸν θέατρον, ἑλληνικοῦ σχεδίου, πού νὰ χωρῇ ἀνέτως πέντε, δέκα χιλιάδας θεατῶν, μ' ἕνα εὐθὴρον εἰσιτήριον καὶ ὅπου νὰ παιζωνίζονται ἔργα, ἔχοντα κάποιαν σχέσιν μὲ τὴν στοιχειώδη καλαισθησίαν; Νομίζετε ὅτι ἕνα τέτοιο θέατρον, μὲ πενήντα λεπτῶν, μὲ μίαν δραχμῆς εἰσιτήριον, δὲν θὰ ἐγέμιζε κάθε βράδυ καὶ δὲν θάπέδιδε πολλαπλάσια ἀπὸ τὰς ἐλεεινὰς μάνδρας, ὅπου στριμόνονται ἀσφυκτικῶς πεντακόσιοι ἄνθρωποι, διὰ νὰ χῶσουν καὶ τὴν ὀλίγην ἔμφυτον καλαισθησίαν πού τὸν ἐχάρισεν ἡ φύσις; Καὶ δὲν θὰ εἰμποροῦσαν ὅλα αὐτὰ τὰ φυτοζωοῦντα μουσικὰ σωματεῖα νὰ διοργανώσουν μεγάλας λαϊκὰς ὑπαίθρου συναυλίας, ὅπου χιλιάδες κόσμου θὰ ἔλουζαν τὴν ψυχὴν τους, εἰς ἕνα ἑλκυστικὸν ἀρμονίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ καὶ θὰ ἐσώζαν ταυτῆς ἀπὸ τὰ τοῦμπανα τῶν καφενεῖων καὶ τοὺς λαρυγγισμοὺς τῶν ξεκουρησμένων φωνογράφων; Καὶ δὲν θὰ εἰμποροῦσαν ὅλα αὐτὰ τὰ φιλολογικοκαλλιτεχνικὰ σωματεῖα, πού περιμένουν τὸν χειμῶνα νὰ συμμαζέψουν, καιροῦ ἐπιτρέποντος, δέκα ἀκορᾶς, νὰ διοργανώσουν διαλέξεις, μαθήματα, ἀπαγγελίας ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ὅπου ἤκμασαν αἱ στοαὶ καὶ ὅπου τὰρι-στουργήματα τοῦ πνεύματος ἀντήχησαν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀνοικτὸν ἀέρα, ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν ρητόρων καὶ τῶν ποιητῶν;

Μὴν ὑποθέσετε ὅτι ὅλα αὐτὰ προτείνονται ὑπὸ τὸ κράτος πεντοελληνικοῦ παραληρήματος ἢ ὀποισδήποτε πατριωμανίας. Σὰς βεβαιώσω ὅτι τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶμαι ὁ πρακτικώτερος τῶν ἀνθρώπων. Ἴσως ἴσως ὁμιλῶ περισσοτέρον εἰμπορικὰ παρά ποιητικὰ. Τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθρου, κύριοι, εἶνε ἕνα μεταλλεῖον. Σπεύσατε νὰ τὸ ἐκμεταλλεύθῃτε. Ἐάν σὰς ἀνοίξῃ τὸν δρόμον ὁ κινηματογράφος, ὁ καταραγικῆς, ὁ πασσατέμπος καὶ ὁ Βδελλόπουλος, δὲν εἶνε καμμία ἐντροπή. Ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν οὐρανὸν ὑπάρχει στάδιον διὰ τὸν καθένα, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ ἀρρωστημένον καὶ καχεκτικὸν ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἐπὶ τέλους ἂς δοκιμάσωμὲν νὰ κάμωμὲν καὶ εἰς τὸ χοιραδικὸν αὐτὸ πλάσμα τὴν κούραν τοῦ ὑπαίθρου. Ἴσως τὸ σώσωμὲν ἀπὸ βέβαιον θάνατον.

Ένα τέτοιο περιορισμό τον έννοούμε όταν πρόκειται να κρίνωμε τὸ σκίτι μας. Θέλω τόσα δωμάτια, ἔτσι τὴν πόρτα, ἔτσι τὰ παράθυρα κτλ. Διὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Παλαιολόγου, τί νὰ σὰς ποῦμε; διαφωνοῦμεν. Βέβαια δὲν ἔχομεν ψήφον ἀφοῦ δὲν εἰμεθα ἐπιτροπή. Ἄλλ' ἔχομεν καθήκον νὰ ὑποβάλωμεν τὴν γνώμην μας. Καὶ ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι τὰ πρόσωπα ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν ἐπιτροπὴν εἰμποροῦν, ἂν ἔχωμε δίκαιον, νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν. Εἶναι καιρὸς νὰ διορθωθῇ τὸ πρᾶγμα, ἂν τὸ παραδεχθῶν. Διότι εἶναι ἴσως κίνδυνος νὰ μὴ συμμετάσχουν οἱ μεγάλοι εὐρωπαϊκοὶ καλλιτέχνη. Βέβαια, ἀφοῦ προκηρύττονται διεθνή διαγωνισμὸν ἀποβλέπουν καὶ εἰς αὐτούς. Ἄλλὰ ἔτσι τοὺς ἀποκλείουν, ἄς εἶναι βέβαιοι.

Ἐπειτα κατὰ ἄλλο ἀκόμη. Ποῖος καλλιτέχνης, ἀληθινὸς ὁμῶς, θὰ δεχθῇ τὸ βραβεῖον τῶν 5 χιλιάδων (ἄς ἦσαν καὶ 100 αἱ χιλιάδες) χωρὶς τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιτέσεως τοῦ ἔργου; Τὸ πρᾶγμα ἀρχίζει νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς καλλιτεχνίας. Θὰ ἀνατεθῇ ἢ ἐπιτέσει εἰς κανένα μαρμαρογλύφον; Καὶ τότε ποῖος θὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔργον τὴν πνοὴν ποὺ θὰ χρειάζεται διὰ τὴν ζήσῃ; Ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀπλοῦ ἑργάτου βέβαια δὲν περιμένει κανεὶς τέτοιο θαῦμα.

Ἄς προσέξῃ ἡ ἐπιτροπὴ. Τέτοια ἔργα ἐγκλείονται τὰ ἰδανικά ὀλοκλήρου ἔθνος. ἀπαιτοῦντα τόσας δαπάνας, ἄς μᾶς ἀπασχολήσουν κατὰ περισότερον. Τὸ ἀξίζουν.

Εἰς τὸν Νέον Ἑλληνομήμονα τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου τεύχος 30 Ἰουνίου γίνεται λόγος περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Σαρᾶφη Πιτζιπιῦ *Ἑλληνικὸς Αὐτοκρατορικὸς Στόλος*, τὸ ὁποῖον θὰ ἐνθουσιάζῃ οἱ ἀναγνώσται μας ὅτι κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ συνεργάτου μας ὡς γραφὴν ἐπὶ τῇ βᾶσει πλαστῶν χειρογράφων, τῶν ὁποίων τὴν πλαστότητα δὲν ἠδυνήθη ὁ συγγραφεὺς νὰ διακρίνῃ. Ὁ κ. Λάμπρος ἀποδίδει τὰ ἐν λόγῳ χειρόγραφα εἰς τὸν πολὺν Σιμωνίδην, γνωστὸν ἀπὸ πλείστα τοιαῦτα κατορθώματά του πλαστογραφῆσεως παλαιῶν χειρογράφων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Νέου Ἑλληνομήμονος, σενὰ κάπως, δὲν πείθουν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς σιμωνιδείου αὐτῶν προελεύσεως. Ἴσως ἀργότερα, ἂν γίνῃ ἀνάγκη, ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀφοῦ μάλιστα ὁ κ. Σαρᾶφης ὑπόσχεται νὰ ἐκδώσῃ καὶ δευτέρον τόμον διαφωτιστικὸν τοῦ ἐκδοθέντος.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «Παναθηναίων»

— ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν . . . . Δρ. 2 239.50
Ἀλέξανδρος Τσάβαλος . . . . . » 10.80
Ἀπόστ. Μελλίδης . . . . . » 5.—

Δρ. 2 255.30

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον τὰ «Παναθηναία» ἐκδίδονται εἰς τεύχη μηνιαία διπλά.

«Τὸ Βιβλίον τῆς Αὐτοκρατορίας Ἐλισάβετ» τοῦ ὁποίου ἀρχίσαμεν τὴν δημοσίευσιν εἰς τὸ τεύχος τοῦτο, θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν συνεχείᾳ ὀλοκλήρον.

Εἰς τὸ Ὄρειον Λότινερ συνειστέθη δραματικὴ σχολή. Ὁ κ. Θ. Οἰκονόμου θὰ διδάσῃ ἀπαγγελίαν καὶ ὑποκριτικὴν, ὁ κ. Ν. Ι. Λάσκαρης ἱστορίαν τοῦ θεάτρου, ὁ κ. Γρ. Σενόπουλος στοιχεῖα αἰσθητικῆς καὶ δραματολογίας.

Εἰς τὸ ἐσχάτως γενόμενον ἐν Fribourg χημικὸν συνέδριον (28-31 Ἰουλίου ν.) ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης κ. Φίλιππος Guye καὶ ὁ κ. Δημήτριος Ε. Τσακαλώτος, βοηθὸς αὐτοῦ, ἀπὸ κοινοῦ ἔκαμαν ἀνακοίνωσιν «περὶ τοῦ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τοῦ κρυσταλλικοῦ ὕδατος».

Ἀπέθανε ὁ Ἕλλην θαλασσογράφος Βολανάκης. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔργου του γράφει εἰς τὸ τεύχος αὐτὸ ὁ κ. Παῦλος Νιρβάνας.

Τὸ σκίτσο ποὺ ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸ τελευταῖον τεύχος *Ὁ Σολωμὸς νεκρὸς*, εἶναι ἐνὸς Κερκυραίου ζωγράφου, τοῦ ὁποίου ὄνομα δὲν γνωρίζομεν τὸ ὄνομα. Τὸ σκίτσο εἶχε σταλῆ ὑπὸ τῆς κυρίας Σορδίνα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ζακύνθου διὰ τὴν ἐκατονταετηρίδα τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ φίλος καὶ συνεργάτης μας κ. Γεώργιος Ν. Κοφινᾶς τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν προήχθη εἰς τὸν Χρυσὸν Σταυρὸν τοῦ Σοῦτηρος.

Εἰς τὴν ὁδὸν Ἀχαρνῶν ἐργάται σκάπτοντες εὐρήκαν μεγάλην ὕδριαν μὲ χρωματισμένας παραστάσεις. Ἡ ὕδρια κατεσχέθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας.

Τὸν Ἰούλιον ἐορτάσθη εἰς τὸ Παρίσι ἡ πεντηκονταετηρίδα τοῦ θανάτου τοῦ Μπερανζῆ.

Ὁ συνεργάτης μας κ. Στέλιος Σεφεριάδης μετέφρασε ἐμμέτρως τὸν «Οἰδίποδα Τύραννον».

Μελέτη τοῦ ἰδίου «Περὶ τοῦ ἐτησίου κηρύγματος τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος ἐν Ἀθήναις» ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Revue de Droit.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἡ Σκοπευτικὴ Ἀσκήσις τοῦ ἔθνους ὑπὸ Γεωργίου Δροσίνῃ. Ἀθήναι Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων, λεπτὰ 50. — *Δωρεᾶν* ἀποστέλλεται πρὸς πᾶσαν Διοικητικὴν, Δημοτικὴν, Κοινοτικὴν καὶ Σχολικὴν Ἀρχὴν, ζητοῦσαν ἀντίτυπα παρὰ τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως ὑπὸ Ἀθαν. Ε. Τσακαλώτου. Ἀθήναι, τυπ. Π. Δ. Σακελλαρίου 1907.

Δεῖπνα καὶ συμποσία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπὸ Γεωργίου Ν. Φιλαρέτου. Ἀθήναι 1907, τυπογρ. Ἀνέστη Κωνσταντινίδου.

Ὅραμα τοῦ Κωνσταντίνου λόγος Κωνσταντίνου Γ. Ζησίου 29 Μαΐου 1907. Ἀθήναι τυπογρ. «Κράτους».

Ἀμερικὴ καὶ Ἀμερικανοὶ ὑπὸ Ν. Γκορτζῆ Ἀθηναίου. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων, λεπτὰ 40.

Τὰ πρῶτα Τραγοῦδια Λεάντρον Κ. Παλαμά. Ἀθήναι τυπογρ. «Ἐστία» 1907 δρ. 2.

Ἡ Ἀγέννητη ἐξωτικὰ τραγοῦδια ὑπὸ Πολυβίου Τ. Δημητρακοπούλου. Ἀθήναι 1907 τυπογρ. «Ἐστία» δρ. 5.

Ἀλήθεια καὶ ψέμα ἱστορίαι γὰρ παιδιὰ καὶ φιλοσόφους, ὑπὸ Παύλου Νιρβάνου. Ἀθήναι, 1907 ἐκδοσὶς «Νουμᾶ».

Ἀπομνημονεύματα Σμυρναίου χαρτοπαίκτη ὑπὸ Χρ. Βασιλακάκη. Ἀθήναι 1907 δρ.

Μελέτη περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ Γεωργίου Παπασοῦτη. Ἡράκλειον Κρήτης, ἐκδ. Ν. Ἀλικιώτης.

Application de la loi de Trouton à la détermination des élévations moléculaires des points d'ébullition des dissolutions; par D. E. Tsakalotos. — Comptes rendus de l'Académie des sciences. Paris, 1907.

ΤΟΜΟΙ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ», ΜΕ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΚΠΤΩΣΙΝ

Οἱ τόμοι 1ος, 2ος, 3ος, 4ος, 5ος, 6ος, 7ος, 8ος, 9ος καὶ 12ος πωλοῦνται πρὸς δραχ. ἢ φρ. ΔΥΟ ἕκαστος.

Ὁ 10ος τόμος πρὸς δρ. ἢ φρ. ΤΕΣΣΕΡΑ.

Διὰ καθεὶ τόμον προσθέτομεν εἰς τὰς ἄνω τιμὰς 50 λεπτὰ διὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ 1 φράγκον διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ταχυδρομικὰ.

Αἱ ὀλίγα ὑπολειπόμενα ΠΑΗΡΕΙΣ ΣΕΙΡΑΙ τῶν «Παναθηναίων», ἐν ὄλῳ τόμοι 12, πωλοῦνται πρὸς δρ. 100 ἕκαστη.

Αἱ παραγγελίαι στέλλονται πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν «Παναθηναίων» ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35 Ἀθήνας

καὶ προπληρώνονται.